Poštarina plaćena u gotovu.

RAD I DRUŠTVO

MJESEČNIK ZA SUVREMENU SOCIJALNU POLITIKU

Uređuje: Dr. Ing. Ernest Marks

SADRŽAJ:

UVODNO SLOVO RADNIČKE KOMORE

* * * NAČELA HRVATSKOG USTAŠKOG POKRETA

Ivšić: RAD — SVEOPĆA DUŽNOST PREMA DRUŠTVU I NARODU

Marks: ASPEKTI NOVIJE SOCIOLOGIJE (I. dio)

Šimić: SOCIJALNO OSIGURANJE RUDARSKIH RADNIKA

* * * PRINOS POZNAVANJU I ODREĐENJU PRAVIČNE NADNICE (plaće)

Damaška: RACIONALIZACIJA (iz prakse)

PRIKAZI: † Werner Sombart (Andrašević). Pitanje radničkih štrajkova s etičkoga gledišta (Cerovac). Sociološke teorije (Simon). Uvod u praktičnu sociologiju (Gašparović). Njemački zakon o organizaciji narodnog rada(Ružicky).

SOCIJALNO-EKONOMSKI PREGLED

IZDAJE:

RADNIČKA KOMORA

Odgovara povjerenik Vjekoslav Blaškov

Broj 5-6 (1-2) ZAGREB God. II. (I.)

SVIBANJ – LIPANJ

ARBEIT UND GESELLSCHAFT

MONATSSCHRIFT FÜR ZEITGEMÄSSE SOZIALPOLITIK

Herausgeber: Die Arbeiterkammer in Zagreb, Krešimirov trg 6, verantwortlich der kommissarische Leiter der Arbeiterkammer Vjekoslav Blaškov. Schriftleiter: Dr. Ing. Ernest Marks. Jährlich Din 144. Einzelpreis Din 12·—

HEFT 5—6 MAI—JUNI 1941.

INHALT:

EINLEITENDE WORTE DER ARBEITERKAMMER

* * * DIE GRUNDSÄTZE DER KROATISCHEN USTASCHEN BEWEGUNG.

Ivšić: DIE ARBEIT - ALS PFLICHT GEGENÜBER DER GESELLSCHAFT UND DEM VOLKE.

Marks: ASPEKTE DER NEUEREN SOZIOLOGIE (I. Teil).

Šimić: SOZIAVERSICHERUNG DER BERGWERKSARBEITER IN KROATIEN.

* * * BEITRAG ZUR ERKENNUNG UND BESTIMMUNG DES GERECHTEN LOHNES.

Damaška: RAZIONALISIERUNG (aus der Praxis).

RUNDSCHAU: † Werner Sombart (Andrašević). Die Arbeiterstreiks vom ethischen Standpukt gesehen (Cerovac). Sozialpolitische Theorien (Simon). Einführung in die praktische Soziologie (Gašparović). Das deutsche Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit (Ružicky).

SOZIALE UND WIRSCHAFTLICHE BERICHTE.

R A D I D R U Š T V O

MJESEČNIK ZA SUVREMENU SOCIJALNU POLITIKU

GOD. II. (I). SVIBANJ—LIPANJ 1941. BROJ 5—6 (1—2)

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

Imamo svoju Nezavisnu Državu Hrvatsku, imamo svoju državnu narodnu slobodu, — tako, nakon stoljetne mukotrpne borbe, može danas ushićeno kazati hrvatsko radništvo i namješteništvo, kao i svi Hrvati. Što te najveće svoje riječi može s pravom uskliknuti, što te najuzvišenije rečenice, koje je svako hrvatsko srce čeznulo, može zaista izreći kao izraz zbiljske činjenice, to se mora zahvaliti neustrašivomu i nepokolebljivomu, najdalekovidnijemu borcu za Nezavisnu Državu Hrvatsku, velikomu hrvatskomu čovjeku, P o g l a v n i k u d r u A n t i P a v e l i ć u i njegovu pobjedonosnomu hrvatskomu ustaškomu pokretu.

Počelo je novo doba hrvatske povijesti, doba koje nije novo po kakvomu običnomu novomu režimu, i samo po političkoj vladi novih ljudi. To je doba novo po potpunoj nezavisnosti i samostalnosti Hrvatske, po duhu državnosti, po cjelokupnom društvenom, gospodarskom, kulturnom, političkom smislu, kao i po snazi i volji današnje hrvatske ustaške vlasti, da u slobodnoj domovini izgradjuje najuredjeniji i najbolji život naroda, život kakvim on nikad nije živio, a kakvim je u svojoj prošlosti uvijek želio živjeti.

Taj novi duh hrvatske državnosti, duh socijalne pravde i kulturnih mogućnosti za sav narod, hotjeli su i hrvatski radnici i namještenici, organizirani u svojim nacionalnim sindikatima. Čim su im se prije koju godinu pružile i najmanje mogućnosti za borbu, oni su se za taj novi duh počeli boriti u domovini svim sredstvima — usporedo s ustaškim borcima, koji bijahu u tudjini i koji ih svojim radom iz tudjine na tu borbu poticahu i jamčiše im za potpuni uspjeh. Hrvatski nacionalni sindikati bijahu svijesni, da se socijalna pravda i kulturne mogućnosti hrvatskoga naroda mogu postići samo u njegovoj nezavisnoj i slobodnoj nacionalnoj državi. Njihova sindikalna borba bila je uvijek ujedno i borba za nacionalna prava svega hrvatskoga naroda. U neprestanoj borbi protiv velikosrpskih režima i kapitalističkih siledžija bivše takozvane Jugoslavije, Hrvatski radnički savez i Savez hrvatskih privatnih namještenika, zajedno s upravom Radničke komore, tražili su da se na njihovu području, u Hrvatskoj, provodi politika uskladjivanja interesa i rada sviju staleža, na dobro svemu hrvatskomu narodu. Ujedno su se odlučno opirali svakomu tudjinskomu utjecaju na bilo kojemu području hrvatskoga života. Kao najpokretniji i u smislu socijalnom i nacionalnom najnapredniji dio naroda, hrvatsko je radništvo, dotično njegovo predstavništvo, suosjećalo s revolucionarnim nacionalnim i socijalnim pokretima današnje Europe, t. j. Njemačke i Italije, ugledalo se

u njih i postavljalo u svojoj domovini jednake socijalno ekonomske ciljeve. Ističući rad kao temelj svake vrijednosti, HRS i SHPN su tako u sindikalnoj borbi imali i imaju jedno od glavnih socijalno ekonomskih načela današnje Nezavisne Države Hrvatske. HRS kao što je ponosan što mu je prije 22 godine prvi inicijator i jedan od glavnih osnivača baš Poglavnik dr. Ante Pavelić, tadašnji mladi odvjetnik, isto je tako svijestan, da će zajedno s drugim nacionalnim sindikatom, SHPN-om, u svojoj nezavisnoj domovini moći da ostvari sve svoje ciljeve, na dobro radništvu i namještenštvu, da će postići materijalno i kulturno blagostanje svega hrvatskoga naroda, i to radeći po načelima i uputama današnje hrvatske ustaške vlade i s voljom i naporima, koje ta vlada pokazuje već od prvog svoga časa.

Koliko je današnjoj vladi, a poimence Poglavniku dru Anti Paveliću, stalo baš do hrvatskog radništva i namještenštva, to se vidi i po prvim mudrim državničkim izjavama, po prvim zakonima, odredbama i propisima socijalno političkim, koje u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj već dobismo. Razumije se, da je cjelokupno hrvatsko radništvo i namještenštvo za to zahvalno i da u svojoj današnjoj vladi vidi svoga zaštitnika i dobročinitelja, čija su djela u svakom pogledu djela za narod uopće.

Hrvatsko radništvo i namještenštvo po svojim predstavnicima odmah su nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske pozdravili njezinu ustašku vladu, kao vladu svoju narodnu, spremno se stavivši na raspoloženje za službu narodu i državi, osjetili su da je to, nakon više od 8 stoljeća, njihova prava hrvatska nezavisna nacionalna vlada i da je ujedno ona predstavnik najnaprednijih društvenih i gospodarskih narodnih težnja uopće. Tako će i u buduće u svim poslovima pri izgradjivanju Nezavisne Države Hrvatske naše radništvo i namještenštvo uvijek biti u službi svoje države i za dom spremni.

Radnička komora pak nastoji, da pored svih ostalih akcija također i putem ovog svog časopisa sudjeluje pri izgradnji bolje budućnosti hrvatskog radništva i namještenštva. Zato je odlučila, izdavati svoj dosadašnji »Vjesnik Radničke komore« u novom obliku pod nazivom »Rad i društvo« i pružiti tako javnosti vrijedan »mjesečnik za suvremenu socijalnu politiku«, koji bi bio lučonoša pri izgradnji naše zaista suvremene i prave socijalne politike.

RADNIČKA KOMORA.

NAČELA HRVATSKOG USTAŠKOG POKRETA

1. Hrvatski narod je samosvojna narodna (etnička) jedinica; on je narod sam po sebi, te u narodnosnom pogledu nije istovjetan s ni jednim drugim narodom, niti je dio ili pleme bilo kojega drugoga naroda.

2. Hrvatski narod ima svoje izvorno povijesno ime Hrvat, pod kojim se je pojavio u davno povijesno doba, pod kojim je prije 1.400 godina došao u današnju svoju postojbinu, te pod kojim živi sve do danas. To ime ne može i ne smije zamijeniti nikakvo drugo ime.

3. Svoju današnju postojbinu učinio je hrvatski narod već u pradavna vremena svojom Domovinom, u njoj se trajno nastanio, s njome srastao i dao joj izvorno i naravno ime Hrvatska. To se ime ne može i ne smije zamijeniti ni jednim drugim imenom.

4. Zemlja, koju je u pradavno doba hrvatski narod zaposjeo, te koja je postala njegovom domovinom, prostire se na više pokrajina, koje su imale svoja posebna pokrajinska imena dijelom još prije dolaska Hrvata, dok su druga pokrajinska imena nastala poslije, nu sve te pokrajine sačinjavaju jednu jedinstvenu domovinu Hrvatsku, te nitko nema prava, da ikoju od tih pokrajina svojata za sebe.

5. Hrvatski je narod došao u svoju domovinu Hrvatsku kao potpuno slobodan narod i to u vrijeme seobe naroda vlastitom pobudom, te je tu zemlju osvojio i svojom za uvijek učinio.

6. Hrvatski je narod u svoju domovinu Hrvatsku došao potpuno izgrađen (organiziran) ne samo obiteljski, nego i vojnički, te je odmah po dolasku osnovao svoju vlastitu državu sa svima obilježjima državnosti.

7. Svoju vlastitu državu Hrvatsku, osnovanu već onda, kada su mnogi drugi narodi živjeli još potpuno nesređeno (neorganizirano), hrvatski je narod održao kroz sve vjekove pa do konca svjetskog rata, a nije je se kao ni prava na nju nikada, a ni koncem svjetskog rata, bilo kojim činom ili bilo kojom zakonitom odlukom odrekao ni to svoje pravo na koga drugoga prenio. Tek mu je koncem svjetskoga rata tuđinska sila spriječila, da dalje vrši svoja vrhovnička (suverena) prava u vlastitoj svojoj državi Hrvatskoj.

8. Odstranivši putem ustanka tuđinsku silu sa svog narodnog i povijesnog područja hrvatski je narod oživotvorio svoje pravo vrhovničke (suverene) vlasti u svojoj domovini i tako opet uspostavio svoju potpuno samostalnu i Nezavisnu Državu Hrvatsku. On imade pravo tu svoju vrhovničku vlast proširiti na cijelo svoje neprekinuto narodno i povijesno područje.

Hrvatski narod ne vežu nikakve međunarodne niti državopravne obveze iz prošlosti, koje nisu u potpunoj suglasnosti s ovim načelima, pa se na njih u svojoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj niti ne obazire.

9. Hrvatski narod ima pravo na sreću i blagostanje kao cjelina, a isto takvo pravo ima i svaki pojedini Hrvat kao član te cjeline. Ta sreća i to blagostanje mogu se oživotvoriti i ostvariti za narod kao cjelinu i za pojedince kao članove cjeline jedino u posve samostalnoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, pa stoga ona ne smije i ne može biti sastavnim dijelom u ni jednom obliku ni jedne druge države niti ikakve druge državne tvorevine.

Uredništvo bi htjelo upozoriti na neke glavne točke »Ustaških načela«, koja stvaraju osnov naše suvremene socijalne politike.

Toč. 9. Pravo na blagostanje ima najprije hrvatski narod kao cjelina. I »svaki pojedini Hrvat« ima pravo na blagostanje ali »kao član te cjeline«. U jednoj jedinoj rečenici ove devete točke sažeto je osnovno načelo suvremene socijalne politike, bez koje naime socijalne politike uopće nema: najprije postoji narod, cjelina, i ta se mora razvijati i napredovati; bez toga preduvjeta ne može

10. Hrvatski narod ima svoje vrhovničko pravo (suverenitet), po kome on jedini ima vladati u svojoj državi i upravljati sa svim svojim državnim i narodnim poslovima.

11. U hrvatskim državnim i narodnim poslovima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ne smije odlučivati nitko, tko nije po koljenima i po krvi član hrvatskoga naroda. Isto tako ne smije o sudbini hrvatskoga naroda i hrvatske države odlučivati ni jedan strani narod ni država.

12. **Seljaštvo je temelj i izvor svakoga života, pa je kao takav prvi nosilac svake državne vlasti u Hrvatskoj Državi. I kraj toga svi staleži hrvatskoga naroda sačinjavaju jednu narodnu cjelinu, budući i ostali staleži u hrvatskom narodu, čiji su članovi pripadnici hrvatske krvi, imaju ne samo svoj korijen i porijeklo, nego i trajnu obiteljsku vezu sa selom.**

Tko u Hrvatskoj ne potječe iz seljačke obitelji, taj u devedeset slučajeva od stotine nije hrvatskoga porijekla ni krvi, već je doseljeni stranac.

---

se niti zamisliti bilo kakovo blagostanje pojedinih dijelova i članova; i svaki dio te cjelne, svaki član te zajednice, može očekivati blagostanje samo, ako je član te cjeline, t. j. ako svoje djelovanje i svoje interese uskladi s djelovanjem i interesima nadređene cjeline. Slijedi, da i blagostanje radnika ovisi o tome, da li se cijeli narod nalazi u blagostanju. Radnici mogu računati sa blagostanjem njihova staleža samo, ako njihov rad i njihovi interesi budu uskladeni s radom i interesima cijeloga naroda. Izvan te cjeline, izvan narodnih intresa i narodnog blagostanja nema ni blagostanja radnika i namještenika.

Mora se još dodati, da izraz »ima pravo na blagostanje« predstavlja subjektivno javno pravo svakoga dijela hrvatskoga naroda, svakoga staleža, pa i svakog pojedinog Hrvata, i on to pravo može zahtijevati pod predpostavkom određenih uvjeta. Nadalje, pojam »blagostanje« bitno se razlikuje od pojma »bogatstvo«. Bogatstvo je pojam liberalističke epohe i identičan je sa pojmom »biti vlasnik mnoštva dobara a pogotovo onih dobara, koja se dadu na tržištu uvijek zamijeniti, t. j. novaca«. »Blagostanje« je naprotiv sasvim obratan pojam, jer za blagostanje uopće ne treba mnogo bogatstva, nego se kod njega predpostavlja, da svatko, tko je to zaslužio, može sudjelovati u ekonomskim i kulturnim dobrima naroda. Znači, da je kod pojma »blagostanje«, potrebna pravedna podjela dobara i organizacijski, planski, uređeno gospodarenje.

U toj je točci, dakle, konsekventno utvrđeno načelo: prioritet i potreba cjeline, uklapanje svih dijelova naroda i svakoga pojedinca u tu cjelinu, subjektivno javno »pravo« njihovo na blagostanje te negiranje liberalističkog pojimanja o bogatstvu.

Sva ta načela dadu se međutim provesti samo »u posve samostalnoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«, gdje će hrvatski narod sam i suvereno odlučivati o svojoj sudbini. Tako cijela naša suvremena socijalna politika bitno ovisi o izvan-socijalnim elementima, naime o elementima opće nacionalne politike, a socijalno-politička načela prelaze tako u okvir opće politike i državotvornosti.

Točka 12. Ova točka potvrđuje gornja izlaganja, jer točno utvrđuje, da »svi staleži hrvatskoga naroda sačinjavaju jednu cjelinu«, ali s tom napomenom, da je seljaštvo, ne toliko kao stalež nego »kao narod sam po sebi«, »temelj i izvor svakoga života«, dakle i gospodarskog života. Naše narodno gospodarstvo temelji se prema tome na seljačkom gospodarstvu a naša socijalna politika kao njegov dio osniva se u prvome redu na seljačkoj politici.

Ovo je načelo od najveće važnosti za socijalnu politiku, jer time prestaje naziranje, kao da je socijalna politika samo politika radnika. Ona se kao i cijelo gospodarstvo postavlja na seljačke temelje. Ako se urede posjedovni odnosi i provede unutarnja kolonizacija, riješili smo u tom času glavni problem nezaposlenosti naših radnika i stalnog potiskivanja nadnice prema niže uslijed velikog priliva svježe i jeftine radne snage sa sela. — Nije socijalnoj politici više jedino mjesto u radničkim ustanovama, nego u općoj narodnoj politici, koja obuhvaća cijeli narod i cijelo narodno gospodarstvo a u prvom redu njegov temelj: seljaštvo. (Ista načela propisana su i u točci 16.)

13. **Sva tvarna (materijalna) i duhovna dobra u hrvatskoj državi vlasništvo su naroda, te je on jedini vlastan njima raspolagati i njima se koristiti.**

Prirodna bogatstva hrvatske domovine, napose njezine šume i rude ne mogu biti predmetom privatne trgovine.

Zemlja može biti vlasništvo samo onoga, koji je obrađuje sam sa svojom obitelji, to jest seljaka.

14. **Temelj svake vrijednosti jest samo rad, a temelj svakog prava jest dužnost. Stoga u hrvatskoj državi rad označuje stupanj vrijednosti svakoga pojedinca i ima predstavljati temelj cjelokupnog narodnog blagostanja.**

Nitko ne može imati nikakvih posebnih prava, nego svakom samo dužnosti prema narodu i državi daju pravo na osiguran život.

15. Vršenje svih javnih dužnosti (funkcija) vezano je za odgovornost. Svatko, tko u ime naroda ili države vrši javne poslove bilo kakve vrsti, odgovara sa svojim dobrom i sa svojim životom za sva djela ili propuste.

Nu dužnost i odgovornost prema cjelini imadu biti temeljem i svakoj djelatnosti u posebničkom (privatnom) životu svakog pojedinog člana hrvatskoga naroda.

Točka 13. Ova točka odlučno određuje, da su sva materijalna dobra vlasništvo naroda, koji je jedini vlastan njima raspolagati i njima se koristiti. Pogotovo može zemlja biti vlasništvo samo onoga, tko je obrađuje sam sa svojom obitelji, t. j. seljaka.

Tim načelom porušen je princip rimsko-pravnog, pandektarnog, vlasništva, koje je bilo pravna osnovica kapitalističkom sustavu. Vrhovni vlasnik je narod, i on će odrediti, kako će se tim dobrima raspolagati, a u svakom slučaju mora svako takovo raspolaganje ići u korist cijeloga naroda. Time je udaren temelj planskom i dirigiranom gospodarstvu.

Za socijalnu politiku je to od najveće važnosti, jer bez planskog gospodarstva uopće nema ni socijalne politike. U liberalističkom sustavu ne može biti govora o socijalnoj politici. Njoj imade mjesta samo onda, ako se načelno utvrdi, da se sa gospodarskim dobrima i sa gospodarskim odnosima može upravljati a to je opet moguće samo onda, ako se ukine individualističko pravo raspolaganja sa materijalnim dobrima bez obzira na narodno gospodarstvo. U planskom se gospodarstvu svijesno dirigira proizvodnja, izmjena pa i potrošnja dobara, a socijalna politika samo na taj način i putem takova uređenja može postići svoje ideale, t. j. da svaki dio naroda imade sve, što mu treba za gospodarski i kulturni razvoj i t. d., a time prestaje i dosadašnja beskorisna sitničavost bivše »socijalne politike«.

Već ta točka uvodi takovu načelnu ingerenciju, kada određuje, da prirodna bogatstva a u prvome redu šume i rude ne mogu biti predmetom privatne trgovine.

Točka 14. Ova točka ruši dosadašnje liberalističko načelo vrijednosti, koja se bazirala na zakonu ponude i potražnje na slobodnom tržištu i koja je u prvome redu ovisila o ponudi i potražnji zlata na međunarodnom tržištu odnosno o stanju plaćevnih sredstava, te odlučno postavlja rad kao jedino mjerilo svake vrijednosti. Rad predstavlja time i temelj narodnog blagostanja.

Iz ovih se načela jasno razabire, da će se cjelokupno narodno gospodarstvo osnivati na radu i da će njegova gospodarska snaga biti reprezentirana sveukupnošću rada cijeloga naroda.

Za socijalnu politiku su ta načela bitna, budući da bi svako drugo određivanje vrijednosti onemogućilo ili otežavalo svrsishodno upravljanje podjelom dobara, što se mora smatrati prvim preduvjetom stvarne socijalne politike.

16. Težište čudoredne (moralne) snage hrvatskoga naroda leži u urednom i vjerskom obiteljskom životu, njegova gospodarska snaga u seljačkom gospodarstvu, zadružnom životu i prirodnom bogatstvu hrvatske zemlje, obrambena snaga u sredbotvornim (organizatornim) i prokušanim vojnim vrlinama.

Prosvjetni ili kulturni napredak hrvatskoga naroda temelji se na prirodnoj narodnoj darovitosti i prokušanoj sposobnosti na polju znanosti, prosvjete i umjetnosti.

Industrija, obrt, kućno rukotvorstvo i trgovina imaju biti ruka pomoćnica sveukupnom seljačkom i općem narodnom gospodarstvu. Te grane života imaju biti polje časnoga rada i vrelo dostojnoga života radnika, a ne sredstvo gomilanja narodne imovine u rukama glavničara (kapitalista).

17. Skladno gojenje, promicanje i usavršivanje svih narodnih vrlina i grana narodnog života zadaća je svih pregnuća javnoga rada i državne vlasti kao takve, jer one daju potpuno jamstvo

---

Točka 16. U prvome se stavu potvrduje načelo, koje je izneseno u t. 12., naime, da se gospodarska snaga hrvatskoga naroda temelji na seljačkom gospodarstvu. U trećem stavu se tome dodaje, da industrija, obrt, kućno rukotvorstvo i trgovina moraju biti ruka pomoćnica sveukupnom seljačkom i narodnom gospodarstvu i polje časnog rada i vrelo dostojnog života radnika, a ne sredstvo gomilanja narodne imovine u rukama glavničara.

Jasnije nego ovako nisu se mogla provesti prije spomenuta načela na konkretnim problemima. Iz načela jedinstva i cjeline naroda te iz primata seljačkog gospodarstva logički slijedi, da sve gospodarske djelatnosti moraju biti usklađene sa seljačkim gospodarstvom. Svi elementi, kao cijene, nadnice, proizvodnja, izvanjska trgovina i sl. moraju poći sa stanovišta, da je seljačko gospodarstvo naš temelj i da moramo uvijek nastojati njegov napredak omogućiti.

Te djelatnosti a pogotovo ona u industriji, obrtu i trgovini imaju svrhu da omoguće život našim radnicima i namještenicima. To je njihova zadaća. Prekida se dakle sa dosadašnjom tradicijom, da je zaposlivanje radnika i namještenika samo neugodno sredstvo, bez kojeg se inače ne može održati rad poduzeća, koje dobro »nosi«. Stvar se postavlja obratno: njihova je dužnost, da radnike uposle i da im dadu rada i kruha.

Od kolike je važnosti to za cijelu našu socijalnu politiku, ne možemo danas možda niti predvidjeti. Poduzeća ne će prema tome moći prestati s radom, kada im se rentabilitet smanji — i jedino iz tog razloga, nego će o tome odlučiti netko drugi, tko će imati u vidu socijalno-političke razloge. Pa i sam rad i poslovanje poduzeća imat će prema tome socijalno-političku svrhu: poduzeće prestaje biti puki automat za produciranje, a postaje živi organizam, koji je odgovoran za sve ljude, koji s njime suraduju, i koji u sklopu narodnih socijalnih i gospodarskih stremljenja igra značajnu ulogu.

U toj se točci nadalje kreiraju dva važna pojma: »častan rad« i »dostojni život radnika«. Odbacuje se tradicija o ropskoj prisili rada, na što je prisiljen onaj, koji inače nema sredstava za život a još manje proizvodnih sredstava, te se radu daje dostojno priznanje. Rad se promatra ne više sa subjektivnog gledišta prisile nego sa objektivnog stanovišta: da se radom čine korisna djela za cijeli narod, i da takav rad daje svakome radniku posebnu vrijednost kao čovjeku, koji sudjeluje pri izgradnji zajednice. Pojam o »dostojnom životu radnika« daje nam mogućnost, da pitanje honorara za rad utvrdimo na realnoj bazi, naime na tom načelu, da se radniku mora dati bar onolika nadnica, koja će omogućiti njegov gospodarski i kulturni razvoj. Tako se time utvrduje, da kao osnovica za nadnicu može služiti fiziološki i kulturni minimum ali ne samo za samoga radnika nego i za njegovu obitelj.

Ta dva pojma bit će češće predmet rasprava u našem mjesečniku.

Konačno se u toj točci upozorava i na zadružni život i na prirodna bogatstva hrvatskih zemalja, u kojima je težište našeg gospodarskog sustava.

(Urednik)

opstanka, vjekovnog bivstvovanja i blagostanja sadašnjih i budućih pokoljenja i cjelokupnog hrvatskog naroda, te opstojnosti i sigurnosti Nezavisne Države Hrvatske.

Dano u Glavnom Ustaškom Stanu
dne 1. lipnja 1933.
i
dne 16. travnja 1941.

Dr. Ante Pavelić

Prof. Dr. Milan Ivšić:

RAD — SVEOPĆA DUŽNOST PREMA DRUŠTVU I NARODU

»Temelj svake vrijednosti jest rad a temelj svakog prava jest dužnost.
Stoga u Hrvatskoj Državi rad označuje stupanj vrijednosti svakoga pojedinca i ima predstavljati temelj cjelokupnog narodnog blagostanja«. (Iz Ustaških pravila).

Rijetko je kada dostojanstvo rada bilo tako uzdignuto kao u onom svečanom času hrvatskog naroda, kada je sam Poglavnik udario temelje novim radničkim kućicama. Tada je bilo u stvarnosti utvrđeno načelo ustaškog pokreta, da je rad izvor vrijednosti. Jedino rad, bilo to fizički ili duševni, stvara uz pomoć prirode, kapitala i poduzetničkog duha vrijednosti svih dobara. Stoga se i vrijednost samog čovjeka cijeni po vrijednosti njegova rada za društvo i narodnu zajednicu.

Blagostanje čitavog naroda ovisit će samo o tome, koliko će u tom narodu biti volje i energije za rad na svim područjima narodnog života. Svi naime mi dobro vidimo, kako samo narodi rada i životne dinamike pobjeduju napreduju, dok istodobno narodi sebičnosti, iskorišćavanja rada drugog čovjeka i životne statike nazaduju; svi će takvi narodi s vremenom propasti, a doći će na njihova mjesta ljudi jači ne po tjelesnoj sili nego po radu.

Upogled svih tih misli i činjenica i hrvatski će narod u svojoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj stvarno samo toliko napredovati, koliko bude svojim tjelesnim i umnim snagama te savjesnim vršenjem svojih staleških dužnosti stvarao novih gospodarskih dobara, — novih vrijednosti za dobro svoje i čitavog čovječanstva. Zato rad svakoga od nas mora postati dužnost prema narodu a ne samo sredstvo životnog izdržavanja pojedinca čovjeka i njegove obitelji. Po takovu radu stvarat će se onda ne samo blagostanje pojedinca čovjeka nego i čitavog naroda. Uklanjat će se čovjekova sebičnost, samovolja i nasilje, a oživotvorit ciljevi narodne zajednice.

Po radu sviju nas uklapat će se naše pojedinačne koristi u dobro čitavog naroda; stvarat će se prirodni sklad između pojedinačnih prava i socijalnih dužnosti. U radu jačat će se svijest čovjeka, njegova volja, energija i težnja za ekspanzivnošću na svim područjima narodnog života, pa će se time oživotvoravati i socijalna svrha države i naroda.

Po osobnom radu sviju nas stavljat će se prirodne zapreke neograničenom osobnom sticanju i obogaćivanju na račun rada drugog čovjeka; stavljat će se prepone gospodarskom liberalizmu, egoizmu, individualizmu i kapitalizmu, koji ne samo da nisu poštivali čovjekova rada, nego nisu ni priznavali bilo kakovih zakona etike, ni morala, ni socijalnih prava, pa ni same prirode.

Kad stoga uspostavimo načelo, da svaki čovjek mora živjeti samo od svoga osobnog rada, nestat će iz naše sredine svih onih, koji su živjeli od naroda kao njegovi najgori parasiti i nametnici, koji su sve od naroda oduzimali, a da mu nijesu svojim radom ništa davali. Nestat će i svih onih, koji nijesu marili za dobro naroda i države i kojima ništa nije bilo stalo do narodnog napretka i do njegove kulture.

Hrvatski narod po svom žilavom i sveobuhvatnom radu ne će stoga više dozvoliti, da se u njegovo narodno tijelo uvuku svi oni krpelji, koji su svojom sebičnošću i materijalizmom uništavali sve narodne vrednote ili ih znali samo za sebe lukavo iskoristiti. Ne će ni dozvoliti, da egoizam ljudi tuđe vjere i krvi i nadalje spretno izrabljuje tehnička sredstva i prirodna dobra naše domaje — a pogotovo naše bogatstvo u šumama i rudama. Ne će niti dozvoljavati, da ljudi nerada svojim novcem zarobljuju sve naše socijalne ustanove, naše zakonodavstvo, upravu pa i samo sudstvo.

A značajno je bilo, da su upravo ljudi ličnog nereda znali svojim novcem vješto staviti sve sebi u svoju službu. To su bili oni, koji su stvarali korupciju u javnom životu; koji su kupovali duše nesavjesnih javnih službenika; koji su svojim neradom i lagotnim životom širili zarazu općeg nerada i bezbrižnog života; koji su svojim anacionalnim odgojem širili duh općeg iskorišćavanja države i naroda.

U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj došao je kraj svima tim parasitima, krpeljima i anacionalnim sebičnjacima; uslijed njihove gramzljivosti nestalo bi svake zdrave osnove u našoj slobodnoj državi. Pa ako se u društvu prije i držalo, da se jedino po takvu »radu« dade dobro živjeti, to su se zato svagdje i pokazali znakovi društvenog i narodnog raspadanja; porazi na poljanama bojnim, socijalna poremećenja, i nemiri, gospodarske krize i t. d. Ako nam se i činilo, da je moć, vlast i budućnost osigurana jedino svim tim bezobzirnim silnicima i gramzivcima za materijalna dobra, to je sada došao čas, kada je nestao njihov »raj na zemlji«.

Prošla su, — nadamo se, — zauvijek i ona vremena, kada je bič sebičnosti i socijalne nepravde izazivao teške sukobe u društvu, narodu i u državi; kada su u toj borbi ginuli i oni najvrijedniji, a klonuli duhom i oni pošteni. Prošla su vremena, kad se u društvu već držalo kao opravdan zakon, da svaki smije iskorišćavati slabijeg od sebe: da gospodar bije psa, a pas mačku goni, a mačka vreba na ptičicu, a ptičica pretražuje koru suhoga stabla, da onđe nađe crva, koji je već izgrizao srce mrtvome stablu. Prošla su vremena u hrvatskoj državi, kada je radnik po socijalističkoj nauci imao dužnost da oštećuje poduzeće, u kojemu je radio; da vrši posao »skrštenim rukama«, da oštećuje svoje vlastito djelo, da svijesno kvari strojeve, alate i sirovine; da stvara bune i štrajkove radi štrajkova...

U novom privrednom i socijalnom životu Nezavisne Države Hrvatske izgrađuje se socijalna svijest kod samog hrvatskog radništva, da se anarhijom u tvornici i vječnim štrajkovima ne nanosi šteta samo

poslodavcu nego i radniku kao i čitavom narodu. Učvršćuje se uvjerenje, da hrvatska privreda može biti samo onda jaka, kad interesi poslodavaca budu istovjetni s interesima radnika; kad se u tvornici uspostavi zajedništvo interesa između rada i kapitala; kada štaviše nestane one kobne provalije između rada i kapitala, koju je produbio gospodarski liberalizam XIX. stoljeća; kad svaki poslodavac bude gledao u svakome radniku svoga suradnika, a radnik u poslodavcu svoga prvog radnika, svoga šefa....

Gospodarstvo naše države ne će više gledati u radu i kapitalu dva borbena tabora, — dva materijalna svijeta, koji se mrze i međusobno iskorišćuju i uništavaju, iako jedan ne može živjeti bez drugoga. U našem gospodarstvu ne smije biti materijalnog izrabljivanja radnikove snage po načelu »što veći proizvod, a što manja plaća«, kao ni one radnikove maksime »što manji proizvod, a što veća plaća«.

Pa iako se činilo još do nedavna, da između tih suprotnih težnja nema pomirenja, to je gospodarski uređaj nove Evrope pod vodstvom osovinskih sila pokazao put novom socijalnom položaju radnika prema poslodavcu. Pokazao je, da je svaki čovjek, — bio poslodavac bio radnik, — socijalno biće, svaki ima dužnost, da živi u obitelji za obitelj, u općini za općinu, u društvu za društvo, u narodu za narodnu zajednicu. Svaki čovjek kao član svoga naroda ima dužnost, da svojim radom stvara što više dobara za namirivanje narodnih potreba. Svaki čovjek bilo u svome bilo u tuđemu poduzeću jest radnik čitavog svog naroda. Svaki čovjek zato u tom svom narodnom radu mora davati sve svoje fizičke i umne sile. Sabotaža i štrajkovi radništva jesu narodna sabotaža, jesu štrajkovi protiv gospodarskog blagostanja i rada čitavog svog naroda.

U novom gospodarskom uređenju Evrope nema više mjesta sabotaži, a ni štrajkovima.

No da se uspostavi taj novi društveni i gospodarski red, treba da se u pojedinom — čovjeku kao i u čitavom društvu uzgoje i uzdignu sve vrednote kako čovjeka pojedinca tako i čitavog naroda: prosvjeta, socijalno ćućenje, moralno-metafizička svijest.

Ipak ostat će i sama prosvjeta nepotpuna, bude li se od analfabeta-čovjeka stvarao čovjek-životinja, bratoubojica i ocaubojica, krvolok... Bit će nepotpuno i materijalno osiguranje radnika, ne bude li se u njemu uzgojila svijest suradnika u poduzeću. Nepotpuno će ostati i samo socijalno zakonodavstvo, bude li se ostavljao između radnika i poslodavca onaj prodor, bude li se ostavljala sloboda, da se nekažnjivo iskorišćuje na raznolike načine i država i narod i uposleno radništvo.

Socijalni preporod svakog pojedinca kao i čitavog hrvatskog naroda bit će samo onda potpun, kada sve snage čovjeka i društva budu usmjerene cjelokupnosti narodne kulture i materijalnog blagostanja; kad rad izgubi sva obilježja poniženja, a bude proglašen opći prezir kamatnicima, lijenčinama i parasitima bilo koje vrsti, kad rad postane opća socijalna dužnost svakog čovjeka, ali i lična cijena i vrijednost njegova; kad i stručni rad svakoga čovjeka prema socijalnoj vrijednosti bude imao potpunu naplatu, a ne socijalnu milostinju; kada, — jednom riječju, — rad svijju nas bude sastavni dio cjeline planskog gospodarstva čitavog hrvatskog naroda u njegovoj slobodnoj i nezavisnoj državi.

Dr. Ing. Ernest Marks:

ASPEKTI NOVIJE SOCIOLOGIJE

Uskrsnuće Nezavisne Države Hrvatske predstavlja tako velik i važan događaj, da mi, suvremenici njegovi, možda nismo ni kadri spoznati povijesno značenje, i uvidjeti svu dalekosežnost te činjenice. Postignut je ideal, za kojim su čeznuli vijekovi, stvoren je bitan uvjet za razvoj naše nacije; stvoren je oblik, u okviru kojega će se izživljavati sav društveni život Hrvata; stvorena je forma, putem koje će hrvatski narod urediti svoje gospodarstvo, svoj socijalno-politički sustav, svoje pravne zasade...

Nastaju novi društveni pokreti, pojavljuju se akcije s novim sadržajem, utiru se nove smjernice narodne politike: sve zato, da se izgrade novi i bolji temelji hrvatske države, da se utvrde novi i bolji načini gospodarenja i da se pristupi ozbiljnom rješavanju socijalnih problema.

Hrvatski narod zna, da je budućnost odsada u njegovim rukama, i u tome je dublji razlog svemu tom društvenom gibanju. On hoće radi toga da uzme i sve društvene elemente u svoje ruke te da udari temelje onakove, kakovi će moći držati svu zgradu novih i suvremenih sustava.

Zato se u osnovna načela o gospodarskom sustavu, o potrebi novog pravnog uređenja i o uređenju socijalno-političkih relacija unose novija shvaćanja, koja odgovaraju našoj sredini i novom duhu vremena. Plansko gospodarstvo u svim granama privrede i nove smjernice socijalne politike ističu se upravo kao najznačajnija oznaka tog novoga duha.

Napori, koje čine odgovorni faktori sa svrhom, da dosadašnju liberalističku privredu zamijene planskim gospodarenjem i da prijašnju beskorisnu međusobnu borbu između radnika i poduzetnika nadomjeste pravom i smišljenom socijalnom politikom, predpostavljaju niz mjera i učina, koji često prelaze granice gospodarskog sektora i zasijecaju duboko u društveno zbivanje. Šta više, ne može se provesti ozbiljna izmjena u gospodarskom i posebice socijalno-političkom životu, a da se prije toga ne obnove osnovna shvaćanja o društvenim odnosima uopće, i ako se istovremeno ne razjasne i ne utvrde fundamentalna sociološka načela, na kojima se gradi naša pravna, gospodarska i socijalno-politička struktura.

U isto vrijeme, kada se izgrađuju načela planskog gospodarstva i suvremene socijalne politike, i kada se u praksi i u teoriji traže novi putevi gospodarskog i socijalnog života, moramo pregnuti i rasčistiti također i potrebna sociološka pitanja, a u prvome redu osnovne sociološke probleme, kako bismo svim smjernicama, koje se na to onda vežu, mogli dati jedinstvenu podlogu i jedno ishodište.

Znademo, da danas mnogima još nisu raščišćeni pojmovi o tome, šta je društvo, koji su bitni elementi društva, kakav je odnos između društva i osobe, individuuma, kakav je sastav naroda, države, narodnog gospodarstva; kakova je bitna razlika između klase i staleža, između običnog privređivanja te gospodarenja jednog suverenog, organiziranog naroda, između potpomaganja pojedinih nezaposlenih ili bolesnih radnika i energične prave socijalne politike, i mnogo toga.

Danas stojimo pred mnoštvom takovih teških problema. Smatram, da je opasno pristupiti rješavanju takovih pitanja, ako prije toga, ili bar uporedo s tim novim pravnim, gospodarskim i socijalno-političkim mjerama, ne pristupimo analizi osnovnih sociooloških načela u duhu nove ideologije i našeg novijeg shvaćanja o svemu, što nas okružuje. Na osnovu takove analize i na temelju takove novije sociologije izgradila bi se konsekventno jedinstvena struktura naših narodno-gospodarskih, financijskih, socijalno-političkih, pravnih i inih sustava.

Znajući, da sam nisam kadar početi tako važan rad za našu teoriju i za našu praksu, ali uvjeren, da je to ipk nužno i potrebno, htio bih u nekoliko redaka samo upozoriti na neke smjernice novije sociologije, a napose na one, koje čine sastavni dio naše ideologije.

U prvome dijelu ove studije pokušao bih napomenuti glavne teorije o osnovnim sociološkim problemima; u drugome dijelu trudio bih se da upozorim na sustav ideja, koje tvore noviji i mladi pravac sociologije; a u trećem dijelu nastojao bih primijeniti novija sociološka shvaćanja na našu gospodarsku a posebice na suvremenu socijalnu politiku. Na taj način htio bih u nastavku na dosadašnje raznorazne sociološke teorije potaći na razmišljanje o novijim sociološkim idejama i olakšati, da se uoče aspekti te novije sociologije.

I. SPORNOST PROBLEMA

Teškoća — a možda upravo i sreća za noviju sociologiju — leži u raznovrsnosti shvaćanja o osnovnim sociološkim pitanjima. I upravo postavljena okvirna pitanja o pojmu, području i metodici sociologije, odnosno o pojmu društva i o biti socijalnih odnosa sporna su. Prikaz svih tih naziranja moraju za nas biti važna, jer inače ne bismo mogli dovoljnom jasnoćom uočiti dalekosežnost i vrijednost novijih koncepcija.

Kada je August Comte po prvi puta upotrijebio latinsko-grčku kovanicu »sociologie«* odredio joj je na vrhu piramide nauka ono područje, što ga danas pridajemo svim društvenim naukama zajedno. On smatra da je sociologija jedina nauka o društvu, a sve ostale t. zv. društvene nauke da zapravo nisu samostalne nauke, nego dijelovi jedne nauke o društvu t. j. sociologije. On određuje takav sadržaj svojoj »phisique sociale«, kada je razvrstava na »statique sociale, ou théorie générale de l'ordre spontané des sociétés humaines«[1] i na »dinamique sociale, ou théorie générale du progrès naturel de l'humanité«[2].

* Upotrebio ju je po prvi puta oko god. 1839. u IV. svesku svoje »Cours de philosophie positive«, budući da je njegov doondašnji naziv »phisique sociale« prihvatio Belgijanac Ouetelet za raznoliku oznaku pri svojim prirodoznanstvenim istraživanjima. Taj je naziv ostao dominantan, premda su ga noviji nazivi kao »antropologija«, »filozofija socijalnih nauka« često pokušali zamijeniti. (A. Comte, Cours..... 3e ed., Paris, 1869. Toma IV. , p. 185.)

[1] A. Comte, Cours, IV. str. 383.
[2] Ibidem, IV. str. 442.

Takav nazor Comta je razumljiv, kada uočimo, da je on društvo shvatio kao jednu cjelinu, a život društva kao načelno nedjeljiv. Leopold von Wiese, što više, ističe, da je prema Auguste Comte-u pojedinac čovjek samo apstrakcija, a ono zaista stvarno, samo je čovječanstvo[3].

Društvo je jedna cjelina: iz toga Comte izvodi, kako je rečeno, zaključak da se ono može samo u cjelovitosti proučavati, ali pored toga postavlja — kao reformator — i praktički postulat: »... l'opération philosophique... doit présenter un nouveau caractère: au lieu de juger et d'ameliorer, il s'agit désormais essentiellement de créer un ordre tout entier de conceptions scientifiques...«

Pogotovo je za nas važna njegova konstatacija, da se tok društvenih događaja dade uplivisati: što više, razumnim vođenjem društva mogao bi se tok okrenuti na bolje.

Od kolike je važnosti takovo naziranje umnika, koji je tako rekuć stvorio »sociologiju«, moći ćemo prosuditi tek pri kasnijim razmatranjima.

Stav početnika evolucionističkog naziranja na svijet Herberta Spencera određeno je njegovim osnovnim principom: iznad organskog svijeta razvio se postepeno nadorganski svijet po istim zakonima evolucije, postepenog rasta i diferencijacije te raspada, koji važe u organskom svijetu. U svom »System of synthetical phylosophie« svrstao je poslije studije »Principels of biology« odmah i sa sličnom podjelom materije studiju »Principels of sociology«. Društvo je materijalni organizam, a dijelovi toga organizma imaju određene funkcije. Moramo i ovdje naglasiti činjenicu, da Spencer postavlja težište na nedjeljivu cjelinu. Ti dijelovi imaju svoj raison, te se mogu razvijati i dalje diferencirati, samo ako su u sastavu organizma: inače propadaju i njihov raison prestaje. Funkcionalnost dijelova je dakle jedan od osnovnih postulata Spencerove sociologije[5]. Ovaj stav o cjelini i funkcionalnosti daleko nadmašuje njegovo inače materijalističko-biološko shvaćanje društva.

U vezi s time je i pitanje područja sociologije. Sociologija će prema svemu morati izučavati unutrašnji sastav organizma, uzajamno djelovanje pojedinih unutrašnjih organa, sredstva, kojima su organi vezani (odnose), ali sve pod vidom cjeline i održanja organizma. Na kraju svoje studije »Principels of Sociology« posebno se bavi pitanjem područja sociologije[6] te iznosi, da ona polazi od prvotnih trajnih zajednica, koje je ujedinio strah pred mrtvim i strah pred živim, prelazi zatim na takove skupine ljudi, koje karakteriše kakovo zajedničko djelovanje t. j. na razne strukture i funkcije, koje inače tvore život svakog društva i koji u čovječanstvu postoje u svako doba (obitelj, država, crkva, ceremonije) t. j. na skupine sa zajedničkim ceremonijama, običajima, istim pravnim formama i sl. (industrije) t. j. na zajednice rada i privređivanja, pa studira zatim društvene tvorevine, koje potpomažu svaki socijalni razvoj ali se od njega ujedno dadu i voditi t. j. jezik, znanje

[3] Leopold von Wiese, Soziologie, Geschichte und Hauptprobleme, Berlin-Leipzig 1926. str. 53.
[4] ibidem, IV. str. 12.
[5] Herbert Spencer, Prinzipien der Soziologie, preveo Vetter, str. 4—6.
[6] ibidem str. 519—526.

(znanost), etiku i umjetnost, pa da konačno (to je najviši oblik sociologije!) shvativši međusobne i direktne uplive svih tih tvorevina zajednica obuhvati svojom spoznajom nadređeni agregat odn. društvo kao takovo. Sociologija je dakle nauka o društvu a posebne socijalne nauke su samo njeni manje ili više samostalni dijelovi.

Kod Spencera se svakako ne smije zaboraviti na to, da on u duhu svog biološkog materijalizma drži, da se kako biološki tako i sociološki organizmi u svojoj evoluciji kreću naprijed po svojim unutrašnjim zakonima, i da je svako uplivisanje izvana načelno bez koristi. Razvoj društva može državnik svojom ingerencijom samo pogoršati ali ne bitno popraviti.

Organska teorija, koja je u sociologiji postavila velebne prikaze o jedinstvu društva te o funkcionalnosti dijelova imala je plejadu zagovornika, ali je svaki, u vezi sa rezultatima drugih smjerova a pogotovo psiholoških, na drugi način pokušao odgovoriti na osnovna pitanja sociologije.

Tako je René Worms, koji je još u svojem djelu »Organisme et société« te u brošuri »Principes biologiques...«, t. j. sve do prvog Svjetskog rata, zastupao gledišta, koja se nisu bitno razlikovala od Spencerovih ideja, unosi u svom poslijeratnom djelcu »Sociologie, sa nature, son contenu, ses attaches«[7] jaku duhovnu notu. On veli na pr.: »Est social, tout ce qui suppose le concours d'une pluralité d'individus« (»concours, c'est activité en commun, coopération«) ali odmah nastavlja: »En somme, la rencontre mental des êtres, voilà pour nous le fait social ariginaire«. U svom naziranju o biti društva u mnogome se približava Fouillé-u i zastupa s njime teoriju t. zv. »organisme contractuel«.

Alfred Fouillée naime razvija najprije ideju o postanku društva u duhu J. J. Rousseau-a ali uz izvjesnu rezervu[8]. On spaja shvaćanje o zajednici, konkretno-organsku teoriju, sa idejom »društvenog ugovora«. Pri tome ističe, da je zajednica organizam i da pokazuje načelno iste elemente (razvijanje, funkcije,...) kao i fiziološki organizam, ali je razlika u »onom novom«, t. j. u svijesti pojedinaca, da spadaju skupa a pogotovo u volji, da se udružuju odn. da budu udruženi[9]. Društvo naziva »organisme contractuel« i daje mu definiciju, koja se može označiti kao pokušaj, da se spoji organsko shvaćanje sa psihološkim[10]. Sličnoga nazora su De Greef[11] i Roberto Ardigo[12] i njihove škole. Spomenute francuske škole priznaju, da je društvo poseban »grand être« i priznaju t. zv. »réalité de la société«, ali pri tome odlučno odbijaju njemačka naziranja, da

[7] René Worms, Sociologie, sa nature, son contenu, ses attaches, Paris, 1926. str. 38.
[8] Alfred Fouillée, La Science sociale contemporaine, Paris, 1885. str. 6: »La theorie du contrat social, bien interprété, ne considère pas l'État tel qu il a été, mais tel qu'il peut et doit devenir.«
[9] ib. str. 24 »...si deux, trois, quatre individus s'associent, qu'u aura-t-il de nouveau entre eux? Un acte de volonté. Si au contraire un homme est soumis par la violence à la volonté d'un autre, il n y a plus la veritable association, et que manque-t-il pour cela? L'acte de volonté.«
[10] ib. str. 115. La société est... »un organisme qui se réalise en se concevant et en se voulant lui-même«.
[11] Les lois sociologiques, 1893.
[12] La sociologia, Padova 1908.

naime društvo nije ništa »selbstaendiges«, da nema »une existence propre à part des individus« nego se uvijek, kada se misli na »društveno tijelo«, mora predstaviti cjelina gradana, koju se zapravo želi pri tome označiti. Ove napomene čitamo kod Wormsa, koji još dodaje, da grupa živi samo po svojim članovima i u njima[12a]. Svrha ovog posebnog mišljenja francuskih učenjaka, koji su stajali pod uplivom J. J. Rousseau i francuskih revolucija, bijaše zapravo politička: želi se istaći, da država mora priznavati osobna prava pojedinca, njihovu slobodu, jednakost, i da upravljači države moraju raditi za gradane, i njima služiti, a ne obratno. Spomenut ćemo kasnije, da takova bojazan nije potrebna.

Albert Schäffle je također svoje proučavanje postavio na osnovice organskoga shvaćanja, a pogotovo u svojoj anatomiji društva, »Bau und Leben des socialen Körpers«, ali sa jednom vrlo značajnom razlikom. Kod njega je društvo cjelina, on ga naziva »društveno tijelo«, ali ga shvaća »als ein geistig, nicht als ein physiologisch vollzogener Lebenszusammenhang höherer selbstständiger Ordnung, welcher über den organischen und anorganischen Dasein sich auferbaut«[13]. Schäffle unosi inače u svoje organsko i evolucionističko shvaćanje jaku duhovnu notu, te kaže, da se čovječji individuum uopće ne da zamisliti rastavljen od narodne zajednice, budući da je individualni duh (Geist), »die Vernunft«, u svome razvoju nastao tek u društvu[14]. Za razliku od mnogih sljedbenika psihološko-idealističke škole napominje Schäffle, da je društvo jedan fakat, samostalna činjenica, »eine selbständige die geistige Individualentwickelung bedingende und überragende Tatsache«, u kojoj nisu uklopljene samo individualne psihe, nego i sve stvari i prirodne snage kao sredstva[15]. Ovakova zamašna koncepcija, premda isprva vezana uz društveni evolucionizam, ubrzo se morala otrgnuti kauzalnoga promatranja društvenih pojava te pristupiti logično-pojmovnoj metodi (u djelu Abriss der Soziologie, 1906.). Samu sociologiju shvaća i naziva Schäffle filozofijom pojedinih društvenih nauka, ali pri tome ističe, da bi se iscrpna i prava sociologija mogla prikazati tek, kada bi sve pojedine društvene nauke već dovoljno razradile svoje područje.

Ovakva organsko-evolucionistička shvaćanja o osnovnim sociološkim pitanjima — manje ili više protkana elementima psihološkog shvaćanja — mnogo su slična rasnom pojmanju društva.

Rasu, kao biološki faktor, koji se osniva na fiziološkim a zatim i na intelektualnim razlikama, smatra jedan od osnivača rasne teorije Francuz grof od Gobineau-a[16] osnovnim društvenim činiteljem, koji narodu, rasnoj skupini, determinira društveni razvoj. Šta više samo 10 vrsta bijele rase ima tu biološku i intelektualnu podlogu i sposobnost

[12a] René Worms, La sociologie, sa nature, son contenu, ses attaches, Paris 1926. str. 46.

[13] Albert Schäffle, Bau und Leben des socialen Körpers, Tübingen 1896. I. sv. str. IV.

[14] ib. I. str. 1 i 176 sq, te II. str. 29 sq. »... das menschliche Individuum losgelöst von der Volksgemeinschaft überhaupt nicht denkbar, da der individuelle Geist, die Vernunft, in ihrer Entwicklung erst gesellschaftlich entstanden ist.«

[15] ib. I. str. 2.

[16] Comte de Gobineau, Essai sur l'inegalité des races humaines, Paris 18, I. sv. str. 144. sl. i 158. sl.

da tvore »sociétés complètes«[17]. Pod nazivom »société complète« shvaća on samo onu »reunion plus ou moins parfaite au point de vue politique, mais parfaite au point du vue social, d'hommes vivant sous la directions d'idées semblables et avec les instincts identiques«. Pri tome poriče naziv društva svim onim narodima, koji su jedino imali kakovu suverenost a manjkale su im pri tome gornje oznake. Za ove kreira on poseban izraz »fragments de sociétés«, koji se spajaju i dijele još pod pritiskom prirodnih zakona[18]. Gobineau međutim odlučno odbija teoriju milieu-a[19], te ističe, da čak ni pojedine narodne industrije pa čak ni kršćanstvo nije u stanju da izmijeni tu sposobnost ili nesposobnost pojedine rase da tvori »sociétés complètes« u njegovom smislu te da se tako vine na viši stepen kulture[20].

Slične ideje nalazimo kod Gustava Ratzenhofera i kod Ludwiga Gumplowicza. Ratzenhofer polazi sa gledišta svog evolutivnog pozitivističkog monizma i dosljedno tome tvrdi, da je svaki čovječji rad — a prema tome i društveni rad — pored uslova geoloških perioda i prostora nastambe[21] »... durch Erfahrungen bestimmt, und zwar durch seine eigenen und durch die seiner Ahnen, die morphologisch festgelegt seine Anlagen bilden«[22]. U rasi su sadržani osnovi, po kojima čovjek, pripadnik te rase, ulazi u različite društvene odnose. U rasi su osnovi tradicije. Rad pojedinoga čovjeka je omeđen i određen granicama njegove rase, a sloboda volje postoji samo, u koliko mu to dozvoljava rasna osnova[23]. Dok prve društvene tvorevine nastaju uslijed seksualnog nagona, to se država i pravo ustanovljuju u času, kada slabija rasa biva svladana po jačoj rasi, koja je tome nasilju pribjegla gonjena »ekonomskim principom«, t. j. da sa što manje žrtava dođe do što lakšeg načina života. Potčinivši si tako slabiju rasu da joj služi i da je hrani, nameće jača rasa ovoj državne i pravne oblike sa svrhom, da održi takovo stvoreno političko stanje. Državu naziva »das Sozialgebilde der Gewalt«, jer da je sila najvažniji kriterij države[24]. Privreda je jedan od glavnih razloga, zašto se ta sila primjenjuje i zašto dolazi do političkih podvrgavanja. Nije institucija privatnoga vlasništva uzrokom, zašto se izrabljuju donje klase, posebno radnici, nego potencirana trgovina, koja je od sredstva postala samosvrhom[25].

Gumplowicz ide u tom materijalističkom naziranju još dalje, kada tvrdi da su sve idealne pobude samo plod sugestije i autosugestije, jer da su sve borbe samo »... Streben der Erhaltung und Ausbreitung des eigenen Blutkreises, also der eigenen sozialen Guppe auf Kosten ... anderer sozialen Grupen«[26]. Te su težnje neovisne od svijesti pojedinca, one su imanentne u njegovoj rasi. Društvo je opet skup pojedinaca, koji

[17] ib. I str. 220—222.

[18] ib. I str. 7.

[19] ib. I str. 53.

[20] ib. I str. 35 sl. i 62 sl.

[21] Gustav Ratzenhofer, Soziologie, positive Lehre von den menschlichen Wechselbeziehungen, Leipzig 1907., str. 27.

[22] ibid. str. 35.

[23] ibid. str. 23. »... das Individuum .... handelt hier wie sonst anlagengemäss und kann nur insofern von der morphologisch vorgezeichneten Bahn abweichen, als dem Willen eine Freiheit von seiner morphologischen Basis zukommt«.

[24] ibid. str. 139.

[25] ibid. str. 90, 91.

[26] L. Gumplowicz, Allgemeines Staatsrecht, Innsbruck 1907., str. 30.

je vezan trima naravnim vezama: krvnom srodnošću, prostornom bliZinom i bilo kakovim zajedničkim interesom[27]. Država je ustanova, pomoću koje si grupa pobjednika osigurava potrebnu službu potčinjenih. Pravo je samo sustav, kojim se želi paralizirati unutarnja borba izmedu pobjednika i službenika i koja pobjednicima daje dovoljno pravnih sredstava, da si osiguraju materijalno izdržavanje sa strane pobjedenih[28]. Borba između rasa je svuda zadnji razlog društvenim gibanjima[29]. Sociologiji je prva zadaća, da istražuje »Gang der Entwicklung im Menschenreich«, koje se izdiže iznad životinjskog odn. biljnog carstva kao njihov savršeniji stupanj razvoja[30].

Tim idejama pridružuje se Houston Stewart Chamberlain u svom poznatom djelu »Grundlagen des XIX Jahrhunderts«[31].

Do sličnih zaključaka dolazi amerikanski sociolog Lester F. Ward, kada polazeći od raznih fizikalnih i kemijskih teorija a pogotovo se stanovišta očuvanja žive snage (conservation des forces vives[32]) i potrebne uzajamnosti energija pri svladavanju prirodnih teškoća (synergie[33]) nalazi, da društvo nastaje u času, kada su rase — imajući u sebi te težnje očuvanja i osiguranja snage te dovoljno uzajamnosti pri radu — stupile u međusobnu borbu, tvorivši tako prve pojave nadređenosti kao i političke, državne, gospodarske i pravne prisile. On u borbi rasa vidi »une veritable clef pour la solution de la question de l'origine de la société«[34]. Sociologija je u prvom redu znanost, koja promatra »les phénomènes et les lois de la société telle qu'elle est« i ni u kojem slučaju ona ne može biti kritika nad prirodnim društvenim poretkom[35]. Čista sociologija (pure) promatra načela, a primijenjena (appliquée) primjenjuje ih na aktuelne slučajeve. Kao cjelina, ona je sinteza načela svih društvenih nauka te se u glavnom može smatrati filozofijom povijesti.

Uz te rasno-teoretske koncepcije o društvu priklanja se etnološka škola sa svojim trima glavnim smjerovima: »Lehre des Elementargedankens« (Bastian), »Lehre der Entlehnung« (Ratzel) i t. zv. »Kulturkreislehre« (Frobenius, Gräbner, Foy, W. Schmidt, Koppers). Njihova zajednička ideja sadržana je u tvrdnji, da će se današnji zamršeni društveni fenomeni moći najlakše protumačiti, ako ih promatramo u njihovom primarnom stanju, t. j. u vrijeme, kada su se ovi nalazili u najprimitivnijem stadiju razvoja, tako rekuć u doba divljaštva. Sve današnje pojave moramo svesti (deducirati) na početne oblike pod predpostavkom, da su te pojave povijesno najstarije i da rasčlanjajući iste možemo protumačiti današnje moderne pojave.

(Nastavit će se.)

[27] Ibid. str. 166.
[28] ibid. str. 31. sl.
[29] Usp. Ludvig Guplowicz, Der Rassenkampf, Sociologische Untersuchungen, Innsbruck 1909.
[30] Allgemeines Staatsrecht, str. 76.
[31] Isto tako usporedi: H. S. Chamberlain, Rasse und Persönlichkeit, München, 1925.
[32] Lester F. Ward, Sociologie pure (traduit de l'anglais par F. Weil), Paris, 1906., I. str. 206.
[33] Ibid., I. str. 210. sl.
[34] Ibid., I. str. 253.
[35] Ibid., I. str. 3.

Ing. Adalbert Šimić:

SOCIJALNO OSIGURANJE RUDARSKIH RADNIKA

Vrijednost pojedinih ruda, posebice zlata, srebra, bakra i soli, upoznali su narodi već u starome vijeku, pa su već tada počeli sa vađenjem istih. To vađenje ruda bilo je međutim samo povremeno i sasvim primitivno, jer su se spomenute rude upotrebljavale samo kao nakit, pa se takav način vađenja ruda nije mogao smatrati rudarenjem u pravom smislu. Mimo toga postojalo je, dakako, i vađenje željeza te njegovo preradivanje.

Kako je već u to vrijeme rad u rudnicima bio smatran radom, koji je po život pogibeljan, koji je iziskivao ogroman fizički napor i koji je bio ispod čovječjeg dostojanstva, to su se u rudnicima zaposlivali robovi i kažnjenici, t. j. osobe, koje su bile izagnane iz ljudskog društva. Razumljivo je, da se u to vrijeme ne može govoriti o bilo kakovoj zaštiti ili osiguranju radnika, koji su bili zaposleni u tim rudnicima.

Ni u srednjem vijeku nije bio rad u rudnicma mnogo savršeniji, iako su se već spomenute rude upotrebljavale i u druge svrhe, a ne samo kao nakit (kao novac, orude, oružje), ali je zato rad u rudnicima bio već mnogo razvijeniji i stalniji. Mjesto robova zaposlivali su se zarobljenici i kažnjenici, koji su posebnim presudama bili osuđivani na rad u rudokopima (Rusija — Sibir), a osim ovih uposlivale su se i osobe iz redova zemljoradnika i malih obrtnika, koji su vremenom stvorili posebnu struku obrtnika rudara, koja je po uzoru na ostale obrte srednjeg vijeka osnovala svoj rudarski ceh, bratstvo ili bratovštinu (Knappschaft = rudarski ceh) u cilju, da zaštićuju i unapreduju rudarski obrt i da se u nevolji (u slučaju bolesti, nezgode na poslu, iznemoglosti i smrti) međusobno pomažu. Ovi rudarski cehovi postojali su sve dotle, dok ih industrijalizam nije uništio kao i sve ostale cehove srednjega vijeka. Ti rudarski cehovi bijahu preteče svih kasnijih rudarskih organizacija, bratstava, bratovština odnosno bratinskih blagajna.

Pronalaskom parnog kotla u drugoj polovici XVIII. stoljeća i konstruiranjem lokomotive početkom XIX. stoljeća, te upoznavanjem ugljena kao veoma prikladnog sredstva za proizvodnju pare, nastala je potreba, da se i ugljen, pored već tada vrlo važnog željeza, vadi u ogromnim količinama. Uslijed toga morao se je u rudnicima uposlivati kud i kamo veći broj ljudi; što više morao se je rad u rudnicima mehanizirati uvođenjem strojeva i pomoćnih sredstava, koja su do tada bila poznata.

Osim velike potražnje željeza i ugljena, tih dvaju najvažnijih predstavnika rudnog bogatstva, uzrokovao je još u većoj mjeri nagli polet rudarske industrije gospodarski liberalizam, koji je baš koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća uspio uz pomoć ogromnog napretka na području tehnike, koji je bio uvjetovan epohalnim pronalascima i izumima, stvoriti do tada nepoznati gospodarski sistem — industrijalizam, koji je mnogo pogodovao rudarskoj industriji.

Pod utjecajem liberalizma i po njemu stvorenoga industrijalizma mijenja se temeljito čitava struktura gospodarskog života: proizvodnja

se vrši pomoću strojeva, roba se proizvodi za tržište, a cijena se određuje po zakonu ponude i potražnje; podjelom rada mehaniziran je rad radnika i omogućena proizvodnja u ogromnim količinama, sredstva za investicije donosi kapital, koji doskora cijelom tom gospodarskom sistemu daje obilježje kapitalizma.

Međutim čitavi gospodarski polet u novom načinu proizvodnje, i svi ogromni rezultati u industriji, koji su stvorili tako velebne konture u organizaciji svjetskog gospodarstva, kao i sva nastojanja i sav pozitivni rad u gospodarskom pogledu, odrazuje se i u socijalnom pogledu, pa se je već nakon nekoliko decenija djelovanja industrijalizma opazilo i njegovo socijalno naličje u životnim prilikama onih, koji u tom novom sistemu pretstavljaju radni faktor. To su bezbrojne mase radnika, sastavljene iz redova seljaka i malih obrtnika, čiju je samostalnost industrijalizam u svom ekspanzivnom naletu uništio.

Načelo neograničene slobode i jednakosti u političkom pogledu pokazalo se je u gospodarskom pogledu već u prvom početku neprovedivim, jer je gospodarska sloboda iluzorna kraj gospodarske nejednakosti, koja stvara materijalnu ovisnost. Uočivši sve to, mora se priznati, da su politički i gospodarski sustavi starog i srednjeg vijeka bili barem iskreniji. Robovi starog vijeka bili su smatran stvarima, te su im a priori negirana sva osobna prava. Kmetovi srednjeg vijeka bili su vezani uz zemlju koju su obrađivali za račun feudalca, ali su ti feudalci bili dužni da se brinu za njihovo uzdržavanje. Vladajući liberalizam nove industrijske epohe XIX. vijeka daje doduše radnicima slobodu rada i ličnosti, ali ih zbog nejednake gospodarske pozicije prema kapitalisti dovodi u ovisnost. Prema načelu slobodne konkurencije i djelovanju ekonomskog zakona ponude i potražnje radnici bijahu prisiljeni, da prime rad u tvornicama uz najnižu nadnicu, uz najdulje radno vrijeme i uz najlošije radne uslove. Kapital, koji je zbog konkurencije nastojao sve više sniziti cijenu svojim proizvodima, čini to na štetu radne snage, čija je ponuda bila sve to veća, i tako je cijena rada pala ispod minimuma egzistencije. Nadnice ne dostajahu ni za najnužnije potrebe života, pa je radnik bio prisiljen da radno vrijeme produlji preko granica fizičke izdržljivosti radeći i po 16—18 sati dnevno, a kada ni to nije dostajalo, poslao je u tvornicu ženu i djecu. Iscrpljenost, gladovanje, stanovanje po podrumima i tavanima, to je slika života radničkih porodica u doba liberalističkog kapitalističkog sustava.

Ta se slika još više pogoršava u krizama kapitalističkog sistema, koje stvaraju mnoštvo nezaposlenih radnika.

Razumljivo je, da je ova bezizgledna i beznadna situacija, u kojoj su se nalazile ogromne mase radnika, nagnala i rudarske radnike da često u očaju i bijesu uništavaju i razaraju rudničke uređaje i strojeve, koje su smatrali svojim novim tlačiteljima i izrabljivačima, a osim toga dovela je rudarske radnike do spoznaje o potrebi i moći organizacija.

Uzme li se u obzir, da su zajedničke opasnosti pri radu uslijed neizbježivih nesreća u rudnicima, kao i stradavanja kod duljih obolenja potakli rudare već mnogo prije, da se udruže, u već spomenuta bratstva ili bratovštine za uzajamno pomaganje, biti će svakome razumljivo, da je i reakcija na industrijalizam potakla ponajprije od rudarskih radnika, što više može se reći, da i zaštita i socijalno osiguranje radnika uopće ima svoje začetke upravo na području rudarstva.

Prva zakonska zaštita rudara susreće se početkom XIX. vijeka prvo u Njemačkoj, a nešto kasnije u Engleskoj, a sastojala su se u zabrani rada u rudnicima ženama i djeci.

Do te zabrane došlo je zbog toga, što je komisija, koja je obavljala novačenje u rudarskim krajevima Njemačke, ustanovila, da mnogi rudarski radnici nisu sposobni za vršenje vojničke dužnosti. Tražeći uzroka tomu komisija je ustanovila, da rad u rudnicima štetno djeluje na ljudski organizam uopće, a pogotovo na organizam djece i žena.

Početkom XIX. vijeka bila je kod izrabljivanih i tlačenih rudarskih radnika još svježa uspomena na prijašnje rudarske cehove, bratstva-bratovštine, pa zato nije čudo, da su se baš rudarski radnici prvi počeli udruživati u cilju, da se uzajamno pomažu snašati štetne posljedice, koje je sa sobom donosio rad u rudokopima.

Ovakova se udruženja rudara pojavljuju ponajprije u Njemačkoj pod imenom »Knappschaftsverein«, a razlikovala su se od prijašnjih rudarskih cehova po tome, što im je jedini cilj bio zaštićivanje interesa rudarskih radnika i međusobno pomaganje cehova, a ne i unapređivanje i zaštita rudarstva kao obrta.

Prema tome, već se ova udruženja rudara, koja su nastala početkom XIX. vijeka mogu smatrati udruženjima ili ustanovama, kojima je cilj socijalno osiguranje rudarskih radnika u slučaju bolesti, starosti, iznemoglosti, smrti i nesreće na poslu.

Pristup u članstvo ovih udruženja bio je dobrovoljan i upravo radi toga dobrovoljnog pristupanja u članstvo, dakle i dobrovoljnog osiguranja, sporno je u teoriji, da li se takovo osiguranje može smatrati radničkim (socijalnim) osiguranjem u današnjem smislu, ili ne.

Jedni autori, među njima Dr. F. Hoffman, Dr. B. Schmittman, R. v. d. Borght, radničko osiguranje obilježavaju karakterom prisile, dok mu drugi autori upravo zbog te prisile poriču pravo i na sam naziv osiguranja.

Dr. F. Hoffman razumijeva pod radničkim osiguranjem u širem smislu »onaj dio socijalnoga osiguranja, koji se bavi osiguranjem radnika protiv gospodarskih posljedica, a koje nastaju oštećenjem ili dokončanjem radne sposobnosti«. U užem smislu radničko je osiguranje prisilno osiguranje. Može se prema tome reći, da se međusobno pomaganje članova udruženja rudarskih radnika u prvoj polovici XIX. vijeka još ne može smatrati osiguranjem radnika, i ako su i nosioci osiguranja, i objekt i subjekt osiguranja, kod tih udruženja rudarskih radnika gotovo istovjetni sa kasnijim nosiocem, objektom i subjektom socijalnog osiguranja rudarskih radnika.

Unatoč toga, što se uzajamno pomaganje članova udruženja rudara ne može smatrati još osiguranjem rudarskih radnika, ipak se može reći, da su upravo ta udruženja postavila temelj modernom socijalnom osiguranju radnika uopće.

Kao što je udruživanje radnika za uzajamno pomaganje imalo svoje početke upravo na području rudarstva, isto tako i obavezno osiguranje radnika uopće imade svoje početke na području rudarstva.

Obavezno (obligatorno) osiguranje rudarskih radnika normirano je u X. glavi §-ima 210—214 Općeg rudarskog zakona od 23. svibnja 1854.,

koji je vrijedio, a koji još i danas vrijedi na području Hrvatske sa Slavonijom i Srijemom i na području Dalmacije. Osim toga je taj zakon služio kao uzor kasnije donešenom Rudarskom zakonu za Bosnu i Hercegovinu iz god. 1881.

Prema propisima §-a 210. Općeg rudarskog zakona dužan je bio svaki posjednik topionice ili rudnika samostalno voditi bratovštinu (bratinsku blagajnu) ili se po odobrenju rudarske vlasti složiti sa drugim rudarskim posjednicima glede osnivanja bratovštine ili bratinske blagajne.

Ove bratovštine ili bratinske blagajne imale su se osnovati radi podupiranja siromašnih, kao pomoć rudarskim radnicima, a tako isto i udovica i sirotinja (siročadi) njihovih.

U §-u 211. Općeg rudarskog zakona određuje se, da je svaki nadglednik ili radnik, zaposlen pri kojem rudniku, dužan pristupiti kao član bratinskoj blagajni onoga rudnika, kod kojega služi i dužan je plaćati u nju ustanovljene doprinose.

§ 212. određuje, da je svaki vlasnik ili svaka rudarska uprava dužna uz pomoć bratovštinskog odbora, po radnicima izabranog, sastaviti posebna pravila i predložiti ih rudarskoj vlasti da ih prosudi i odobri.

Ako gdje postoje takova Pravila, može ih također rudarska vlast pregledati i prosuditi.

Iz ove odredbe se vidi, da je zakonodavac predvidio mogućnost da se pravilima, već postojećih udruženja rudara, dade zakonska potvrda. Na taj način su dobrovoljne organizacije rudara za uzajamno pomaganje, koje su već imale svoju tradiciju, dobile legitimaciju za svoj daljnji opstanak i razvoj.

U §-u 213. određeno je, što sve moraju Pravila Bratovštine ili Bratinske blagajne sadržavati.

Na temelju propisa Općeg rudarskog zakona osnivale su se bratovštine na području Hrvatske sa Slavonijom i Srijemom sve do donošenja jedinstvenih Pravila Bratinske blagajne za cijelo područje bivše Jugoslavije od 1. prosinca 1924. god. U Dalmaciji, koja je sa Slovenijom sačinjavala jedinstveno pravno područje, osnivale su se Bratinske blagajne prema odredbama Općeg rudarskog zakona samo do god. 1889., kada je za to bivše austrijsko pravno područje donesen zakon o Bratinskim blagajnama od 28. srpnja 1889. Nakon toga osnivale su se Bratinske blagajne po tom zakonu, a sve do tada postojeće Bratinske blagajne imale su se prilagoditi propisima novoga zakona.

Po tom zakonu osnivale su se i poslovale Bratinske blagajne sve do 1. siječnja 1925., kada su stupila na snagu jedinstvena Pravila Bratinske blagajne.

U Bosni i Hercegovini uređeno je socijalno osiguranje rudara Statutom Zemaljske Bratinske blagajne od 1. srpnja 1885. Ovaj je statut sastavljen i izdan prema odredbama Rudarskog zakona za Bosnu i Hercegovinu iz god. 1881.

Prva i najstarija Bratovština u Hrvatskoj osnovana je kod »Rudarskog ortačtva željeznog rudokoplja i talionice Petrovagora u Topuskom«. Najstarija pravila ove bratovštine datiraju od 20. studenog 1862. Druga je po redu Bratovština za »Kohlen-Industrie-Verein« u Hrvatskoj sa sjedištem u Ivancu. Pravila te bratovštine datiraju iz godine 1876

Kasnije su na području Hrvatske osnivane Bratovštine na svim većim rudarskim poduzećima tako, da je na području Hrvatske sa Slavonijom i Srijemom i u Dalmaciji bilo svega 8 Bratovština odnosno Bratinskih blagajna i to:

1. Bratovština rudarskog ortačtva željeznog rudokoplja i talionice Petrovagora u Topuskom.
2. Bratovština Ivanečka za Kohlen-Industrie-Verein u Hrvatskoj.
3. Bratovština Radobojsko-Krapinska.
4. Bratovština Prvog Zagorskog ugljenokopnog društva u Konjščini.
5. Bratovština Črešnjevica-Pitomačkog Dormisch Gollob rudarskog poduzetničtva.
6. Bratovština »ugljenokopnog poduzetničtva« u Ladanju Donjem.
7. Bratovština državnog rudnika u Vrdniku.
8. Bratinska blagajna rudnika mrkog uglja u Siveriću.

Sve ove Bratovštine i Bratinske blagajne bile su samostalni nosioci rudarskog osiguranja bez ikakove međusobne veze, što je imalo samo štetnih posljedica za članove bratovština, budući da je član istupom iz bilo koje bratovštine gubio sva stečena prava, u koliko se u određenom roku nije ponovno vratio u dotičnu bratovštinu.

Gotovo je kod svih bratovština razdioba članova bila različito uređena, ali bi se ipak mogla kao općenita smatrati razdioba u:

I. Prave članove bratovštine i
II. Članove bolesničke blagajne.

Ad. I. Pravi članovi bratovštine dijelili su se opet u:
1. Aktivne članove, a ovi su se pak dijelili u:
a) izvanredne članove,
b) redovite članove.
2. Pasivne članove ili provizioniste, koji su se opet dijelili u:
a) konačno provizionirane članove,
b) povremeno provizionirane članove,
c) provizionirane udovice, i
d) sa uzgojnim prineskom opskrbljenu djecu bivših članova bratovštine.

Ad. 1.a) Aktivni izvanredni članovi su svi u rudarsku svezu primljeni nadglednici i radnici koji u bratovštinu uplaćuju, a još nisu kao redoviti članovi primljeni. Izvanredni članovi imadu pravo, čim udovolje uvjetima Pravila, zahtjevati, da se prime u red redovitih članova, inače oni, njihove zakonite žene i zakonita djeca, uživaju samo potporu bolesničke blagajne.

Ad. 1. b) Kao aktivni redoviti član mogao je biti primljen samo bivši izvanredni član.

Redoviti članovi, njihove žene i zakonita djeca, ne samo što su uživala potporu bolesničke blagajne, nego su imali po postojećim propisima pravo na provizije, otpremnine i uzgojne prinose.

Ad 2. Pasivni članovi ili provizioniste su oni, koji su prema Pravilima Bratovštine primali proviziju i uzgojni prinos, a imali su pravo na beriva i bolesničke potpore.

Ad. II. Članovi bolesničke blagajne su oni članovi, koji imaju pravo samo na one potpore, koje im kao članovima bolesničke blagajne po Pravilima pripadaju.

Unatoč toga nezgodnog stanja u socijalnom osiguranju rudara, jedinstvena Pravila Bratinske blagajne donose se razmjerno dosta kasno. Razlog tomu je taj, što je prije donošenja jedinstvenih Pravila Bratinske blagajne za cijelo područje bivše Jugoslavije bilo u §-u 158. Zakona o osiguranju radnika od 14. svibnja 1922. normirano osnivanje Bratinskih blagajna. Prema tome trebalo se je, prema spomenutom zakonu, osiguranje radnika provesti u okviru Središnjeg ureda za osiguranje radnika u Zagrebu, dakle u nadležnosti Ministarstva socijalne politike i to tim više, što je po ustrojstvu općeg osiguranja (§ 119. Z. O. R.). Središnji ured za osiguranje radnika trebao je biti jedini nosioc socijalnog osiguranja.

Medutim je Ministarski savjet svojim rješenjem od 2. srpnja 1922., s obzirom na ubrzano stupanje na snagu Zakona o osiguranju radnika, odgodio spajanje rudarsko-bratinskih blagajna sa općim radničkim osiguranjem do 1. srpnja 1925.

Ovom odlaganju je bila svrha, da se omogući unifikacija rudarskog osiguranja pod nadzorom rudarskih vlasti, odvojeno od općeg osiguranja kako je to uostalom od uvijek bilo, i to na način, koji bolje odgovara naročitim prilikama rudarstva uopće, zatim iskustvima, stečenim uspješnim radom Bratinskih blagajna, koje su u pojedinim predjelima bivše Jugoslavije postojale već mnogo decenija.

Odvajanje Bratinskih blagajna od općeg osiguranja bilo je osobito potrebno iz razloga, što u ono vrijeme opće osiguranje još nije provelo za rudare tako važno osiguranje za slučaj starosti, iznemoglosti i smrti, koju su vrstu osiguranja Bratinske blagajne već odavno imale.

Iz gore spomenutih razloga jedinstvena Pravila Bratinske blagajne propisana su tek 1. prosinca 1924. godine, a stupila su na snagu 1. siječnja 1925. godine.

Ova Pravila bratinske blagajne dobivaju zakonsku osnovu tek u 1925. god., kada je na osnovu člana 32. Zakona o budžetskim dvanaestinama za kolovoz—studeni 1925. god. izuzeto osiguranje rudara iz Zakona o osiguranju radnika. Citirani zakon o budžetskim dvanaestinama glasi: »Osiguranje radnika i osoblja u preduzećima, koja potpadaju pod rudarske zakone važeće za Kraljevinu Jugoslaviju, izuzima se iz Zakona o osiguranju radnika od 14. svibnja 1922. god. Ovlašćuje se Ministar Šuma i Rudnika, da na osnovu st. 2 čl. 94 Ustava propiše Uredbu o osiguranju radnika i osoblja kod Bratinskih blagajna, koje potpada u isključivu nadležnost njegovu«.

Vrijedno je napomenuti, da unatoč toga, što je Ministar Šuma i Rudnika dobio ovlaštenje za donošenje Zakona ili Uredbe o osiguranju radnika i osoblja kod Bratinske Blagajne, do donošenja Zakona o osiguranju rudarskih radnika nije došlo i ako je već u god. 1929. izraden nacrt »Zakona o osiguranju radnika i namještenika u preduzećima, koja potpadaju pod rudarske zakone«.

Osiguranje radnika i namještenika uposlenih u poduzećima, koja potpadaju pod rudarske zakone, koji su na snazi u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, vrši se još i danas prema Pravilima Bratinske blagajne od 1. prosinca 1924., koja su izmijenjena i nadopunjena Pravilima od 16. veljače 1933., zatim Pravilima od 30. prosinca 1938., a za područje bivše banovine Hrvatske Pravilima Bratinske blagajne od 28. svibnja 1940. god.

Na području Nezavisne Države Hrvatske uređeno je socijalno osiguranje rudara Pravilima Bratinske blagajne od 28. svibnja 1940. za područje bivše banovine Hrvatske a Pravilima Bratinske blagajne od 30. prosinca 1938. za ostalo područje Bosne i Hercegovine. Ova Pravila se ne razlikuju bitno jedna od drugih, ali Pravila Bratinske blagajne od 28. svibnja 1940. sadrže neke odredbe, koje idu u prilog osiguranika t. j. članova.

Po jednim i po drugim Pravilima Bratinske blagajne, nosioci rudarskog osiguranja jesu Glavna bratinska blagajna u Zagrebu (koja se je god. 1940. fuzionirala sa Glavnom bratinskom blagajnom u Splitu) za cijelo područje bivše banoivne Hrvatske sa (17) sedamnaest mjesnih bratinskih blagajna te Glavna bratinska blagajna u Sarajevu sa (16) šesnaest mjesnih bratinskih blagajna za ostalo područje Bosne i Hercegovine.

Glavne bratinske blagajne obavljaju osiguranje za slučaj nesreće na poslu, starosti, iznemoglosti, smrti i neuposlenosti, a mjesne bratinske blagajne obavljaju osiguranje za slučaj bolesti (§ 4., str. 4. Pravila Bratinske blagajne).

U smislu odredaba §-a 3. st. (5) glavne i mjesne bratinske blagajne imadu karakter pravnih osoba i mogu kao takova sticati prava i uzimati na sebe obaveze po općim zakonskim propisima.

Prema tome danas u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj postoje za rudarstvo i topioništvo dva nosioca socijalnog osiguranja za slučaj iznemoglosti, starosti, smrti, nesreće na poslu i neuposlenosti i 33 (tridesettri) nosioca osiguranja za slučaj bolesti.

Razumije se, da ovakovo uređenje socijalnog osiguranja rudara, unatoč toga što su u poslovanju bratinskih blagajna postignuti lijepi rezultati, ne odgovara više duhu vremena i suvremenom socijalnom shvaćanju, pa se po sebi postavlja pitanje, kako da se reorganizira socijalno osiguranje rudara, da i ono bude u skladu sa novim uređenjem društvenog poretka i države.

PRINOS POZNAVANJU I ODREĐENJU PRAVIČNE NADNICE (PLAĆE).*

1. Pojam pravične nadnice (plaće).

Za razliku od liberalističkih koncepcija, koje su osnivale cijeli gospodarski i socijalni sustav na krivo shvaćenim načelima slobode i jednakosti, mi danas u novoj socijalnoj politici postavljamo na njihovo mjesto načela: *zajednica, dužnost i pravednost.*

Stari je gospodarski sustav tražio, da vlasnik proizvodnih dobara u svome interesu nabavi za svoje poduzeće odnosno u svrhu proizvodnje

* Ovaj su članak napisali po upustvu i uz konačno odobrenje Radničke komore u Zagrebu: prvi dio (1—2.) E. Marks, a drugi (3.—8.) V. Manakin.

po mogućnosti najjeftinija proizvodna sredstva: sirovine, kapital i rad. Mislilo se, da će se na taj način doći i do najjeftinijih cijena robe, a da će medjusobna konkurencija onemogućiti prisvajanje razlika izmedju nivoa nabavljenih sirovina, odnosno rada i proizvedene robe. Sigurno je, da je takova ekonomska politika omogućila uspon svima onima, koji su uspjeli što više sniziti proizvodne troškove, i da je dovela do velike racionalizacije odnosno do nagloga porasta upotrebu tehničkih izuma i sl. Može se još dodati, da je takova ekonomska politika dovodila do relativno jeftine robe u t. zv. »masovnoj« produkciji industrijskih artikala, i da je ona, premda u kapitalističkoj eri, pokazala zavidne rezultate tehničkog i čisto gospodarskog napretka.

Usprkos svemu tome, taj sustav nije uspio riješiti osnovnih problema, naime podizanje opće dobrobiti cijeloga naroda, što je *svakako jedina svrha svake ekonomske* politike. Još gore, upravo takav način gospodarenja izbacio je iz proizvodnog procesa one ljude, koji su snagom i umijećem svoje šake i organizatorskom sposobnošću trebali u njemu učestvovati. No ne samo to; narod, koji se stalno brojčano povećavao nije nalazio zaposlenja, a na drugoj strani stajahu neiskorišćene mogućnosti: neobradjena polja, neiskorišćene šume, neizradjene prometne veze, netaknuti rudokopi i sl. Sve to navodno iz razloga, što nije bilo novaca, t. j. sredstava za izmjenu dobara, kojim bi se sav taj radni narod stavio u gibanje. Reklo se, da nema tržišta. A istodobno milijoni naših sugradjana bili su bez potrebnih sredstava za život. Kao da oni nisu htjeli kupovati! Nisu imali sredstava za plaćanja! Zapažamo, da je glavni razlog ležao u tome, što nije bilo *veze* izmedju proizvodnje i potrošnje i što nije bilo sredstava, novaca, koji su tu vezu trebali uspostaviti. Težište zla i socijalnih poremećaja nalazilo se u financijalnoj politici onih, koji su raspolagali tim sredstvima na temelju neograničenog prava vlasništva i na osnovu količine pokrića zlatnih šipaka, koje su negdje i nekako dospjele ili trebale dospjeti u njihove ruke, a koje su smatrali osnovnim sredstvom za omogućenje izmjene dobara.

Danas je probuđeni narod prekinuo s takovom ekonomskom politikom. Radne snage ima u dovoljnoj mjeri. Umne i organizacijske sposobnosti takodjer. Neiskorišćenih sredstava u izobilju, a država će se pobrinuti, da stavi u gibanje svu onu količinu plaćevnih sredstava, koja je potrebna, da poveže tu neiskorišćenu radnu snagu sa prirodnim bogatstvom. Povećanje rada, povećanje kolanja novca, povećat će i potrebe i potrošnju: a to je svakako najvažnije i najteže: *stvoriti sposobno i jako nacionalno tržište.*

Svrha takove politike je dakako i u tome, da se upotrebe svi izvori i sva materijalna sredstva, ali je svakako najneposredniji cilj svemu tome, da uposlimo sve one, koji su voljni raditi i koji nam trebaju i kao jaki potrošači.

Problem je dakle dvojak: dati čovjeku rada i učiniti od njega sposobnog kupca. Zapažamo da sustav plaća i nadnica nije samo socijalni problem, t. j. zaposlenja i ishrane naroda, nego i čisto ekonomski, t. j. stvaranja tržišta. Mi moramo naše radništvo *dobro platiti* ne samo iz razloga socijalnih, nego i ekonomskih! Taj problem *»dobro platiti«*, zaslužuje, da ga detaljnije proučimo.

Princip, koji se danas svakako smatra kao najispravniji je da se pri izmjeni dobara medjusobno, ili dobara i rada, izmjenjuju *istovrijedne* stvari. Ako se izmjenjuje rad za robu odnosno (što je isto) za

količinu novca, s kojom može kupiti odredjenu skupinu robe, onda mora vrijediti *načelo, da se radniku dade protuvrijednost njegova rada,* t. j. toliko, koliko vrijedi njegov rad. Vrijednost rada, može se ocijeniti najprije u sklopu narodnoga gospodarstva. U tom sklopu imade svaka skupina rada odredjenu vrijednost već prema tome, koliko se time pridonosi za napredak, dobrobit i kulturu cijeloga naroda. Unutar svake skupine opet, pojedinac daje i pridonosi svoj dio.

Tako bismo došli do prvog elementa za odredjivanje pravedne nadnice. Trebalo bi naime svakome platiti onoliko, koliko za cjelokupnu narodnu privredu vrijedi njegov rad. To ovisi o mnogim faktorima: o onima, za koje on odgovara, t. j. za sposobnost, marljivost i sl., ali i onakovima, za koje on ne može biti potpuno odgovoran kao na pr. o rijetkosti te tvari, toga proizvoda, o konkretnoj važnosti za najhitnije narodne potrebe itd. U oba slučaja dolazi do izražaja elemenat *pravednosti,* t. j, da se pravoga čovjeka metne na pravo mjesto, da mu se dade posao, za koji je najsposobniji i gdje će moći razviti svoje naravne darove. Ta pravednost ima smisla i dade se ostvariti samo u takovom gospodarstvu, koje se vodi iz jednoga mjesta, t. j. koje je *planski organizirano.* U planu narodnoga gospodarstva mora biti predvidjen i sustav, kojim će se omogućiti, da se za svaku funkciju odrede ljudi prema sposobnosti i marljivosti. Ova ideja o sposobnosti i pravednosti zamjenjuje nebuloznu koncepciju o jednakosti. Svakome se mora *pravedno* podijeliti uloga po sposobnosti i omogućiti mu, da dobije *protuvrijednost* ove svoje sposobnosti odnosno svoga rada.

Medjutim se taj elemenat odredjivanja pravične plaće, t. j. elemenat pravednosti i protuvrijednosti ne može neograničeno provoditi. Uzmimo za primjer, da želimo dati punu protuvrijednost čovjeku, koji je izumio automatski tkalački stroj i koji je time koristio cijelome čovječanstvu milijone puta više nego inače koji prosječni radnik. Nemoguće bi bilo tome čovjeku dati toliko puta veću nagradu, jer bi se svatko protivio, i svi bismo instiktivno mislili, da je to nepravedno. Ili, inžiner, koji svojim planom o trasiranju ceste uštedi na tisuće beskorisnih radnih dana, koje bi inače radnici dali, da nema toga plana, svakako za narodnu privredu koristi na tisuće puta više nego tko od nas, prosječnih radnika. Medjutim bi svatko, sasvim ispravno smatrao, da je nepravedno, kada bi razlika u plaćama izmedju toga inžinera i radnika bila odviše velika. Znači, da postoji i drugo mjerilo za pravednu plaću. To je ono mjerilo opće čovječno: svaki čovjek već kao takav bez obzira na sposobnost, predstavlja dio našega naroda i mora imati sve, da mu se omogući ne samo život i zdravlje nego i kulturni napredak. Tako dolazimo do novog elementa pravednosti u plaćama, naime da one najniže granice, koju označuje čovječnost. Ta granica se odredjuje najnužnijim troškovima za život i za kulturni razvoj..

Najniži troškovi života odnosno kulture predstavljaju onaj nivo, ispod kojega se ne može kretati plaća, ako želi biti pravedna i ako želi odgovarati i spomenutom načelu »dobre plaće«, t. j. da se stvori tržište sa sposobnim kupcima. Svaka nadnica ili plaća mora imati za donju granicu onu svotu novaca, koja je potrebna svakomu od nas, da se dobro hrani, pristojno odjeva, da zdravo i lijepo stanuje i da može izdržavati ženu i djecu na istom nivou, da može školati djecu a sebe i ženu dalje izobražavati, da može uživati u ljepotama naše kulture i u uspjesima naše tehnike itd. Ne samo to, pod ove najnužnije troškove

ulaze i nužni troškovi, koje vršimo danas a za račun budućnosti: to su svi izdatci za osiguranje života, obitelji, za slučaj bolesti zatim miraza, staračke rente i sl. Ovo osiguranje je nužno i ne može se ni u kojem slučaju previdjeti.

Tako nam se elemenat pravične plaće ukazuje dvojako: *statički* prema bazi, ispod koje ne može ići, i *dinamički*, t. j. prema sposobnosti i protuvrijednosti za uradjeni posao.

Dok ovaj drugi dinamični momenat ostaje vezan uz pojedinu osobu, uz struku, te uz razne faktore, koji mogu uplivisati na pravednost, to se prvi momenat t. zv. »baze« smatra kao statičan u svome pojmu, i kao općenit t. j. koji vrijedi za sve i za uvijek. Znamo medjutim, da se mijenjanjem cijena na tržištu mijenjaju i troškovi života. Prema tome se ukazuje potreba, da upoznamo ideju, koja se inače naziva: pokretna nadnica.

2. *Pojam pokretne nadnice i njenog temelja: indeksa troškova života.*

Pojam pokretne nadnice ili bolje rečeno pokretne *skale* nadnica nastao je u vezi sa idejom o *pravednoj* nadnici a u vrijeme, kada su se počeli isticati kolektivni ugovori. Najviše i najprije se to bijaše razvilo u socijalno najnaprednijoj državi, u Švedskoj.

Princip pokretnih nadnica osnovan je na tome, da se svakome radniku odnosno namješteniku *mora platiti najmanje toliko, koliko iznose najnužnije potrebe za život.* Te se potrebe za život mogu relativno lagano pronaći, ako znademo količinu potrošnje, što je troši normalan čovjek odnosno obitelj i ako znamo stanje na tržištu.

Danas, gdje se istražuju sve moguće pojave u gospodarskom životu, nije ništa naročito, ako pokušamo i u Hrvatskoj ustanoviti potrošnju radnika u prosjeku, t. j. ako ustanovimo t. zv. radnički budžet. Taj se rad već privodi kraju. Isto tako se danas već i kod nas na više mjesta obradjuju indeksi cijena, t. j. relativni brojevi, koji pokazuju kretanje cijena u pojedinim gradovima, rejonima i sl.

Na takav način dobivamo točne podatke o troškovima života radnika u pojedinim mjestima, odnosno indekse troškova života. *Ako sada u kolektivnim ugovorima ili u zakonima i uredbama odredimo, da se nivo nadnica, na pr. minimalna ili temeljna nadnica ili nadnična tarifa ima kretati prema tome indeksu troškova života onda bismo imali slučaj t. zv. pokretnih nadnica.* Uvijek, kada bi uslijed porasta cijena poskočio indeks troškova života, porasla bi u srazmjeru i nadnica svakoga radnika i to ili *automatski,* t. j. bez posebnih pregovora prema tekstu kolektivnog ugovora ili uredbe, ili tek nakon potrebnog pregovaranja ili *arbitraže.* Svakako je bolji prvi način automatskog povišenja nadnica u slučaju porasta skupoće. Ali u slučaju pada cijena, postaje stvar nešto teža, jer svako snižavanje nadnica nepovoljno djeluje. To se obično ublažuje time, što se doduše kod porasta cijena za svaki postotak indeksa troškova života odredi i postotak za povećanje nadnica, ali kod pada cijena mora najprije indeks troškova života pasti najmanje za 4 ili 5 poena, a tek onda se pristupa automatskom ili ugovornom snižavanju nadnica.

Pokretne se nadnice prema tome donose u kolektivnim ugovorima redovito za cijelu struku. Kod nas *imamo već niz takovih kolektivnih ugovora,* gdje se odredjuje, da će se nadnica povisiti čim neki autoritativan »indeks« pokaže odredene poene porasta. Problem tko će izdavati takav »indeks« po kojemu će se ravnati kolektivni ugovori, bit će kod nas riješen vjerojatno tako, da će ga izdavati koji službeni državni znanstveni zavod.

Mi smo ovdje pokušali da prikažemo »indeks« što ga izdaje Radnička komora, a pogotovo da ga obradimo u vezi sa inflacijom, koju je provodila bivša beogradska vlada, t. j. da ga računamo na temelju medjunarodne vrijednosti zlata.

3. *Porast troškova života.*

Skoro u svim brojevima »Vjesnika« kao i u Izdanjima Komore, sv. 1.*, doneseni su podatci i izračunat je egzistenčni minimum u Zagrebu u g. 1940, i do V. 1941. na osnovu detaljno izračunatih minimalnih troškova života, t. j. prosječnih cijena i faktora konzuma.

Ovi su podatci izračunati posebno za odraslog radnika, njegovu ženu i djecu, a posebno za neoženjenog radnika samca i za radničku obitelj od 4 člana.

Promatrajući stalan porast tih troškova života u vezi sa stalnim porastom cijena na domaćem tržištu, dobivamo zabrinjujuću sliku glede materijalnih mogućnosti našeg radnika da zadovolji svoje najneophodnije životne potrebe.

Ove brojke, iako obuhvaćaju tek kretanje minimalnih potreba života, ipak nam daju mogućnost da pratimo razvoj socijalnih prilika i pružaju podlogu za svrsishodne mjere, koje poduzimaju nadležna mjesta da ublaže i spriječe štetne posljedice ove pojave.

Glavni uzrok te pojave leži u prekidu normalne medjunarodne razmjene i u općoj poremećenosti ekonomskih odnosa u svijetu a u vezi sa sadanjim ratom, što je sve izvan donašaja naših upliva. Medjutim nas sa socijalno-ekonomskog gledišta zanima ne toliko uzrok koliko posljedice te pojave i zato smo si stavili u zadatak, da na osnovu pomnog izučavanja tog procesa stvorimo potpuno jasnu sliku medjusobnih ovisnosti pojedinih pojava i mjera, koje poduzima vlast i koje mora još poduzeti za ublažavanje tih kriza.

Glavni cilj toga rada je da se pomognu državne vlasti u njenom teškom zadatku a u interesu hrvatskih radnika i namještenika kao socijalno slabijeg elementa našeg društva.

Medjutim, zadatak državnih vlasti obuhvaća ne samo problem pravičnog uredjenja socijalno-ekonomskih odnosa radništva, već i sviju drugih grana rada i službe, a pogotovo svih elemenata koji su u vezi sa porastom cijena kod predmeta najnužnijih životnih potreba.

Zato se i naš rad mora kretati u smjeru proučavanja uslova života ne samo radnika nego i sviju ostalih staleža, ali to jedino na osnovu točno utvrdjenog stanja o potrebama radnika, te ako odredimo osnovice za odredjivanje pravične nagrade za njegov rad.

Tek na osnovu tog studija mogu biti izračunati egzistenčni minimumi i potrebe života ostalih staleža, u prvom redu državnih i privatnih namještenika.

U tom pogledu zaslužuje pažnju i predradnja g. Benko-Grada u br. 4. »Indeksa« za 1940. g.: »Tri tipa egzistenčnog minimuma«.

---

* Dr. ing. E. Marks, Egzistenčni minimum u Zagrebu s tabelom, Zagreb, 1940. Izdanja Radničke komore sv. 1.

Prema tome je prije svega potrebno proučiti baš pitanje minimuma egzistencije našeg radništva, i to najprije u Zagrebu, zatim u ostalim većim gradovima i napokon cijeloj Državi Hrvatskoj.

4. Standard života.

Pojam standarda života je relativan pojam i ovisi o mnogim elementima, koji odredjuju stupanj mogućnosti zadovoljavanja sviju potreba čovjeka i njegove porodice u pogledu materijalnom, socijalnom i kulturnom (duhovnom i zdravstvenom).

Standard života je zapravo rezultanta odnosa izmedju sveukupnih prihoda te troškova čovjeka i njegove obitelji.

I prvo i drugo može biti fiksirano tek približno i tek po kategorijama rada, s obzirom na različiti kulturni i intelektualni nivo čovjeka.

Za nas je zasada najvažnije točno utvrditi minimalne potrebe života našeg radništva i na osnovu toga predložiti potrebne mjere pa da kasnije dovedemo u sklad potrebe života sa povišenjem »nagrada za trud« u točno odredjenoj ovisnosti od porasta cijena na tržištu, a u vezi sa mjerama, koje se provode za suzbijanje skupoće.

Prije svega je ovdje potrebno, da na osnovu točnog proučavanja stvarnih potreba života stvorimo bazu za odredjivanje »pravične nadnice«, koja bi omogućila svakom da i nadalje vrši svoj rad u interesu cjeline.

Svoj studij počinjemo na osnovu već izračunatih brojaka egzistenčnog minimuma u Zagrebu, gdje se nalazi glavni dio našeg radništva, s time da na istoj osnovici proučimo kasnije stanje i potrebe našeg radništva u drugim gradovima i utvrdimo brojke za cijelo područje Države Hrvatske.

Tek nakon toga može ovaj studij biti proširen i na ostale staleže, u prvom redu na naše seljaštvo, i to u najužoj vezi sa radom što ga izvršuju hrvatski znanstveni zavodi — u okviru rada za zaštitu socijalno-ekonomskih interesa hrvatskog seljaštva.

5. Problem zlatne vrijednosti.

Izračunate brojke porasta troškova života u dinarima same po sebi još ne daju dovoljno jasnu sliku stanja.

Sve dok je naš dinar odnosno naš sistem novčane razmjene još uvijek bio baziran na zlatu, bijasmo prisiljeni svaki studij socijalno-ekonomskog karaktera vršiti na bazi zlatne vrijednosti dinara odnosno prema stvarnoj kupovnoj vrijednosti dinara u zlatu.

Zato se prije svega javlja potreba da usporedimo iznesene apsolutne brojke egzistenčnog minimuma u Zagrebu i njihovu relaciju (t. j. porast troškova života) — prema vrijednosti dinara u zlatu.

ZLATNA VRIJEDNOST DINARA.

Predratni zlatni paritet srpskoga dinara kao člana Latinske novčane unije bio je jednak zlatnom franku sa sadržajem od 0,29032 grama čistoga zlata.

Isti zlatni paritet su imali: francuski, švicarski, belgijski i albanski franak, italijanska lira, rumunjski leu, bugarska leva, grčka drahma, finska marka, španjolski peseto i eskudo države Venezuele.

Relacija zlatnog dinara prema drugim novčanim jedinicama bila je točno fiksirana prema njihovom medjusobnom zlatnom paritetu.

Poslije formiranja Jugoslavije bila su u državi tri novčana sustava: dinarski sustav u Srbiji, krunski u Hrvatskim zemljama i u Sloveniji, a perperski u Crnoj gori.

Problem unifikacije novčanog sistema je bio vrlo težak, naročito obzirom na veliki opticaj novčanica b. Austro-Ugarske banke (5,3 milijarda kruna).

Nacionaliziranje odnosno stvaranje jugoslavenske krune i jugoslavenskog dinara uslijedilo je tokom g. 1919., dok je potpuna unifikacija novčanog sistema provedena tek početkom g. 1920., kada su krunske novčanice bile povučene iz opticaja i zamijenjene sa dinarom u relaciji 1 dinara = 4 krune, što je kako znamo, bio prvi najjači udarac srpske hegemonije protiv hrvatske privrede.

Ovo povlačenje bilo je sankcionirano zakonom od 31. XII. 1921., te je za 4.7 milijarda kruna povučenih iz opticaja bilo izdano 1,194 milijuna dinara.

Perperi su bili povučeni iz opticaja i zamijenjeni sa dinarskim novčanicama u relaciji 1 = 1 (za imaoce ispod 5.000 perpera) i u relaciji 2 = 1 (za veće sume).

Ovo povlačenje perpera bilo je sankcionirano zakonom od 22. I. 1922.

Ostale novčanice, u glavnom njemačke marke i bugarske leve, bile su povučene iz opticaja po burzovnom tečaju.

U vremenu od 1919. do kraja 1922. Jugoslavija je preživjela periodu inflacije, jer je Narodna banka povećala opticaj na oko 6 milijardi dinara, od kojih bijaše 4,4 milijardi za račun bivše države.

Ova je inflacija izazvala jaki pad dinara, koji je trajao sve do jeseni 1923. Iza toga je nastala perioda jačanja dinara putem *intervencionističke* politike sa stranim burzama i deflacione *politike* restrikcija kredita u zemlji.

Faktična stabilizacija dinara je trajala od 1926. do sredine 1931.

11. svibnja 1931. bila je zlatna vrijednost dinara konačno stabilizirana na paritetu 10,96 ranije vrijednosti sa sadržajem 0,0265 grama čistog zlata (100 dinara = 9.1278 švic. franaka).

U jesen 1932. uveden je za sva plaćanja sa neklirinškim zemljama tako zvani »prim«, koji je rastao od 5 do 20% i konačno 15. I. 1935. fiksiran sa 28,5% za sva plaćanja u inozemstvu.

Smisao ove mjere sastojio se u tome, što je Narodna banka bila ovlašćena da svoje rezerve zlata i deviza računa po kursu 28,5% većem od njihove bilancijske vrijednosti.

To je trajalo do 5. X. 1939. kada su rezerve Narodne banke bile ponovo prekalkulirane na bazi tržišnih cijena.

Naravno, da su ove mjere diktirane potrebom vanjske trgovinske politike, izazvale daljnji pad zlatne vrijednosti dinara, koji se nije više oslanjao na svoj fiksirani odnos prema zlatu, već na svojoj realnoj vrijednosti na medjunarodnom tržištu, dakle na svom kursu prema važnijim stranim valutama, a koji je kurs ovisio i od promjene vrijednosti samih tih valuta i od mnogih drugih, u glavnom političkih razloga.

TEČAJ DINARA.

Iz gornjega se dobro vidi, da je dinar, kao i mnoge druge novčane jedinice, više puta promijenio svoju vrijednost prema zlatu, a i sama zlatna podloga te zlatne vrijednosti imala je značenje tek u tome da održi tečaj dinara na medjunarodnom tržištu.

Zato, za procjenu prave vrijednosti dinara u zlatu sada i u prijašnje vrijeme — moramo proučiti razvoj njegovog tečaja u inozemstvu.

Od evropskih valuta najstabilniji tečaj prema zlatu je održao švicarski franak, koji je tek 1936. preveden na novi paritet od 0,215 grama.

Od drugih stranih valuta najveću stabilnost je pokazao američki dolar, koji je u travnju 1933. stabiliziran sa 1,50463 grama, a 31. I. 1934. devalviran na 41% sa paritetom 0,88867 grama.

U tabeli br. 1., u rubrikama B i C, označeno je kretanje tečaja dinara u Zürichu prema švic. franku i u New Yorku prema dolaru (u centima), i to od 1914. do 1940.* g., u prosječnim godišnjim brojkama.

U rubrikama D i E je označen indeks zlatne vrijednosti švic. franka i dolara prema 1929. a u rubrici F zlatna vrijednost dinara prema tečaju *stabilizacionog dinara* iz g. 1929. (1 dinara = 1,7612 centa). — (Prema podacima »Annuaire statistique de la Société des Nations«, 1939/40., Genève.)

Ovu posljednju relaciju smo prekalkulirali na bazu g. 1914. prema tečaju dinara u New Yorku i tako smo dobili u rubrici G označeni indeks zlatne vrijednosti dinara prema 1914. *na bazi zlatne vrijednosti dolara.*

U tabeli br. 2 doneseni su uporedno najviši kurzevi Beogradske burze prema izvještaju Narodne banke švic. Fr. i $ kao i srednji kurzevi dinara u Zürichu i New Yorku, te zlatni indeksi švic. franka, dolara i dinara prema podatcima Društva naroda od kolovoza 1939. do I. 1941. godine.*

Za usporedbu su označeni i indeksi cijena na veliko i troškovi života prema podatcima Narodne banke, Društva naroda i »Indeksa« Benko-Grada.

OSNOVA ZA KALKULACIJU

Iz gore označenih tabela je vidljivo, da je zlatna vrijednost dinara i bez obzira na fiksirani paritet dosta relativan pojam. Zato je veoma važno, pitanje, koju bazu treba da uzmemo za naše daljnje proučavanje.

Benko Grado bazira svoj indeks zlatne vrijednosti troškova života na tečaju dinara u Zürichu prema švicarskom franku kao najstabilnijoj evropskoj valuti.

Ne osporavajući ispravnost te pretpostavke sve do rujna 1939., smatramo, da *ta baza za daljnju kalkulaciju nije pogodna,* naročito prema kursu dinara u Zürichu, jer *kako se to vidi iz tabele br. 2. i diagrama A* — oštra promjena kursa krajem 1939. od 7,0 na 5,71 isključuje mogućnost usporedbe.

Nešto bolji je kurs švic. franka na beogradskoj burzi, ali je i taj službeni indeks i indeks zlatne vrijednosti švic. franka — u stalnom i dosta živahnom gibanju, sa jasnom tendencijom da se dalje nestalno giba.

* Podatci su objavljivani do 1938. Relacije su iste do 1940.

Tab. 1. **Opći pregled za god. 1914—1940.**

Godina	Sadržaj čistog zlata u dinaru grama	Tečaj dinara: 100 Din. u Zürichu u Šv. frank.	Tečaj dinara: 1 dinar u New Yorku u centima	Indeks zlatne vrijednosti /prema podacima Društva Naroda/: Šv. fr.	Indeks zlatne vrijednosti: $	Dinara: 1929	Dinara: 1914	Napomena
	A	B	C	D	E	F	G	
1914	0.29032	100	19.295			1095.6	100	Zlatni paritet
1920		23.36	2.95			167.5	15.29	
1921		17.09	2.37			134.5	12.28	
1922		7.37	1.35	Prema 1929.	Prema 1929.	76.6	6.69	
1923		5.63	1.07			60.7	5.54	
1924		6.60	1.28			72.6	6.63	
1925		8·40	1.71			97.1	8.86	
1926		9.11	1.76			100	9.13	
1927		9.12	1.76			100	9.13	
1928		9.13	1.76			100	9.13	1 devalvacija $
1929		9.13	1.7612	99.9	100*	99.9**	9.12	* Paritet $ = 1.50463 ** Stabilizacioni Din. = 1.7612
1930		9.13	1.77	100.5	100	100.4	9.16	
1931	II/V. 0.0265	9.13	1.77*	100.6	100	100.4	9.16	* 7/V. Zlatni dinar = 10.96 novih
1932	X. „Prim"-20%	8.6	1.78	100.6	100	93.2	8.50	
1933	za neklirinške zemlje	7.0	1.34 2.16	100.2	80.7	77.7	7.09	2 devalvacija $
1934		7.0	2.28	100.1	59.6*	76.9	7.02	* Paritet $ = 0.88867
1935	15/I. „Prim"-28.5%	7.0	2.29	100.0	59.4	77.0	7.03	
1936	Za	7.0	2.30	92.6	59.2	77.2	7.04	
1937	sve	7.0	2.31	70.2	59.1	77.3	7.05	
1938	zemlje	7.0	2.28	70.0	59.1	77.5	7.07	
1939/XII	X. Nova kalk. na bazi tržišnih cijena	5.71	2.27	68.6	59.1	76.0	6.94	
1940/VI		?	2.24	68.8	59.1	75.3	6.87	
		y					z	

y-z Oznaka za kalkulaciju zlatnog indeksa u Tabelama 3—8.

Grupa I. Vrijednost Dinara.
Prema podacima Društva Naroda.

Tab. 2.

Pregled po mjesecima 1939/VIII — 1940/XII

	Prema šv. franku			Prema $					Zlatni indeks Dinara		Cijene na veliko		Troškovi života	
	Tečaj Beogradske Burze /100 šv. fran./ /100 Din./			Tečaj Beogr. Burze 100 $		1 Dinar u New-Yorku u centima	Indeks Vrijed. $ 1929 = 100		Prema $ = 1.7612		Indeks Nar. Banke 1926 = 100	Indeks Društva Naroda 1929 = 100	Benko Grado prema 1914	Dr. Naroda prema 1929
	Službeni	Privatni tečaj	Indeks zlat. vrijedn. šv. franka prema 1929	100 Din. u Zürihu					1929	1914				
					Službeni	Privatni								
	(N a j v i š i)				Najviši									
1939 VIII	1000	1245.17	69.1	7.0	4.428	5.500	2.28	5.91	76.2	6.95	76.8	76.3	Obitelj	68.6
IX	„	1247.87	69.1	7.0	4.428	„	2.27	„	76.2	6.95	76.6	76.1	87.43	68.6
X	„	1242.23	68.7	6.45	4.438	„	„	„	75.6	6.90	80.1	79.6	87.22	71.3
XI	„	1235.26	68.7	5.71	4.455	„	„	„	76.0	6.94	86.8	86.3	83.40	77.9
XII	„	1233.87	68.6	„	4.455	„	„	„	76.0	6.94	90.9	90.4	80.85	78.1
1940 I	„	1233.52	„	„	4.455	„	2.26	„	75.8	6.92	93.3	92.7	81.02	80.1
II	„	1233 18	„	„	„	„	2.26	„	75.7	6.91	94.9	94.3	83.02	85.3
III	„	„	„	„	„	„	2 25	„	75.4	6.88	98.5	97.9	88.51	86.7
IV	„	1234.56	„	„	„	„	2.24	„	75.3	6.87	102.4	101.8	89.93	88.6
V	„	1233.18	„	„	„	„	2.25	„	75.4	6.88	102.8	102.2	91.90	92.1
VI	1007.49	1243.82	68.8	„	„	„	2.24	„	75.3	6.87	105.8	105.2	95.53	91.3
VII	1013.51	1251.25	68.8	„	„	„	„	„	„	„	108.3	108.3	94.73	96.98
VIII	1015.76	1254.00	7.98	„	„	„	„	„	„	„	121.2	121.2	96.96	101.18
IX	1020.64	1260.05	7.94	„	„	„	„	„	„	„	129.4	129.4	101.18	103.35
X	1033.64	1276.55	7.83	„	„	„	„	„	„	„	132.1	132.1	103.35	105.18
XI	1033.64	1276.10	7.84	„	„	„	„	„	„	„			105.18	106.72
XII	1033.64	1276.10	7.84	„	„	„	„	„	„	„	143.9		106.72	
	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.	nije obj.

S druge strane, indeks zlatne vrijednosti dolara kao i privatni kurs dolara na beogradskoj burzi od kolovoza 1939. uopće se nije mijenjao, dok kurs dinara u New Yorku za isto vrijeme pokazuje priličnu stabilnost.

K tome treba dodati:

1. da se cijena zlata u dolarima (1 kg. = 1,125.27) nije mijenjala sve od g. 1934. dok je cijena u švic. francima u isto vrijeme od 3,439 porasla krajem 1939. na 4.887;

2. da su rezerve zlata u SDA do konca 1939. od 3,900 milijuna starih zlatnih dolara (1.50463) porasle na 11.876 milijuna;

3. da je ta rezerva krajem g. 1939. pretstavljala 66% cjelokupnih zlatnih rezerva svijeta;

4. da je u g. 1940. ovo *gomilanje zlata SDA* poprimilo karakter zlatne groznice; i

5. da je zlatna rezerva Federalne banke namjesto *službenog pokrića od 41% — sredinom 1940. — faktično iznosila vjerojatno 250% (nevidjen slučaj u historiji zlatnog pokrića).*

Ako se sve to uzme u obzir — postaje jasno, da je na svjetskom tržištu jedinim kapitalističkim kriterijem zlatnoga pokrića postao dolar.

Prema tome za bazu našeg proučavanja zlatne vrijednosti dinara ne ćemo uzeti švic. franak nego dolar, i to prema indeksu koji donose u svojim statističkim godišnjacima Društvo naroda i Medjunarodni ured rada (Bureau international du travail).**

Taj je indeks (prema 1914.) od kolovoza 1939. do lipnja 1940. smanjen od 6.95 tek na 6.87.

Budući da poslije toga nije nastalo nikakovih promjena u kursu dolara, smatramo, da za našu svrhu imamo pravo držati posljednju stavku sve do kraja 1940.

6. Statistički studij.

U priloženim tabelama 3—8. doneseni su sumarni podatci o minimalnim troškovima života za prehranu i za zadovoljenje ostalih potreba života (odjeće obuće, stana, ogrijeva i svijetla kao i dodatka od 10% za ostale potrebe općeg karaktera), te minimuma egzistencije za radnika samca i za radničku obitelj sa 2 djece, u apsolutnim i relativnim brojkama i sa indeksom porasta troškova života, odnosno pada standarda života prema zlatnoj vrijednosti dinara.

Gornje tabele su sastavljene prema izvještajima štampanima u »Vjesniku Radničke komore« u Zagrebu te su nadopunjene za siječanj 1940. putem procjene na osnovu temeljnih brojaka (objavljenih u br. 1. »Vjesnika« za g. 1941.).

Svaka tabela obradjuje po jedan elemenat, i to posebno:

A. za radnika samca, i

B. za radničku obitelj sa 2 djece;

za: I. Prehranu, II. ostale potrebe života, i III. minimum egzinstencije.

Radi preglednosti sve su tabele sastavljene u jednakoj formi i sadržaju: apsolutne i relativne brojke u dinarima i to: minimalni troškovi (a), mjesečni porast (b), opće poskupljenje (c) i porast u % (d).

** Podatci su objavljeni do lipnja 1940. god.

Indeks brojeva u zlatu radi uporedjenja uzeli smo i prema švic. franku — »Indeks protrošnje) (e = 100 a/x)
— i »Zlatni indeks« (f = ey/100)
i prema dolaru: »U zlatnim dinarima« (i = az/100)
i »Zlatni indeks« (k = 100 i/x)

Koeficijent »X« *(minimalni troškovi g. 1914. u zlatnim din.)* uzeli smo prema ranijoj procjeni Benko-Grada, bez obzira na razliku u konzumu potrošnje, jer ta razlika ne igra velike uloge kod prelaza na relativne brojke.

Koeficijent »Y« *(tečaj dinara prema švic. franku u Zürichu)* uzeli smo radi preglednosti po istom ključu kako to čini Benko-Grado (7.0 i 5.71). (Tabela 2.).

Koeficijent »Z« *(zlatna vrijednost dinara prema amerikanskom dolaru)* uzeli smo isto tako iz tabele 2. prema podatcima Društva naroda (6.95—6.92 itd.) iz razloga kako je to gore označeno.

Na kraju svake tabele smo donijeli relativne brojke pada standarta života:
Prema 1914. g. (g. = 100) f i h = 100 (k) i
prema VIII (1939.) h = g), m = 1 (1,—)
isto tako prema švicarskom franku i prema dolaru.

Proučavajući gornje tabele u relaciji prema kolovozu 1939. opažamo:

A. Za radnika samca

I. *Prehrana* (tabela 3).

Porast troškova života u prehrani do svibnja 1941. prema kolovozu 1939., pokaziva poskupljenje na Din 411 ili 129%.

Najveće mjesečno poskupljenje u prehrani (Din 42) bilo je u rujnu 1940., dok je u prosincu 1940. postignuto prvo smanjenje tog porasta, što znači da su mjere koje su poduzete za suzbijanje skupoće u cijenama živežnih namirnica, donijele pozitivne rezultate. Ali to je bilo na žalost i posljednje minimalno sniženje troškova života, jer od toga mjeseca daljnji postotak poskupljenja vrlo naglo raste. Najoštrije treba osuditi nesavjesne trgovce, koji su iskoristili odvraćenu pažnju vlasti historijskim dogodjajima za hrvatski narod, proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske.

Samo za kratko razdoblje od ožujka do konca travnja troškovi života narasli su za 101,20 ili 31,9%.

Standard života *(prehrana)* u zlatu pokazuje pad na 46,6% prema švic. ranku i 55,9% prema dolaru, što dokazuje ispravnost naše pretpostavke o potrebi kalkulacije zlatne vrijednosti dinara ne prema švic. francku već prema dolaru, jer posljednja brojka svakako više odgovara stvarnosti.

II. *Ostale potrebe života* (tabela 4).

Pada u oči nerazmjerno veliki porast troškova za odijelo i obuću 234,4%, dok opće poskupljenje iznaša svega 91,6%.

Ova činjenica dovodi do zaključka, da je na polju kontrole cijena ovih industrijskih artikala potrebna mnogo odlučnija intervencija, barem u istom omjeru kao i u suzbijanju spekulacije sa predmetima za prehranu.

Pad standarta života ponovo pokazuje mnogo ispravniju brojku u relaciji prema dolaru (47,2%), nego prema švic. franku (36,1%), jer

Grupa II. Porast troškova života u Zagrebu od VIII-1939—1-V-1941 godine.

Za radnika samca I. Prehrana.

Tab. 3.

I. Prehrana	Oznaka	Relacija	1939 VIII.	1940 I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	1941 I.	II.	III.	IV.
U DINARIMA																			
Apsolutno																			
Minimalni troškovi	a	Din.	317.56	415.38	426.91	428.22	433.44	449.29	458.26	465.46	488.01	530.83	556.51	569.37	565.92	594.07	613.54	627.44	728.64
Mjesečni porast .	b	„	—	—	+11.53	+1.31	+5.22	+15.85	+8.97	+7.20	+22.55	+42.82	+25.68	+12.86	+3.45	+28.15	+19.47	+13.90	+101.20
Opće poskupljenje	c	„	—	97.82	109.35	110.66	115.88	131.73	140.70	147.90	170.45	213.27	238.95	251.81	248.36	276.51	259.98	309.88	411.08
Relativno																			
(prema VIII/1939)	d	%	—	30.80	34.43	34.85	36.49	41.48	44.31	46.58	53.67	67.16	75.25	79.30	78.21	87.08	93.20	97.57	129.44
Porast u %.																			
U ZLATU																			
Prema Šv. Franku																			
Indeks potrošnje*)	e	100a/x	12.88	168.6	17.32	173.8	17.59	182.3	185.9	188.9	19.80	21.54	22.58	231.0	229.7	24.11	249.0	254.6	295.7
Zlatni indeks	f	ey/100	90.16	96.27	98.90	99.24	100.44	104.15	106.15	107.86	113.06	122.99	128.93	131.90	131.16	137.67	142.18	145.38	168.84
Standard života	g	100/f	110.9	103.9	101.0	100.7	99.5	96.0	94.2	92.7	88.4	81.3	77.6	75 8	76.3	72.6	70.33	68.79	59.23
Prema 1914.	h	g/110.9	100	93.7	91.2	90.9	89.7	86.6	84.9	83.6	79.7	73.3	70.0	68.3	68.8	65.6	63.5	62.1	53.41
Prema VIII/1939 . .																			
Prema $	i	az/100	22.07	28.74	29.50	29.46	29.78	30.87	31.48	31.98	33.53	36.47	38.23	39.11	38.88	40.81	42.15	43.1	50.06
U zlatnim dinarima	k	100i/x	89.6	116.6	119.7	119.6	120.8	125.3	127.8	129.8	136.1	148.0	155.1	158.7	157.8	165.6	171.1	174.9	208.2
Zlatni indeks*) . .																			
Standard života	l	100/k	111.6	85.8	83.5	83.6	82.8	79.8	78.2	77.0	73.5	67.6	64.5	63.0	63.4	60.4	58.4	57.2	49.2
Prema 1914	m	l/111.6	100	76.9	74.8	74.9	74.2	71.4	70.1	69.0	65.8	60.6	57.8	56.5	56.8	54.1	52.3	51.3	44.1
Prema VIII/1939 . .																			

*) x=24.64 zl. kruna (din).

Tab. 4.

II. Porast troškova života u Zagrebu od 1. VIII. 1939. do 1. V. 1941.

A. Za radnika samca (ostale potrebe života).

II. Ostale potrebe života	Oznaka		Relacija	1939 VIII	1940 I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	1941 I	II	III	IV
U DINARIMA																				
Apsolutno																				
Odijelo i obuća . . .		a_1	Din.	123·45	158·14	169·25	175·86	181·33	190·07	193·43	201·22	233·23	239·38	253·80	272·65	278·92	303·21	335·15	350·92	412·80
Stan, ogrijev i svijetlo		a_2	„	238·47	243·53	245·36	247·95	247·95	247·95	248·27	254·25	254·25	254·25	257·25	261·45	269·70	269·70	269·70	269·70	269·70
Razno		a_3	„	67·95	81·62	84·15	85·20	86·27	88·73	90·00	92·09	97·57	102·44	106·76	110·34	111·45	116·69	121·83	124·81	141·11
Skupa		A	„	429·87	483·29	498·76	509·01	515·55	526·75	531·70	547·56	585·05	596·07	617·81	644·44	660·07	689·60	726·68	745·43	823·61
Mjesečni porast . . .		b	„	—	+15·47	+10·25	+ 6·54	+11·20	+ 4·95	+15·86	+37·49	+11·02	+21·74	+26·63	+15·63	+29·53	+37·08	+18·75	+78·18	
Poskupljenje		c	„	—	53·42	68·89	79·14	85·68	96·88	101·83	117·69	155·18	166·20	187·94	214·57	230·20	259·73	296·81	315·56	393·74
Relativno																				
Porast u %																				
Odijelo i obuća . . .		d_1	%	—	28·10	37·10	42·45	46·89	53·96	56·69	63·00	88·52	93·90	105·64	120·85	125·93	145·61	171·48	184·25	234·36
Stan, ogrijev i svijetlo		d_2	„	—	2·12	2·89	3·94	3·98	3·98	4·10	6·50	6·60	6·60	7·51	9·30	12·82	12·82	12·82	12·82	12·82
Razno		d_3	„	—	20·12	23·84	25·39	26·96	30·58	32·45	35·52	43·54	50·76	57·12	62·38	64·02	71·73	79·29	83·67	107·7
Skupni		D	„	—	12·42	16·02	18·40	19·93	22·54	23·69	27·38	36·09	38·67	43·72	49·92	53·56	60·43	69·05	73·41	91·61
U ZLATU																				
Prema Šv. Franku																				
Indeks potrošnje*) .		e	100 Ax	1460	1642	1694	1729	1751	1789	1806	1859	1987	2024	2098	2189	2221	2342	2468	2532	2798
Zlatni indeks		f	ey_i/100	102·20	93·76	96·73	98·73	99·98	102·15	103·12	106·15	113·46	115·57	119·79	124·99	126·82	133·73	140·92	144·58	159·77
Standard života																				
Prema 1914.		g	100/f	97·9	106·7	103·4	101·3	100·1	97·9	96·9	94·2	88·2	86·6	83·5	80 0	78·9	74·8	71	69·17	62·59
Prema VIII/1939. . .		h	g/97·9	100	109·0	105·6	103·5	102·2	100·0	97·9	96·2	90·1	88·4	85·3	81·7	80·6	76·4	72·5	70 65	63·9
Prema $ŝ$																				
U zlatnim dinarima .		i	Az/100	29·88	33·44	34·46	35·02	35·41	36·24	36·53	37·62	40 19	40·95	42·44	44·27	45·35	47·38	49·92	51·21	56·59
Zlatni indeks		k	100i/x	101·5	113·6	117·1	118·9	120·3	123·1	124 1	127 8	136·5	139·1	144·2	150·4	154·0	160·9	169·6	173·9	192·2
Standard života																				
Prema 1914.		l	100/k	98·5	88·0	85·4	84·1	83·1	81·2	80·6	78·3	73 3	71·9	69·4	66·5	64·9	62·2	59	57·5	52·0
Prema VIII/1939. . .		m	l/98·5	100	89·3	86·7	85·4	84·3	82·4	81·8	78 5	74·4	73·0	70·5	67·5	65·9	63·1	59·9	58·4	52·8

*) x = 10·89 + 13·64 + 4·91 = 29·44 zl. Kruna (din.)

posljednja brojka, usporedi li se sa gore označenim nesrazmjernim i neopravdanim porastom cijena za odijelo i obuću, — upravo je nelogična.

III. Tzv. minimum egzistenčni (tabela 5) za radnika samca dosiže krajem travnja 1941. g. svotu od Din. 1.552.— sa porastom na 107,7%.

Ova stavka najbolje karakterizira teške uvjete života našeg nekvalificiranog radništva, čak ako i uzmemo u obzir manji razmjer potreba radnika-seljaka, što se medjutim ne može reći o intelektualnim radnicima, čija je plaća još uvijek ispod norme.

Ako pak uzmemo pad standarta života u zlatu, koji u relaciji prema dolaru iznosi 51,3 (naprama 41% prema švic. franku) — *vidimo hitnu i neodgodivu potrebu povećanje plaća i nadnica barem za tih 51%.*

Radnik bi naime morao imati veću plaću za 51% i to iz razloga inflacione politike beogradskog ministarstva financija odnosno pada nivoa cijena, koji je zato morao nastati.

B. Za radničku obitelj od 4 člana.

(tabela 6, 7 i 8).

U prvom redu opažamo, da je porast troškova u prehrani kao i u odijelu i obući tako i u stanu, ogrjevu i svijetlu procentualno jednak istom porastu kod radnika samca, dok skupni porast troškova za ostale potrebe pokazuje višak od 6,9% (108,5% prema 91,6%).

Ako se uzme u obzir, da minimalni troškovi života za radničku obitelj iznose za prehranu Din 1822.—, za ostale potrebe 2037.—, a ukupno Din 3859.—, *vidimo da su sadanjom krizom u mnogo znatnijoj mjeri pogodjeni interesi oženjenih radnika.*

Ako kod rješavanja pitanja povišica plaća za neoženjene radnike imademo bazu od 51,3%, mislimo da čak i zlatni indeks za obitelj prema dolaru od 53,6% (a kamo li 43,7% prema šv. franku) još ne daje dostatne baze za osiguranje potreba života za veće radničke obitelji.

O toj činjenici svakako treba voditi računa prilikom odredjivanja povišica plaća za oženjene radnike.

Važnost ovog problema naročito se povećava s obzirom na to, da se porodica sa brojnom djecom nikako ne može smatrati balastom socijelnog života, već jezgrom društvene sredine i nosiocem nacionalne moći i kulture naroda. Ujedno vidimo, kako je nesocijalan karakter imala cjelokupna jugoslavenska politika kako u financijskoj (valutarnoj) politici, tako i u ekonomskoj politici (u nadzoru cijena).

Rekapitulacija gore označenih osnovnih brojaka pokazana je u tabelama 9 i 10.

Ove tabele još mnogo jasnije pokazuju ispravnost navedenih opažanja te daju bazu za stvaranje daljnjih zaključaka. Svakako je očigledno, da brojke dobivene u korelaciji zlatne vrijednosti dinara prema dolaru mnogo bliže odgovaraju stvarnosti nego iste brojke izračunate u korelaciji prema švic. franku, jer se više približavaju brojkama realnog porasta troškova života u dinarima.

Prema tome, u našem daljnjem proučavanju mjera, koje su potrebne za uvodjenje ravnoteže u našem socijalnom životu, u prvom redu u rješavanju pitanja pravedne nagrade za trud ili »pravične nadnice«, poslužit ćemo se onom prvom korelacijom prema dolaru.

Tab. 5.

Grupa II. Porast troškova života u Zagrebu od VIII. 1939. do V. 1941. god.

A) Za radnika samca (egzistenčni minimum).

III. Egzistenčni minimum	Oznaka	Relacija	1939 VIII.	1940 I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	1941 I.	II.	III.	IV.
U DINARIMA																			
Apsolutno																			
Hrana	a_1	Din.	317.56	415.38	426.91	428.22	433.44	449.29	458.26	465.46	488.01	530.83	556.51	569.37	565.92	594.07	613.54	627.44	728.64
Ostale potrebe . .	a_2	»	429.87	483.29	498.76	509.01	515.55	526.75	531.70	547.56	585.05	596.07	617.81	644.44	660.07	689.60	726.68	745.43	823 61
Egzistenčni min. .	A	»	747.43	898.67	925.67	937.23	948.99	976.04	989.96	1013.02	1073.04	1126.90	1174.32	1213.81	1225.99	1283.67	1340.22	1372.87	1552.25
Mjesečni porast . .	b	»	—	—	+27.00	+11.56	+11.76	+27.05	+13.92	+23.06	+60.02	+53.86	+47.48	+39.49	+12.18	+57.0	+56.55	+32.65	+179.38
Poskupljenje	c	»	—	151.24	178.24	189.80	201.56	228.61	242.53	265.59	326.61	379.47	426.95	466.44	478.62	536.30	592.79	625.44	804.82
Relativno																			
Porast u %	d	%	—	20.23	23.85	25.39	26.97	30.59	32.45	35.81	43.10	50.77	57.12	61.38	64.03	71.74	79.31	83.8	107.8
U ZLATU																			
Prema Šv. franku																			
Indeks potrošnje*)	e	100A/x	1382	1662	1712	1733	1755	1805	1831	1873	1984	2084	2172	2244	2267	2374	2478	2539	2870
Zlatni indeks . . .	f	ey/100	96.74	94.90	97.75	98.95	100.21	103.06	104.55	106.94	113.28	118.99	124.02	128.13	129.45	135.56	141.49	144.98	163.88
Standard života																			
Prema 1914	g	100/f	103.4	105.4	102.3	101.1	99.8	97.0	95.06	93.5	88.3	84.0	80.6	78.1	77.2	73.8	70.7	69.0	61.0
Prema VIII/1939. .	h	g/103.4	100.0	101.9	98.9	97.8	96.5	93.8	92.5	90.4	85.4	81.2	77.9	75.5	74.7	71.8	68.4	66.7	59.0
Prema $																			
U zlatnim dinarima	i	Az/100	51.95	62.19	64.65	64.48	65.20	67.15	68.01	69.59	73.72	77.42	80.68	83.38	84.22	89.19	92.07	94.32	106.64
Zlatni indeks*) . .	k	100 i/x	96.0	115.0	119.5	119.2	120.6	124.2	125.8	128.7	136.3	143.2	149.2	154.2	155.7	163.1	170.2	174.4	197.2
Standard života																			
Prema 1914.	l	100/k	104.2	86.9	83.7	83.9	82.9	80.5	79.5	77.7	73.4	69.9	67.0	64.8	64.2	61.3	58.8	57.3	50.7
Prema VIII/1939. .	m	l/104.2	100.0	83.4	80.4	80.6	79.5	77.2	76.4	74.6	70.5	67.1	64.4	62.2	61.6	58.8	56.4	54.9	48.7

*) x = 54.08 zl. kr. (zl. din.).

Tab. 6.

Grupa II. porast troškova života u Zagrebu od VIII. 1939. do V. 1941.

B. Za radničku obitelj od 4 člana. Prehrana.

I. PREHRANA	Oznaka	Relacija	VIII./1939	I /1940	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX,	X.	XI.	XII.	I./1941	II.	III.	IV.
U DINARIMA																			
Apsolutno																			
Muž i žena	a_1	Din.	529.25	693.41	711.52	713.70	722.40	748.81	763.76	775.76	813.36	884.72	927.52	948.97	943.20	990.12	1022.56	1045.74	1214.40
1 dijete	a_2	»	132.34	173.35	177.85	178.51	180.60	187.24	190.94	193,94	203.34	221.18	231.88	237.24	235.79	244.50	255.64	261.44	303.60
Obitelj od 4 člana	A	»	793.93	1040.11	1067.22	1070.72	1083.60	1123.29	1145.64	1163.64	1220.04	1327.08	1391.28	1423.45	1414.78	1485.12	1533.84	1568.62	1821.60
Mjesečni porast . .	b	»	—	—	+27.11	+3.50	+12.88	+39.69	+22.35	+18.00	+56.40	+107.04	+64.20	+32.17	−8.67	+70.34	+48.72	+34.78	+252 98
Poskupljenje	c	»	—	246.18	273.29	276.79	289.67	329.36	351.71	369.71	426.11	533.15	597.35	629.52	620.85	691.19	739.91	774.69	1027.67
Relativno																			
Porast u %	d	%	—	30.80	34.43	34.85	36.49	41.48	44.31	46.58	53.67	67.16	75.25	79.30	78.21	87.08	93.20	97.57	129.44
U ZLATU																			
Prema Šv. Franku																			
Indeks potrošnje*) .	e	100 A/x	1074	1407	1444	1448	1466	1520	1550	1574	1650	1795	1880	1926	1914	2009	2075	2122	2464
Zlatni indeks . . .	f	ey/100	75.18	80.34	82.45	82.68	83.71	86.79	88.50	89.87	94.21	102.49	107.35	109.97	109.29	114.71	118.48	121.17	140.69
Standart života																			
Prema 1914	g	100/f	133.0	124.5	121.3	120.9	119.4	115.2	113.0	111.2	106.0	97.5	93.1	90.9	91.5	87.2	84.4	82.5	71.1
Prema VIII/1939 . .	h	g/133.0	100	93.7	91.2	90.9	89.7	86.6	84.9	83.6	79.7	73.3	70.0	68.3	68.8	65.6	63.5	62.1	53.4
Prema $																			
U zlatnim dinarima	i	Az/100	55.18	71.98	73.74	73.67	74.44	77.28	78.71	79.94	83.82	91.17	95.58	97.79	97.20	102.03	105.37	107.76	125.14
Zlatni indeks*) . .	k	100 i/z	74.7	97.4	99.8	99.7	100.7	104.5	106.5	108.1	113.4	123.3	129.3	132.3	131.5	138.0	142.5	145.8	169.3
Standart života																			
Prema 1914.	l	100/k	133.9	102.7	100.2	100.3	99.3	95.7	93.9	92.5	88.2	81.1	77,3	75.5	76.0	72.5	70.2	68.6	59.1
Prema VIII/1939 . .	m	l/133.9	100	76.7	74.8	74.9	74.2	71.5	70.1	69.0	65.8	60.5	57.7	56.4	56.8	54.1	52.4	51.2	44.1

*) x = 73.92 zl. kr. (zl. din.).

Tab. 7. Grupa II. porast troškova života u Zagrebu od VIII. 1939. do V. 1941.

B. Za radničku obitelj od 4 člana. Ostale potrebe života.

II. Ostale potrebe života	Oznaka	Relacija	VIII./1939	I./1940	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I./1941	II.	III.	IV.
U DINARIMA																			
Apsolutno																			
Odijelo i obuća . .	a_1	Din	345.67	442.85	473.80	492.44	507.75	532.21	541.51	563.35	653.06	669.76	710.82	763.36	780.97	848.98	938.41	982.58	1155.80
Stan, ogr. i svijetlo	a_2	„	470.53	480.56	483.79	488.77	488.77	488.77	489.41	501.37	501.37	501.37	505.87	514.27	530.85	530.85	530 85	530.85	530.85
Razno	a_3	„	161.02	196.25	202.50	205.20	208.01	214.23	217.63	225.82	238.86	249.85	260.79	270.09	272.65	286.49	300.30	308.21	350.83
Skupa	A	„	977.22	1119.56	1160.09	1186.41	1204.53	1235.21	1248.55	1290.54	1393.29	1420.98	1477.48	1547.72	1584.47	1666.32	1769.56	1821.64	2037.48
Mjesečni porast	b	„	—	—	+40.53	+26.32	+18.12	+30.68	+13.34	+41.99	+102.75	+27.69	+56.50	+70.24	+36.75	+81.85	+93.24	+52.08	+215.84
Poskupljenje . . .	c	„	—	142.24	182.87	209.19	227.31	257.99	271.33	313.32	416.07	443.76	500.26	570.50	607.25	689.10	729.34	844.42	1060.26
Relativno																			
Porast u %																			
Odijelo i obuća .	d_1	%	—	28.10	37.10	42.45	46.89	53.96	56.69	63.00	88.92	93.90	105.64	120.85	125.93	145.61	171.48	184.25	234.36
Stan, ogr. i svijetlo	d_2	„	—	2.12	2.89	3.98	3.98	3.98	4.10	6.50	6.60	6.60	7.51	9.30	12.82	12.82	12 82	12.82	12.82
Razno	d_3	„	—	21.88	25.76	27.44	29.12	33.05	35.16	40.24	48.34	55.17	61.96	67.74	69.33	77.92	84.50	91.41	117.88
Skupni	D	„	—	14.56	18.71	21.41	23.26	26.40	27.76	32.06	42.58	45.41	51.19	58.38	62.14	70.51	81.08	86.41	108.49
U ZLATU																			
Prema Šv. franku																			
Indeks potrošnje*)	e	100A/x	1425	1633	1692	1731	1757	1802	1822	1882	2033	2073	2155	2258	2312	2431	2582	2658	2973
Zlatni indeks . . .	f	ey/100	99.75	93.24	96.60	98.84	100.32	102.89	104.04	107.46	116.08	118.37	123.05	128.93	132.02	138.81	147.43	151.77	169.76
Standard života																			
Prema 1914	g	100/f	100.2	107.3	103.5	101.2	99.6	97.2	96.1	93.1	86.1	84.5	81.3	77.6	75.7	72.0	67.8	65.9	58.9
Prema VIII/1939	h	g/100.2	100	107.1	103.3	101.0	99.4	97.0	95.9	92.9	85.9	84.3	81.1	77.4	75.5	71.9	67.7	65.8	58.8
Prema $																			
U zlatnim dinarima	i	Az/100	67.92	77.47	80.16	81.62	82.75	84.98	85.78	88.66	95.72	97.62	101.50	106.33	108.85	114.48	121.57	125.1	140
Zlatni indeks . . .	k	100i/x	99.1	113.0	117.0	119.1	120.7	124.0	125.2	129.4	139.7	142.4	148.1	155.1	158.8	167.0	177.4	182.6	204.3
Standard života																			
Prema 1914	l	100/k	100.9	88.5	85.5	84.0	82.7	80.8	79.9	77.3	71.6	70.2	67,5	64.5	63.0	59.9	56.4	54.8	49
Prema VIII/1939 .	m	l/100.9	100	87.7	84.7	83.2	81.7	80.1	79.2	76.6	71.0	69.6	66·9	63.9	62.4	59.4	55.9	54.3	48.6

*) x = 68.54 zl. kruna (din)

Grupa II. Porast troškova života u Zagrebu od VIII. 1939. do V. 1940.

Tab. 8.

B. Za radničku obitelj od 4 člana. Egzistenčni minimum.

III. Egzistenčni minimum	Oznaka	Relacija	VIII/1939	I./1940	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I./1941	II.	III.	IV.
U DINARIMA																			
Apsolutno																			
Prehrana	a_1	Din.	793.93	1040.11	1067.22	1070.72	1083.63	1123.29	1145.64	1163.64	1220.04	1327.08	1391.28	1423.45	1414.78	1485.12	1533.84	1568.62	1821.60
Ostale potrebe . .	a_2	„	977.22	1119.56	1160.09	1186.41	1204.53	1235.21	1248.55	1290.54	1393.29	1420.98	1477.48	1547.72	1584.47	1666.32	1769.56	1821.64	2037.48
Egzistenčni minim.	A	„	1771.15	2159.67	2227.31	2257.13	2288.13	2358.50	2394.19	2454.18	2613.33	2758.06	2868.76	2971.17	2999.25	3151.44	3303.40	3390.26	3859.08
Mjesečni porast . .	b	„	—	—	+67.64	+29.82	+31.00	+70.37	+35.69	+59.99	+159.15	+134.63	+110.70	+102.41	+28.08	+152.19	+151.96	+86 86	+468.82
Poskupljenje	c	„	—	388.52	456.16	485.98	516.98	578.35	623.04	683.03	842.18	976.81	1087.51	1189.92	1218.00	1370.19	1532.25	1619.11	2087.93
Relativno																			
Porast u %																			
u prehrani	d/A	%	—	30.80	34.43	34.85	36.49	41.48	44.31	46.58	53.67	67.16	75.25	79.29	78.21	87.08	93.20	97.57	129.44
u ostalim potreb. .	d/B	„	—	14.56	18.71	21.41	23.26	26.40	27.76	32.06	42.58	45.41	51.19	58.38	62.14	70.51	81.08	86.41	108.49
Svega	D/c	„		21.93	25.75	27.44	29.19	32.65	35.17	38.56	47.55	55.15	61.40	67.18	68.77	77.93	86.52	91.42	117.89
U ZLATU																			
Prema Šv. Franku																			
Indeks potrošnje*)	e	100A/x	1243	1516	1563	1584	1606	1655	1680	1722	1834	1936	2014	2085	2105	2212	2319	2380	2709
Zlatni indeks	f	ey/100	87.01	86.56	89.25	90.45	91.70	94.50	95.93	98.33	104.72	110.54	115.0	119.05	120.20	126.31	132.41	135.90	154.68
Standard života																			
Prema 1914	g	100/f	114.9	115.5	112.0	110.5	109.0	105.7	104.2	101.7	95.5	90.4	86.9	84.0	83.2	79.17	75.52	73.58	64.65
Prema VIII/1939. .	h	g/114.9	100	100.5	97.4	96.1	94.8	91.9	90.7	88.5	83.1	78.6	75.3	73.1	72.4	68.90	65.73	64.04	56.27
Prema $																			
U zlatnim dinarima	i	z/100	123.09	149.35	153.91	155.29	157.19	162.26	164.48	168.60	179.54	189.48	197.08	204.12	206.05	216.50	226.94	232.91	265.12
Zlatni indeks*). . .	k	100i/x	86.4	104.9	108.1	109.0	110.4	113.9	115.4	118.3	126.0	133.0	138.4	143.3	144.6	151.9	159.3	163.5	186.1
Standard života																			
Prema 1914	l	100/k	115.7	95.3	92.6	91.7	90.6	87.8	86.6	84.5	79.3	75.2	72.3	69.8	69.1	65.8	62.8	61.2	53.7
Prema VIII/1939 . .	m	l/115.7	100	82.4	80.0	79.1	78.3	75.9	74.8	73.0	68.5	65.0	62.5	60.3	59.7	56.9	54.3	52.9	46.4

*) x=142.46 zl. kruna (din).

Tab. 9.

III. Standard života u Zagrebu.

Opći pregled od VIII. 1939. do V. 1941. (Okrugle brojke).

	Oznaka	1939 VIII	1940 I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	1941 I	II	III	IV
I. ZA RADNIKA SAMCA																		
U dinarima																		
Egzistenčni minimum . . .	a	747	899	925	937	949	976	990	1013	1073	1127	1174	1214	1226	1284	1340	1373	1552
Poskupljenje	c	—	151	178	190	202	229	243	266	326	379	427	466	479	536	593	626	805
Porast u %	d	—	20·2	23·8	25·4	27·0	30·6	32·4	35·8	43·1	50·8	57·1	61·4	64·8	71·7	79·4	83·8	107·8
Zlatni indeks																		
x = 54·08																		
Prema Šv. franku	g	96·7	94·9	97·7	99·0	100·2	103·1	104·6	106·9	113·3	119·0	124·0	128·1	129·5	135·6	141·5	145	163·88
Prema $	i	96·0	115·0	119·5	119·2	120·6	124·2	125·8	128·7	136·3	143·2	149·2	154·2	155·7	163·1	170 2	174·4	197·2
Prema Benko Grado . . .	l	90·0	84·4	89·8	91·2	93·0	96·4	95·8	97·9	97·9	101·7	103·7	105·3	107·3	109·4	111·23	113·91	116·8
Standard života																		
Prema Šv. franku	h	100	101·9	98·9	97·8	96·5	93·8	92·5	90·4	85·4	81·2	77·9	75·5	74·7	71·8	68·4	66·7	59
Prema $	m	100	83·4	80·4	80·6	79·5	77·5	76·4	74·6	70·5	67·1	64·4	62·2	61·6	58·8	56·4	54·9	48·7
II. ZA RADNIČKU OBITELJ (4 čl.)																		
U dinarima																		
Egzistenčni minimum . . .	a	1771	2160	2227	2257	2288	2358	2394	2454	2613	2758	2869	2971	2999	3151	3303	3390	3859
Poskupljenje	c	—	389	456	486	517	577	623	683	842	977	1088	1190	1218	1370	1532	1619	2088
Porast u %	d	—	21·9	25·7	27·4	29·2	32·6	35·2	38·6	47·5	55·1	61·4	67·2	68·8	77·9	86·5	91·43	117·9
Zlatni indeks																		
x = 142·46																		
Prema Šv. franku	g	87·0	86·6	89·2	90·4	91·7	94·5	95·9	98·3	104·7	110·5	115·0	119·0	120·2	126·3	132·41	135·90	154·68
Prema $	i	86·4	104·9	108·1	109·0	110·4	113·9	115·4	118·3	126·0	133·0	138·4	143·3	144·6	151·9	159·3	163·5	186·1
Prema Benko Grado . . .	l	87·2	83·1	88·5	89·9	91·9	95·5	94·7	97·0	97·0	101·2	103·3	105·2	106·7	109·1	110·83	113·86	117·6
Standard života (u %)																		
Prema Šv. franku	h	100	100 5	97·4	96·1	94·8	91·9	90·7	88·5	83·1	78·6	75·3	73·1	72·4	68·9	65·37	64·04	56·27
Prema $	m	100	82·4	80·0	79·1	78·3	75·9	74·8	73·0	68·5	65·0	62·5	60·3	59·7	56·9	54·3	52·9	46·4

Tab. 10. **Rekapitulacija prema stanju 1. V. 1941. god. (Sa mjesečnim prosjekom).**

POTREBE	Egzistenčni minimum u Zagrebu							Standart života u zlatu prema VIII. 1939.				Opaska
	Apsolutne brojke u dinarima			Porast u %				Prema šv. franku		Prema $		
				1939.	1940.	1941.	Svega					
	1939. VIII.	1940. XII.	1941. IV.	Broj mjeseci				1941. IV.	Pad u %	1941. IV.	Pad u %	
				8	12	4	20					
I. Za radnika samca:												
Prehrana	318.—	566.—	729.—	30.8	47.4	51.2	129.5	53.4	46.6	44.1	55.9	
Prosječno mjesečno				7.7	4.3	12.8	6.5					
Ostale potrebe	430.—	660.—	824.—	12.4	41.1	38.1	91.6	63.9	36.1	52.8	47.2	
Prosječno mjesečno				3.1	3.7	9.5	4.6					
Egzistenčni minimum . . .	747.—	1226.—	1552.—	20.2	43.8	43.7	107.7	59.—	41.—	48.7	51.3	Pad stand. života prema $
Prosječno mjesečno				5.1	4.—	10.9	5.4					
II. Za radničku obitelj (4 čl.):												
Prehrana	794.—	1415.—	1822.—	30.8	47.4	51.2	129.4	53.4	46.6	44.1	55.9	
Prosječno mjesečno				7.7	4.3	12.8	6.5					
Ostale potrebe	977.—	1584.—	2037.—	14.5	47.6	46.4	108.5	58.8	41.2	48.6	51.4	
Prosječno mjesečno				3.6	4.3	11.6	5.4					
Egzistenčni minimum . . .	1771.—	2999.—	3859.—	21.9	46.9	49.1	117.9	56.3	43.7	46.4	53.6	Pad stand. života prema $
Prosječno mjesečno				5.5	4.3	12.3	6.—					

7. Grafički studij.

Nijedan stastistički studij nije dovoljno jasan ako nije upotpunjen grafičkim prikazom.

Veći broj tabela neizbježivo zahtijeva i veći broj grafikona. U velikim tabelama sa dugačkim kolonama brojaka veoma je otežana orijentacija pa čak i za stručno upućene.

Prema tome je dužnost statističkih studija, namijenjenih široj javnosti, a naročito u problemima koji tangiraju životne interese širih krugova, da putem grafičkog prikazivanja olakšaju orijentaciju interesentima.

Medjutim grafički prilozi ne smiju imati karakter tek lijepih slika. Glavni je zadatak grafičkih studija — olakšati donašanje pravilnih zaključaka od strane mjerodavnih, skrenuti njihovu pažnju na važnije momente, predočiti im reljefnu sliku najfrapantnijih uporedjenja, učiniti vidljivim kontrast brojaka, koje se gube u jednoličnim tabelama.

Iskusno izradjeni grafikon je zapravo živa riječ brojaka. Čovjek se odmara na grafikonima i razmišlja nad ispravno istaknutim kontrastima.

Zato smo ovdje kod ovoga studija o standardu života našeg radništva smatrali svojom dužnošću, da dodamo nekoliko grafikona.

Ima više načina grafičkog prikazivanja. U ovom našem radu poslužili smo se uglavnom metodom relativnih diagrama (Viktora Manakina) koji su zasnovani na potpunom uporedjenju ne samih brojaka, već njihovih korelacija.

Naš je posao u tom pogledu bio znatno olakšan time, što su u našim tabelama sve važnije brojke već prevedene na indekse. Prema tome naša se zadaća svela u glavnom tek na izbor najvažnijih brojeva za uporedjenje i na njihovo reljefno prikazivanje.

Glavna karakteristika naše metode je skoro potpuno odsustvo brojaka, koje su zadržane samo za konačnu ocjenu pojedinih gibanja. Ovakav način osim toga daje mogućnost paralelnog prikazivanja većeg broja pojava sa različitom osnovicom, što je naročito korisno za uporedjenje ne osnovnih brojaka već samog karaktera pojedinih procesa.

Relativni odnos pojedinih krivulja uvijek je izradjen u njihovoj relaciji prema polaznom stanju a mjera te relacije uvijek se označuje sa znakom »Dx« — u %, tako da sam grafikon i bez tabela i bez brojaka daje posve realnu bazu za uporedjenje.

Indeks zlatne vrijednosti dinara.

DIAGRAM A.:

Već na prvi pogled pada u oči nerazmjer promjena u tečaju dinara prema švic. franku. Pad kursa dinara u Zürichu i porast kursa švic. franka u Beogradu toliko su reljefni da otpada potreba naročitog dokazivanja neprikladnosti tog kursa kao baze za kalkulaciju.

Obratno, potpuno je uvjerljiva slika stabilnosti kursa dinara prema dolaru kao i apsolutna stabilnost zlatne vrijednosti dolara, što potvrdjuje ispravnost naših zaključaka.

Minimalni troškovi života u dinarima.

DIAGRAM B.:

Ovdje pada u oči frapantni nerazmjer porasta troškova za odijelo i obuću prema minimalnom porastu troškova za stan, ogrijev i svijetlo, a dolazi do izražaja i postepeno savladjivanje porasta troškova u prehrani.

Proces porasta troškova života po mjesecima.

DIAGRAM C.:

Veoma je pregledna korelacija mjesečnih mijena u porastu troškova za prehranu i za ostale potrebe, a naročito je interesantan pad mjesečnih sumarnih porasta troškova počev od kolovoza 1940, što očigledno dokumentira uspjeh naše zaštitne socijalno-ekonomske politike, koja iako još nije postigla smanjenje ukupnih troškova — ipak je donekle suzbila progresivni karakter porasta tih troškova.

Uporedni pregled zlatnog indeksa.

DIAGRAM D.:

2 paralelna grafikona neosporno dokazuju neispravnost kalkulacije zlatnog indeksa na bazi švic. franka, jer posljednji pokazuje pad u toku 1939, što ne odgovara stvarnosti.

Pad standarda života prema VIII./1939.

DIAGRAM E.:

Tri oblika, od prilike jednaka, pregledno pokazuju razliku u procjeni zlatne vrijednosti pada standarda života u prehrani, ostalim potrebama i egzistenčnim minimum radnika samca i obitelji u kalkulaciji prema švic. franku i prema dolaru, i to na štetu radništva, za zaštitu interesa kojega se ova kalkulacija primjenjuje.

Uporedan pregled pada standarda života u zlatu prema američkom dolaru.

DIAGRAM F.:

Ovdje je vidljiva razlika u padu standarda života, što se tiče ostalih potreba i egzistenčnog minimuma za radnika samca i radničke obitelji.

Medjutim ovaj diagram faktično je najvažniji od svih ostalih, jer je u istome veoma vidljiva nepromjenljivost procesa u padu standarda života našeg radništva od VIII. 1939. do V. 1941., i to za 51.3% za radnika samca i za 53.6% za radničku obitelj.

Ove dvije brojke su zapravo baza za kalkulaciju pravične nadnice o kojoj smo govorili u početku. One su naučno statistički dokazane osnovice za povećanje nadničkih nadnica.

Ovaj diagram (sa tabelom 10) omogućava nam već sada da predvidimo daljnji vjerojatni porast troškova života (u mjesečnom prosjeku). Dosljedno tome daje nam realnu bazu za uvodjenje principa pokretnih nadnica i mehaničkog povišenja radničkih plaća prema porastu troškova života.

Uporedan pregled važnijih podataka medjunarodne statistike.

Troškovi života i nadnica susjednih država.

DIAGRAM G—I—H.:

Naš studij ne bi bio potpun bez ovog uporedjenja.

Veoma je interesantno ustanoviti, da je u pogledu porasta troškova života bivša Jugoslavija stajala ne samo iza Grčke, Italije i Rumunjske, već i iza Engleske, dok su se Njemačka, a naročito Bugarska nalazile u mnogo boljem položaju.

Podatke za ove diagrame uzeli smo isto tako iz statističkog godišnjaka Društva naroda za godinu 1939-40.

Podatci za ovaj diagram pokazani su u tabeli IV prema podacima statističkog godišnjaka Društva naroda 1939-40. Ovaj diagram je izradjen na poseban način po gore označenoj metodi relativnih diagrama »V. M.«, i daje preglednu sliku procesa gibanja indeksnih brojeva socijalnog života susjednih nam država.

Ova grafička slika pruža svakom mogućnosti, da uporedjuje i potiče na mnoga razmišljanja i zaključivanja o daljnjoj izgradnji socijalnog života radništva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

8. *Zaključak.*

Donesene tabele i grafikoni daju posve realnu sliku faktičnog socijalnog stanja našeg radništva. To je stanje teško, ali nije beznadno. To stanje mora i može biti poboljšano nizom mjera i u prvom redu *utvrdjenjem osnovice za izračunavanje pravične pokretne nadnice,* s obzirom na daljnju evoluciju cijena i uslova života našeg radništva. Taj je problem na dnevnom redu.

Medjutim, prilikom proučavanja iznesenih brojaka, smatramo za nužno postaviti slijedeće primjedbe.

1. Sve dok se kod nas rad kao takav smatra robom, cijene kojega se odredjuju na slobodnom tržištu kupovine rada, neće se naći konkretan način da se uskladi porast troškova života sa mehaničkim porastom nagrade za taj rad, jer će na tržištu rada kraj teških materijalnih prilika većine stanovništva ponuda rada biti uvijek veća nego potražnja.

Jedini način za kardinalno rješenje ovog problema jeste da se ustanove nova načela, da rad nije roba, već stvaralačka snaga zemlje i naroda i dužnost prema cjelini.

Prema tome i nagrada za taj trud morala bi biti odredjena ne na slobodnom tržištu, već prema mogućnosti života i za omogućenje aktivnog izvršenja te dužnosti.

Zato su potrebne ogromne reforme u cijeloj ekonomsko-socijalnoj strukturi života i zemlje.

2. Sve dok kupovna snaga dinara ovisi od kretanja cijena u slobodnom prometu na tržištu robe, *dok sam dinar stoji u fatalnoj ovisnosti od isključivo nepovoljne konjunkture zlatnog važenja dinara na medjunarodnom tržištu novca,* — veoma je teško zaustaviti proces pokupljenja života i pad njegovog standarda.

Daljnje kardinalno rješenje moglo bi se naći u ukidanju zlatnog važenja dinara te u čvrstoj stabilizaciji njegove kupovne moći autoritetom države.

Tabela IV

Uporedni pregled standarda života drugih zemalja 1933—1940

Prema podacima međunarodne statistike

Baza 1929 = 100

Godina	Velike države					Jugoistočna Evropa					
	Njemačka	Italija	Japan (Bank of Japan)	Engleska	S. D. A. (Bureau of Labor Statistics)	Jugoslavija	Madarska	Rumunjska	Bugarska	Grčka (Baza 1931 = 100	Turska
	A. Indeks troškova života										
1933	76·6	79·6	80·3	85·4	76 2	66·2	77·3	59·3	68·2	113·9	75·8
1934	78·6	75·5	82·0	86·0	79·0	61·0	75·9	57·1	63·7	115·9	74·7
1935	80·0	76·5	83·6	87·2	81·1	60·4	77·7	65·5	59·5	117·1	69·3
1936	80·8	82·6	87·8	89 6	82·0	61·3	82·0	76·6	57·0	123·1	69·5
1937	81·2	90·7	96·1	93·9	84·7	65·1	87·3	82·5	58·1	130·8	70·6
1938	81 6	98·0	110·1	95·1	83·3	69·7	87·8	87·5	60·1	130·0	70·4
1939	82·0	102·7	123·3	96·3	82 6	70·6	86·5	100·0	62·4	129·7	71·2
1940	84·9	—	144·8	110·4	83·3	91·3	92·2	138·2	65·4	144·1	76·8
	B. Indeks radničkih plaća										
	po satu	po satu	dnevno	tjedno	tjedno	dnevno	dnevno	mjes.	po satu	Nema podataka	Nema podataka
1933	79	89	86	95	66	88	78	63	84		
1934	79	86	88	96	72	84	73	62	78		
1935	79	85	88	97	78	82	72	61	78		
1936	79	90	88	100	83	82	72	62	77		
1937	79	100	93	104	91	86	73	66	85		
1938	80	108	102	107	83	90	74	67	90		
1939	80	112	111	108	90	92	—	69	94		
1940	80	—	—	116	94	97	—	—	101		

U tu svrhu suvremena znanost predlaže metodu *dviju vrsti novca: posebno za unutarnji promet* i posebno za vanjska plaćanja.

3. Čim prije budu rješena ova dva osnovna problema, — to će biti i prije postignuta ravnoteža u našem unutarnjem životu.

Put k tome traži velike napore sa isključivim oslonom na bezuvjetni i apsolutni autoritet vlasti.

Prema tome zadaća svakog od nas je, da u svom vlastitom interesu bude što više discipliniran i da što savjesnije vrši povjerenu mu dužnost, tako da se očuvanjem i povećanjem autoriteta potpomogne državna vlast u rješenju velikih i teških problema sadašnjosti u interesu cjeline, a to znači i u interesu svakog od nas.

Ing. Vladimir Damaška:

RACIONALIZACIJA

Racionalizacija gospodarstva, ili racionalizacija u opće znači na hrvatski r a z u m n o v o d e n j e g o s p o d a r s t v a, ili usklađenje nečega s razumom.

Racionalizacija zacijelo nije nov pojam. Ako pratimo razvitak općeg gospodarstva do danas, pokazati će nam se, u kakovoj je vezi racionalizacija s onim, što danas zovemo industrija. U davno vrijeme, kad je obrtnik radio strogo po tradicijama i običajima svojih cehova, već je poduzetnik, za kojega su radili mnogi obrtnici, nastojao da skine vlastite cijene koštanja i da time postigne što veći dobitak. Pri tome nastojao je i morao je u prvom redu da racionalizira proizvodnju kod obrtnika, koja se do tada temeljila kako rekosmo samo na tridicijama i običajima. Takmičenje izmedu poduzetnika sililo ih je, da u tom pravcu nastave dalje. Na takav način razvile su se od grupa rukotvoraca tvornice. To takmičenje stalno se utrkivalo s tehničkim napredkom, koji je baš obzirom na te pojave uveliko oživio i u tom nalazio još i podstreka. Dakle, sama racionalizacija nalazi svoj iskon u poduzećima, odnosno u poduzetnicima. Sva takova nastojanja oko stalnog poboljšanja sveopćeg gospodarenja ostala su i dalje imanentna.

Danas, kao i uvijek prije, pojavljuje se racionalizacija u svim gospodarskim perijodama u t r i v r s t e: u t e h n i č k o j, k o m e r c i j a l n o j i n a r o d n o - g o s p o d a r s k o j r a c i o n a l i z a c i j i.

Pod t e h n i č k o m racionalizacijom smatramo sve mjere, koje su kadre da poboljšaju proces rada. Na primjer: uvadanje dionog rada od ruke do ruke (F l i e s s a r b e i t), uvodenje kartoteka, primjena savršenijih strojeva ili sredstva za proizvodnju, stvaranje boljih radnih uslova i t. d. Takova racionaliziranja provode stručnjaci, a njihovi uspjesi su redovno ograničeni unutar granica njihovih odnosnih djelokruga ili radionica. Ne treba mnogo pronicavosti a da se brzo dode do zaključka, da skup svih takovih sitnih i krupnijih poboljšanja prosljeduju jedan jedini cilj, a taj je komercijalan uspjeh. Racionalizacije, učinjene pod tim vidokrugom, mogu se smatrati kao komercijalne racionalizacije. Tehnički valja racionalizirati samo uz točnu ocjenu komercijalnih razboritih razloga. Na taj način je tehnička racionalizacija odmah u svom

početku stupila u službu komercijalne racionalizacije. Novčana svota je izraz komercijalne racionalizacije. O toj svoti ovisna je rentabilnost poduzeća. Baš to posljednje — ako je dolazilo u pitanje — sililo je u mnogom slučaju, da se pristupi racionalizaciji. Konačno s r e n t a b i l n o š ć u p o d u z e ć a j e u v e z i i o p s t a n a k s v i h r a d n i k a i n a m j e š t e n i k a p o d u z e ć a.

Predaleko bi nas odvelo, kada bismo na tom mjestu razlagali, u kojoj mjeri utječu političke prilike na racionalizaciju.

K o m e r c i j a l n a racionalizacija uključuje potpuno u sebi tehničku.

Dok tehnička racionalizacija proizvodnje svršava racionalnom postavom i vodstvom odnosnih pogona, siže komercijalna mnogo dalje. Ona nastoji, da tehnički razumno svrsta i uskladi pojedine pogone. To čini u mnogim slučajevima unutar samih poduzeća. Ona može da dovede do čitavih pogonskih sistema time, što se stanoviti broj poduzeća organizatorno poveže. Može se nastojati pomoću fuzija poduzeća izgraditi v e r t i k a l n e o r g a n i z a c i j e i l i k o m b i n a c i j e pri čemu se izlučuju manje racionalni pogoni. Mogu se pomoću fuzija stvoriti i racionalni sistemi pogona u h o r i z o n t a l n o j k o m b i n a c i j i, t. j. proizvodnja dijeli se na pojedine pogone i specijalizira ih se što više moguće, možda čak ekstremno, za proizvodnju samo jednog jedinog tipa izradevine.

Napredak poduzeća poklapa se u glavnom s napredkom narodnog gospodarstva, premda skup svih privrednih poduzeća još daleko ne čine i ne znače cjelinu narodnog gospodarstva. Ipak se mnoga privredna poduzeća moraju smatrati kao nosioci gospodarske aktivnosti, jer nose u sebi snagu formiranja gospodarstva.

U tome obuhvaća n a r o d n o - g o s p o d a r s k a racionalizacija komercijalnu racionalizaciju. Gospodarski razum teži također u okviru narodnog gospodarstva za uspjesima i želi, da ovi budu što veći. U praksi znači racionalizacija narodnog gospodarstva pravac ekonomske politike. S narodno-gospodarskog gledišta racionalizacija se može postignuti i na taj način, da država dirigira ili ravna komercijalne racionalizacije, da na pr. ograničava razvoj u jednom smjeru, odnosno da ga unapređuje u drugom smjeru.

Toliko o pojmu i povezanosti tehničke, komercijalne i narodno-gospodarske racionalizacije.

Moramo li se mi baviti tim zamašnim problemima? Moramo, j e r s m o s t u p i l i u e v r o p s k i p r i v r e d n i v e l e - p r o s t o r, koji je u tom pravcu već toliko napredovao, da smo mi u najmanju ruku daleko zaostali. R a c i o n a l i z a c i j a j e d a n a s ž i v o t n o p i t a n j e n a š e p r i v r e d e. N e s m i j e m o p r e d č i n j e n i c a m a z a t v a r a t i o č i, d a ć e s a m o s p o s o b n a i z d r a v a p r i v r e d a, j e d n a k o n a p r e d n a k a o o n a o s t a l i h č l a n o v a p r i v r e d n o g s k l o p a E v r o p e m o ć i o s t a t i, a p r o p a s t i o n a, k o j a n e ć e z n a t i i l i m o ć i d r ž a t i k o r a k s p r i v r e d o m n a š i h v e l i k i h s u s j e d a.

Politički stav i okolnosti bivše Jugoslavije nisu prosljedivali ta načela. Svaka ma kako nesposobna privreda, naročito neke industrije, bile su zaštićivane visokim carinama. Mogle su dakle svoj neracionalan rad pokrivati visokim cijenama svojih proizvoda, koje su potrošači

morali plaćati. Fiskus je našao također u toj politici vrelo prihoda, pa se to dobro kompletiralo. Čemu, dakle, da se provodi racionalizacija, kad se i kraj lošeg i nesposobnog poslovanja još uvijek našla rentabilnost. Kod takovih poslova spotiče se racionaliziranje redovno o lične taštine pojedinih ljudi, koji ne dozvoljavaju, pa baš ni malo, da se u njihov uvriježen i uobičajen način poslovanja dira. To otežava taj posao. Nadalje je i socijalna politika bila postavljena na takove temelje, da je i ona otežavala takove radove. Kod samih pokušaja racionalizacije izbili su čitavi pokreti protiv toga samo iz potpunog nepoznavanja stvari a možda i iz prkosa ili drugih kojih interesa, koji mahom svi leže van interesa radništva, kao dijela cjeline naroda.

Danas se mora naša privreda prilagoditi privredi onih zemalja, s kojima ćemo surađivati, dakle s veoma stručno i napredno racionaliziranom privredom.

Želimo, u glavnim crtama, istaći sredstva i metode racionalizacije.
Pod sredstvima za racionalizaciju smatramo u glavnom ova:
pojednostavljenje ili normiranje izrađevina,
olakšanje proizvodnje, ovamo spadaju sve okolnosti i pojedinosti izvedbe, od pripreme za rad pa do lančanog rada (Fliessarbeit),
racionaliziranje uprave,
racionaliziranje razdiobe proizvoda,
stručna obuka radnika i namještenika,
poboljšanje radnih uvjeta,
racionalizacija obrta,
racionalizacija seljačkog gospodarstva,
racionalizacija kućanstva.
Metode kojima se možemo pri tome služiti jesu:
pogonske studije,
primjeri iz postojećih postignutih uspjeha.

Posve je razumljivo, da kod racionaliziranja moramo imati na umu glavni zadatak odnosnog poduzeća. Taj treba da leži u tome, da na što razboritiji način proizvede što jeftinije svoj proizvod i da time služi javnosti. I ako to baš ne spada na to mjesto, ipak odmah napominjem, da radničke i namještenićke plaće igraju kod toga prilično podređenu ulogu. Važno je, da se stvori organizacija rada tako, da radnik uz normalan napor i dobru zaradu uzmogne što više proizvesti. Gdje radnik radi sa strojem, tamo treba da stroj radi, a ne radnik. Mora biti omogućeno, da radnik sa što manje napora uzdrži stroj što konstantnije u pogonu. To će učiniti racijonalnim radom i organizacijom. Poduzeće, koje drži, da može na znoju svojih radnika, ili niskim nadnicama postignuti bilo kakav značajan ili trajan uspjeh, je na posve krivom putu.

Često se nabacuje pitanje: što će onda toliki ljudi, ako će sve strojevi raditi? U individualističkom gospodarenju nije to ni tako neosnovano pitanje. No u planskoj, organiziranoj i racionaliziranoj privredi je to pitanje posve neosnovano, jer onaj, koji se brine za racionalno narodno gospodarstvo, brine se za cjelokupno gospodarstvo, te mu je zadaća da to gospodarstvo u svojoj cjelini bude racionalno. Otvoriti će radove i kad

ove posvrši usavršavati će sva vrela i sredstva narodnog gospodarstva tako, da ne može biti govora o kakovoj nezaposlenosti pod predpostavkom da će zadatci biti energično i pravilno riješavani. Samo u neorganiziranoj privredi, gdje jedna grana ne vodi računa o drugoj, gdje se pretičak radnika u jednoj grani privrede prepušta samome sebi, kako bi za besplatne vozne karte lutao od mjesta do mjesta tražeći posla: samo tamo dolazi do nezaposlenosti i do socijalnih poremećaja.

U našoj novoj Domovini imademo dobro organiziranih i racionaliziranih poduzeća, a imademo ih i slabo uređenih. Ona dobro organizirana, trebaju da služe kao uzor i u njih se ne smije dirati i smetati njihov rad i poslovanje, dok ona rade u pozitivnom smjeru narodnog gospodarstva, jer bi ih se inače spustilo na razinu onih slabo organiziranih. Naprotiv, takova poduzeća treba da služe kao pioniri ili lučonoše za cjelokupnu racionalizaciju naše privrede, sve sa svrhom poboljšanja sveopćih gospodarskih prilika. Svako takovo racionalizirano poduzeće već samo po sebi traži organizirane veze s drugim, bilo dobavljačkim bilo pomoćnim poduzećima, koja su jednako tako dobro organizirana i koja racionalno rade. Time šire i pomažu selekciju zdrave privrede, što leži samo po sebi u interesu narodnog gospodarstva.

Podignuti naš standard života bar približno na visinu standarda naših velikih susjeda, u koje treba da se ugledamo, iziskuje toliko rada, da i kraj ekstremnog racionaliziranja gospodarstva neće biti dovoljno ljudi da radom od desetke godina postignemo te visine. Ta, mi moramo najprije nadoknaditi nazadak i još držati korak s daljnjim napredkom civiliziranih susjeda, jer i oni ne stoje!

Nije zato potrebno, da izmišljamo metode i da se veselimo izumu možda kakove originalnosti, koju su vjerojatno već drugi napredniji znali i odbacili i nešto boljega primjenili. Moramo učiti na iskustvima drugih naprednijih i da tamo nastavimo, do kuda su oni došli, tim više, što želimo, hoćemo i moramo da živimo u organiziranom i racionaliziranom velikom evropskom gospodarskom prostoru.

Čeka nas zato velik i težak rad, koji hoćemo i moramo dobro i do kraja provesti.

PRIKAZI

SMRT VELIKOG EKONOMISTE WERNERA SOMBARTA

Smrću Wernera Sombarta izgubila je ne samo njemačka nauka jednog od svojih velikih predstavnika, nego je ujedno zaključeno jedno poglavlje socijalnih i ekonomskih nauka. Njegov život i njegov duhovni razvitak počeli su u marksizmu, a svršili u spoznaji nacionalnog socijalizma.

Sombart je rođen 19. I. 1863. u Emslebenu. Studirao je u Pisi i Berlinu. Sa 25 godina postao je sindikus Trgovinske komore u Bremenu, 1890. izvanredni profesor na sveučilištu u Breslauu. 1906. redoviti na Visokoj školi za trgovinu u Berlinu i 1917. na sveučilištu u Berlinu, na katedri Adolfa Wagnera.

Za Sombarta se sa Maxom Weberom i Schmollerom može mirno reći, da spadaju među one rijetke moderne učenjake, koji savršeno zaključuju jednu epohu ljudskog mišljenja o privrednim stvarima stvarajući prelaze već u novu; da stoje na onom nivou, koji znači mogućnost kritike u mnogo pojedinosti, ali ujedno neoborivu zaslugu čitavog djela za spoznaju uopće.

Da li je Sombartova glavna djelatnost na području sociologije ili nacionalne ekonomije, teško je reći. On i sam izričito tu teškoću priznaje u popratnim riječima drugog izdanja svog velikog djela: »Der moderne Kapitalismus«, ističući, da mu je svejedno, da li se misli, da se on bavi nacionalnom ekonomijom ili gospodarskom sociologijom. Ta spoznaja ujedno pokazuje stvarno poznavanje materije učenjaka, koji je orijentiran u svojem problemu.

U svojim je mladim danima bio vrlo pod utjecajem Marxa i njegovih ideja, i sam se naziva Marxovim učenikom, a i možda je u mladosti bio zaista donekle pristaša Marxove nauke, ali tokom svog razvoja napuštao je sve više Marxa i njegove ideje, i postao je u punom smislu riječi učenik, koji ne dopunjuje nauku učiteljevu, nego koji je poriče! Unatoč pomanjkanja originalnosti kod glavnih kritika Marxovih teorija, može ga se staviti u red izrazitih Marxovih protivnika.

Kad je izašlo prvo izdanje njegovog životnog djela »Der moderne Kapitalismus« izazvalo je ono veliku i opravdanu kritiku Schmollera, v. Delbrücka, v. Belowa, R. Heynena i drugih. Tim si je ujedno i udaljio cilj svojega života, katedru A. Wagnera, na koju je onda morao čekati sve do 1918.!

Drugo izdanje je posve preradeno, i on ga je najavio 1916. g. kao posve novo djelo. I stvarno nema u njem niti jedne desetine materijala iz prvog izdanja, koje ne samo da nadmašuje opsegom, nego i obradom materijala. Ako u prvom ima tek fragmenata o povijesnom razvitku gospodarskog života evropskih naroda, onda se u drugom zaista sistematski obraduje taj razvitak do modernog doba. Svakako mu se kod toga mora predbaciti, da doduše sitira mnogo materijala, i da je sabrao čitavu biblioteku činjenica, ali ih nije dovoljno provjerio, tako da djelo gubi na povjesnoj vrijednosti u pojedinostima, iako mu ostaje neosporiva vrijednost u cjelini. Prvo izdanje je uopće odraz vrele duše mladeg čovjeka, zagrijanog za svoje ideje, kojemu misli teku bez daljega u pero, u svojoj iskonskoj, polemičkoj formi, dok u drugom izdanju vidimo već čovjeka, koji s pravom traži, da ga se uvrsti u ozbiljne učenjake. Ovdje već strogo sistematski i promišljeno sreduje svoj materijal. Njegove riječi to i same najbolje prikazuju:[1] »na mjesto «extemporiranog diskanta« došla je simfonija, koja počiva na strogo kontrapunktskoj obradi«. Taj veliki razvitak prošao je Sombart u 20 godina.

[1]) Der mod. Kap. II. Aufl., str. X.

Za ispravno shvaćanje njegovog djela potrebno nam je, da učinimo mali ekskurs u njegova stanovišta o pojedinim aktuelnim problemima. Kako je mnogo radio na području sociologije, interesantno je njegovo mišljenje o staležima. Oni su: na životnoj zajednici počivajuće u zajednicu (Gemeinwesen) uvrstane velike udruge; klase su pak: mehanički uvrštene velike udruge, površno držane na kupu zajedničkim interesima na jednom gospodarskom sistemu.[2]) I dalje: »Ako je stalež bio organski član jedne (narodne) zajednice, onda je klasa-mehanički sastavni dio jednog društva«.[3]) Unatoč ovoj zaista jasnoj diobi klase i staleža u individualističkom i univerzalističkom smjeru, čini se, da Sombartove misli ipak nisu posve lišene Marxovog upliva, i da osim toga ta podjela bazira na onoj Tönnies-a. To izrazito upada u oči, kad na drugom mjestu gospodarske grupe definira kao »grupe, koje po svojoj ideji zastupaju jedan određeni gospodarski sistem«,[4]) i odmah na slijedećoj stranici, prema Engelsu postavlja ove klase: feudalna aristokracija, malograđanstvo, buržoazija i proletarijat. Prema tome vidimo, da Sombart, iako teži prema univerzalističkom pojmu staleža, još čvrsto stoji u individualizmu.

Isto je tako tipično njegovo stanovište o masi, gdje zabacuje podjelu Tillicha na: mehaničku i organičku ili mističku, nego opet dijeli na četiri grupe:[5])

1. statistička, gdje masa znači količinu, mnogo ljudi u suprotnosti sa malo njih ili pojedincem;

2. kulturni pojam mase, gdje se termin upotrebljava obično u množini, kod isticanja razlike između »gornjih slojeva« i »mase«;

3. sociološki pojam mase, gdje riječ masa označuje stanoviti oblik društvenja, i

4. psihološki pojam mase, gdje je masa mnoštvo ljudi ispunjenih jednom kolektivnom voljom.

Ova podjela nije se već ni samom Sombartu svidjela, i on je kritizira, jer da je teško tvrditi, da pojam mase nije u svakom slučaju sociološki. I zaista treba 2., 3. i 4. pojam svaki za sebe razmatrati i sociološki i psihološki i kulturno, a kraj tog upada u oči, da je baš »kulturni« pojam mase izrazito sociološki; s druge strane su »sociološki« i »kulturni« pojam mase identični sa »latentnom masom«, dok je psihološki identičan sa djelotvornom masom. U »sociološkom« pojmu izgleda mu masa kao mrtvo mnoštvo jedinica, no ovdje jamačno Sombart želi izraziti oštru razliku između amorfne mase i »duhovnog« jedinstva jednog naroda.

Sombart misli, da je zadaća sociologije kao duhovne znanosti ne da rastumači subjektivno shvaćeni smisao ljudskog postupanja, nego objektivno vrijedan smisao. On kaže:[6]) »Ja sam imenovao pojam razumijevanja centralnim pojmom naše nauke. A ona i jest to, jer je jedna nauka o kulturi . . . Ali naravno, da je razumijevanje različito kod obih smjerova sociologije«. Ovdje misli na svoju podjelu na psihološku-naturalističku, i noološku-duhovno-znanstvenu sociologiju. »Psihološki shvaćati znači shvaćati dušu a počiva na uživljavanju u tuđe duševne procese. Noološki shvaćati znači shvaćati duh i istovjetno je s razumijevanjem smisla i značenja«.

Cilj je noološke sociologije istraživanje unutarnje smisaone zakonitosti pojedinih kulturnih ili duhovnih područja i dokazivanje njihove važnosti za ostvarenje duha u povijesti. Međutim vidimo, da ovakova noološki shvaćena sociologija, koja

[2]) Op. cit. (II) 2, str. 1091.
[3]) Op. cit. (II) 2, str. 1093.
[4]) Op. Sozialismus und soziale Bewegung, str. 1.
[5]) »Der proletarische Sozialismus« II, str. 99.
[6]) Uvod u Antologiju: »Soziologie«, str. 13.

želi rastumačiti i prikazivati istiniti i stvarni »smisao« više niti nije sociologija kao takova, nego je više socijalna i povijesna filozofija.

Vrlo je jasno izraženo Sombartovo stanovište prema socijalizmu. On vidi, da socijalizam nije samo kompleks ekonomskih teorija, nego i jedan sistem znanstvenih principa, dapače to nije niti onaj »znanstveni socijalizam«. On ga naziva »proletarskim socijalizmom«, i time vrlo ispravno pogađa ondašnje njegovo značenje i opseg.[7]) U ono doba bio je i samo jedan živući socijalizam, i to marxizam. Svi socijalni pokreti onog vremena su po Sombartu zato nadahnuti marxizmom, jer nastoje klasnom borbom postići podruštavljenje produkcionih sredstava, i jer ih nosi proletarijat... On daje zaslugu na činjenici, da je onda bio socijalizam proletarski i proletarijat socijalistički, baš Marxu. Osnovna zasluga Marxizma na tom području da je u tome, što je zlo stavljeno u službu dobrog. Ali ujedno odmah upozorava na prevlast zla i na siromaštvo socijalizma na stvaralačkim idejama i konstruktivnoj ljubavi. Za njega je socijalizam zapravo duhovni sediment modernog socijalnog pokreta. U svom dolje citiranom djelu donosi Sombart historijski i kritički prikaz socijalnih strujanja do najnovijeg vremena, i već onda unatoč svojih socijalističkih simpatija upozorava na zablude boljševizma, koji da je suvišnim krvnim žrtvama išao za postizanjem istih ciljeva, koje si je postavila i umjerena ljevica, samo uz mnogo blaže metode. On izričito kaže:[8]) »Svatko, tko svoj narod ljubi, morati će sve uložiti, da ga sačuva od opasnosti i zabluda boljševizma. Zablude leže u osnovu tog pokreta: pogrješna mišljenja o prvom odnosu sila i o objektivnoj mogućnosti socijalnog oblikovanja, što su i uvijek odlikovala svaki utopizam, a to je u stvari i boljševizam«.

Sombart poriče proletarijatu kao klasi zrelost, i kaže:[9]) »pokret masa, tamo gdje nastupa jasno i svijestan cilja, nije još proletarski, a gdje je proletarski, tamo nije još svijestan cilja. To znači: u onim pokretima, svijesnim cilja, u kojima vidimo sudjelovati proletarijat, su druge socijalne grupe, koje postavljaju ciljeve: građanske; gdje si proletarijat preduzme samostalnost, pokazuje još svu nezrelost jedne socijalne klase, koja ima tek instinkte, a još nikakove zahtjeve i ciljeve.

Najnoviji njegov razvoj vidi se jasno u djelu »Der deutsche Sozialismus« (1937.), gdje se priklonjuje principima nacionalnog socijalizma i osim toga ovdje izraduje svoju sliku o planskom gospodarstvu. Za njega ide gospodarstvo prema nacionalnoj autarkiji uvjetovanoj reagrarizacijom i planskim gospodarstvom. Time ujedno dolazi i do zahtjeva »Führerprinzipa«.

Koliko je »Der moderne Kapitalismus« životno djelo Sombartovo, toliko je djelo »Die drei Nationalökonomien« neki katalog tog djela, a i ujedno njegov obračun sa svojim težnjama i konačna redakcija njegovog duševnog stvaranja. On ovdje uzima stanovište prema svim glavnim pitanjima (a i teorijama i njihovim predstavnicima) nacionalne ekonomije.

Poslije konstatacije o kaosu u toj nauci s obzirom na predmet, spoznajne puteve i samo ime, laća se Sombart velike zadaće — da uvede red i sistem.

Prema već uobičajenoj podjeli drugih dijelova kulture, on i ovdje provodi diobu na tri smjera: metafizički, prirodoznanstveni i duhovnoznanstveni, koji odgovaraju trima oblicima nacionalne ekonomije: usmjerujući, uređujući i razumijevajući (richtende, ordnende, verstehende), kako ih je on nazvao. Uz pokušaj, da te

[7]) Njegovo glavno djelo na tom području: »Sozialismus und soziale Bewegung« izašlo je prvi puta 1897., i od onda u 10 izdanja, koja su uvijek preradena prema najnovijem stanju. Citiram iz izdanja od 1920. g. 1924. izašla su 2 sveska »Der proletarische Sozialismus«, gdje isto temeljno izlaže svoje gledište.

[8]) Soz. und soc. Bew. (1920.) str. 189.

[9]) Op. cit. str. 195.

pojedine smjerove prikaže po tipičnim predstavnicima, dolazi Sombart do zaključka, da ih je teško naći, jer se u glavnom ne daju strogo odijeliti. Od prilike bi glavni predstavnici bili: usmjerujuće: Sv. Toma; uređujuće: Pareto; razumijevajuće on. Pravilo čine mješoviti tipovi.

Usmjerena nacionalna ekonomija je po Sombartu ona, koja ne naučava ono što jest, nego ono što bi moralo biti. Ova »normativna« nac. ekonomija stoji u suprotnosti sa »explikativnom«, koja želi spoznati stvarne odnose, dakle ono, što se od prilike naziva: »praktična nac. ekonomija«. Sadržaj njezine spoznaje je »ispravno, pravo gospodarstvo«, t. j. ono, koje odgovara adekvatno smislu svijeta, zadaćama čovječanstva i životnim uslovima ljudske zajednice. Kategorije, kojima se služi ovaj smjer su sociološki pojmovi, određeni centralnom idejom »ispravnog« (richtige) gospodarstva. Među zastupnicima ovog smjera navodi Sombart skolastike, u starom i novom vijeku, i njima srodne romantike (Aristotel, A. Müller, Vte. de Villeneuve-Bargemont, Matteo Liberatore.

Osim toga C. H. X. Perin, Ratzinger, Pesch, Spann.

Nadalje harmonisti (među njima fiziokrati, mnogi engleski klasičari), racionalisti (Kant, Fichte), Der Geschlossene Handelsstaat, (Hegel i drugi).

Kautz je već prije slično obuhvatio tu školu nacionalnih ekonoma, i sastavio jednu listu, koja svakako nije posve identična sa Sombartovom, ali je u smislu ista. Sombart još naročito ovamo ubraja: Thünena, Proudhona, Rodbertusa, Minghettia i Baudrillarda.

Cilj spoznaje ove teorije je spoznaja onog, šta bi moralo biti. Ne radi se ovdje o postavljanju postulata za praktičko djelovanje, nego tek o čistoj spoznaji, šta je ispravno a šta neispravno! Time je i određen karakter ovog smjera, koji se ne može nazvati znanstvenim, nego metafizičkim!

Prvi smjer zaista znanstvene nacionalne ekonomije je po Sombartu uređujuća (ordnende) nacionalna ekonomija. Ona je uvjetovana upotrebom prirodoznanstvenih metoda mišljenja na gospodarsku nauku. Njezini su predstavnici skoro svi t. zv. teoretski ekonomisti, među kojima ima i velikih imena kao J. St. Mill, Cairness i Menger. Sombart ih dijeli na tri grupe:

I. objektivisti (Rodbertus, Marx),

II. subjektivisti (Jevons, Menger, Wieser, Marshall, Clark),

III. relacionisti (Cournot, Walras, Pareto, Barone, Schumpeter).

Njihov je cilj spoznati ono, što jest i time odbacuju svu metafiziku i subjektivne ocjene. Prva im je zadaća doći do jednostavnih izračunjivih i izmjerivih činjenica.

Treća grupa, u koju Sombart ubraja i sebe kao izrazitog predstavnika jest grupa razumijevajućih (verstehende) nacionalnih ekonoma. On tu grupu naziva i duhovnoznanstvenom i kulturnoznanstvenom. I taj smjer odbija metafizičko istraživanje, ali se u suprotnosti sa drugim služi svojim vlastitim putevima, ili ako to Sombart sam kaže »odlikuje se heterodoxizmom«.

Svakako i ta škola je različitim putevima, često i vrlo zaobilaznim, težila za svojim ciljem. Za njega je gospodarstvo: ljudsko djelovanje usmjereno skrbi za dobrima. Prema tome je gospodarska znanost:

1. iskustvena znanost,

2. kulturna znanost,

3. socijalna znanost.

Prednost ove vrste spoznaje u razumijevanju leži po Sombartu u immanentnosti ove vrste spoznaje, koja se odrazuje u tom, da su subjekti i objekti spoznaje identični.

Zadaća je znanosti gospodarstva, kao iskustvene znanosti, da posve jednostavno istražuje ono, što je u području gospodarskog života, i što će jamačno biti, i time ona čini stvarno, barem za sada, pored gospodarske filozofije i nauke o umjetnosti gospodarstva, glavni dio nauke o gospodarstvu.

Kako vidimo, bazira Sombart svoju razumijevajuću nacionalnu ekonomiju na historijsko-sociološkim principima i traži, da ona obuhvaća gospodarsku stvarnost kao takovu u cjelini.

Osim već spomenutih djela treba još navesti: »Die Juden und das Wirtschaftleben« (1911., 1928.); Luxus und Kapitalismus (1913., 1922.); Krieg und Kapitalismus (1913.); Der Burgeois (1913., 1935.); Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert (1903., 1927.); Gewerbewesen (1904.); Das Proletariat (1909.); Das Lebenswerk von K. Marx (1909.); Händler u. Helden (1915.); Die Ordnung des Wirtschaftslebens (1925., 1927.); »Die Zukunft des Kapitalismus« (1932.).

Dr. Marijan Andrašević

PITANJE RADNIČKIH ŠTRAJKOVA S ETIČKOGA GLEDIŠTA

(Dr. Hrašćanec Rudolf: Radnici u pokretu — struke — s etičkog gledišta, s naročitim obzirom na domaće prilike. Zagreb 1940.)

Koncem prošle godine objavljena je pod gornjim naslovom doktorska disertacija dra Rudolfa Hrašćanca na bogoslovnom fakultetu Hrvatskog Sveučilišta. Disertacija ima dva dijela. U prvome se obrađuje povijest radničkog pokreta u svijetu, a napose u Hrvatskoj, dok se u drugom obrađuje sámo pitanje, koje odgovara naslovu knjige. Osobito je pohvalno, što je Hrašćanec u prvome dijelu svoje knjige prikazao povijest radničkih pokreta u Hrvatskoj. To je doduše učinio ranije i Vitomir Korać,* jedan od prvaka starije socijalističke generacije u Hrvatskoj, ali je on o tome pisao kroz svoje srpske i sovcijalističke nazore. Taj rad dra Hrašćanca trebalo bi što više popularizirati, jer na žalost mnogi ne poznaju dovoljno povijesti radničkih pokreta u Hrvatskoj. Hrvatski su radnici osnovali svoje organizacije još za života Ante Starčevića i temeljili su ih na njegovoj nauci. Hrvatski kršćanski socijalni pokret počeo je posljednjih godina prošloga vijeka i kontinuirano traje sve do danas.

Dr Hrašćanec dokazuje, da su s etičkoga stanovišta dopušteni samo e k o n o m s k i š t r a j k o v i i to samo oni štrajkovi, koji su izazvani uslijed nepravednih postupaka poslodavaca prema radnicima. Objektivno moralno opravdanje štrajkova ujedno je apologija radničkih prava. Pisac je detaljno analizirao okolnosti, koje treba imati pred očima, kada se pitanje štrajkova prosuđuje s moralnog gledišta. Koliko god su ti moralni principi jasni i nepovredivi, toliko je uistinu u pojednačnim slučajevima teško ispravno ocijeniti, kada s moralnog gledišta moraju prevagnuti zahtjevi radnika a kada poteškoće poslodavaca.

Mogu li same stranke mirno i objektivno prosuditi, tko je u pravu? Redovito je to vrlo teško. Stoga je posve razumljivo, što su u Italiji osnovani radni sudovi i onemogućeni štrajkovi. Radni sudovi mogu sigurno ispravnije postavljati objektivna moralna načela u sporovima poslodavaca i posloprimaca, nego te stranke same. Pod utjecajem demokratskih načela pok. prof. dra J. Šćetinca dolazi dr Hrašćanec do zaključka, da su i nakon presuda sa strane radnih sudova radnički štrajkovi još i nadalje moralno dozvoljeni. U svom osvrtu na odnos izmedu rada i kapitala u

* Vitomir Korać, Povijest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji, u tri knjige. Izdala Radnička komora u Zagrebu god. 1929., 1930., 1933.

Njemačkoj nije dr Hrašćanec dovoljno objektivan, vjerojatno samo s tog razloga, što se kod sastavljanja svoje disertacije služio nepouzdanim izvorima. Pouzdanici rada i sudovi socijalne časti, a jednako i cijeli sustav socijalne politike u Njemačkoj, čini tu politiku pravom radničkom i narodnom socijalnom politikom, a ne kapitalističkom i poslodavačkom, kako su to kod nas tvrdili marksisti i oni, koji su nasjedali njihovoj propagandi.

Svakako je pohvalno, da je dr Hrašćanec, kao mlad svećenik uzeo za predmet svoje rasprave jedno važno poglavlje socijalnog pitanja, koje je bez sumnje temeljito obradio po osnovnim načelima katoličke moralke. Šteta je samo to, što vrijednost ove knjige mnogo umanjuju zamjerke, koje smo gore istakli.

Dr Drago Cerovac

SOCIOLOŠKE TEORIJE

Fausto Squillace. Na njemački preveo *Dr. R. Eisler*

U vijeku velikih socijalnih promjena i previranja, u doba kada je socijalno pitanje središnje pitanje, i kada se je ozbiljno počelo raditi na njegovom rješavanju potrebno je upoznati se sa sociološkim teorijama, koje u socijalno-filozofskom vidu nastoje riješiti i objasniti osnovne socijalne pojmove. Ne može nitko ustvrditi da iza praktičnih socijalnih teorija i smjerova ne stoje čisto filozofsko-socijalni problemi. Tim teorijama i problemima posvećena je ova knjiga.

Sociologija kao nauka nije se počela izgradivati tek u novije doba. Već u 14 stoljeću u Arapa bilo je socijalno pitanje kao i teorija predmet više ili manje naučnog istraživanja, ali se još ne stvaraju zaokruženi naučni sistemi. Socijalna pitanja ispituju se u okviru kulturne povjesti.

Arapski učenjak Ibn Khaldun u »Uvodu u povijest« pozabavio se je etničkim i socijalnim životom razvivši teoriju o uzajamnom odnosu rasa i ljudskih grupa, kao i o utjecanju fizičkog svijeta, a naročito klime na oblikovanje socijalnog života. Zanimljivo je, da se u njegovim razmatranjima može naći mnogo toga, što je i danas suvremeno.

Nakon toga nastupa doba bez nekih naročitih događaja sve do Machiavellia, koji nastoji prodrijeti u prirodne zakone, koji vladaju i utječu na razvoj naroda. U početku ne vjeruje u socijalni napredak, ali kasnije ispravlja svoje mišljenje.

Pravi prethodnik sociologije kao nauke bez sumnje je G. B. Vico, koji umjesto Descartesovih apstraktnih i geometrijskih pojmova i konstrukcija postavlja kao predmet sociološkog istraživanja stvarne činjenice. Put u izgradnji sociologije kao samostalne nauke ide preko Montesquieu-a, Rousseau-a, Holbacha, Kanta, Concorceta, Saint-Simona do Gatalda Jannelia, koji postavlja teoriju civilizacije svodeći sve akte socijalnog zbivanja na spoznavanje, htijenje, zaključivanje, znanje i rad. Ljudski čini nijesu činjenice, nego rezultati djelovanja, sila, sposobnosti i motiva. Prvi puta društveni život ne promatra se kao stanje, nego kao zbivanje. Prvi puta društveni život ne promatra se kao stanje, nego kao zbivanje. Statički momenat ustupa mjesto dinamičkom momentu i društvo ne promatra se više kao stanje nego kao zbivanje. Nastojeći otkriti praizvore sociologije i želeći izgraditi sociologiju kao naučni sistem, trudio se je da iz nje izluči sve što zapravo pripada u područje ekonomije. Na taj način stvorene su mogućnosti, da se razvije sociologija kao samostalna nauka, ali ne u apsolutnom, nego tek u relativnom smislu. Pa i sam autor u podjeli svoje knjige svjedoči nam i o svojemu filozofskom stavu, koji je monističan. U tom vidu promatrati će i sociološke teorije naglašavajući filozofske osnove pojedinih socijalnih fenomena ističući, da iza svega toga stoji pitanje nazora na svijet i život.

Iz Spencerovog evolucionizma rodila se je mehanistička sociologija Spencera, Mismera Sulesa, De Marinisa. Ona je nastala na osnovu fizike i ostalih prirodnih znanosti. Njezina je glavna značajka u podlozi, koja je monistička obzirom na nazor na svijet i život, a obzirom na samo sociološko zbivanje očituje kao mehanizam i antropocentrizam.

Antropo-etnološku sociologiju ili antroposociologiju zastupaju: Gobineau, Gumplovicz, Vaccaro, Folkman..., koji, postavljaju postulate antropo-sociologije, a ti su: rasa kao psihološka činjenica i borba o bivstvo kao socijalni zakon.

Sociografija, geografska sociologija ili antropogeografija uzela je kao svoj predmet istraživanja: zemlju, stanovništvo ili produkciona sredstva, te njihov utjecaj na oblikovanje socijalnog zbivanja. Naročito pak Demolins razvija teoriju o utjecaju okoline, ističući da je zemljopisni položaj osnovni faktor društvenog oblikovanja.

Uporedo s razvitkom biologije kao nauke, stvara se biološka sociologija koju predstavljaju: Schäffle, Lilienfeld, Bordier, Smail, Worms... ističući »organistički« faktor, kao glavni postulat socijalnog zbivanja.

Promatrati socijalno zbivanje samo na fizičkoj bazi bilo bi u svakom slučaju jednostrano, pa se kao reakcija na mehanizam i biologizam u sociologiji, javlja psihološki pravac, kojemu je u stvari začetnik Comte. Tu će naročito doći do izražaja statička i dinamička sociologija. Uporedo s time ističe se i problem socijalne harmonije. Isto tako važan je za sociologiju problem primata razuma ili čuvstva. Socijalno zbivanje prolazi teološki, metafizički i pozitivistički stupanj. Veliku moć ima interes i simpatija. Naročito mnogo posvećuje pažnje Tarde-u i njegovoj teoriji navraćajući se na psihološke teorije Wundta, Bartha, Sighele-a... Postulati ove teorije su: društvo je individualna psihološka činjenica, geniji su presudni faktori u oblikovanju socijalnog zbivanja, povijest se mora shvatiti individualistički. Tu dolazi do izražaja antinomija: individualni — socijalni rad, društvo kao socijal-psihička činjenica, individum i društvo, socijalna, konkretna i apstraktna duša.

Svoja razmatranja završuje pisac razmatranjem socijal-ekonomskog pravca sociologije (Le Play, Brentano...), pa statističkog, demokratskog, juridičkog i objektivno-etičkog pravca sociologije.

Pisac nam je dao vanredan pregled teorija, i ako ih je možda premalo kritički obradio. Pokazao nam je posljednje osnove sociologije kao nauke, upozoravajući na njezine filozofske osnove naročito u pitanju nazora na svijet i život.

prof. *M. Kam. Simon*

UVOD U PRAKTIČNU SOCIOLOGIJU

E mory S. Bogardus, preveo Ing. V. Horvat

(Anali naših dana sv. 5. Zagreb 1941., str. 320 — cijena uvezano Din 60.—).

Kod Hrvata je interes za sociologiju oduvijek bio živ. Još prije prvog rata se kod nas raspravljalo o sociolozima i sociološkim problemima, što potvrđuju ondašnji brojni radovi naših ljudi o pojedinim sociološkim pitanjima i osnutak Sociološkog društva u Zagrebu. Od značajnijih djela su izašli kod nas od znamenitijih svjetskih pisaca: Gumplowicz »Nacrt socijalne filozofije«, Eisler »Sociologija«, Giddings »Načela sociologije«. Medutim sva su ta djela danas već zastarjela, te se novi ni ne mogu više dobiti, tako da je s povećanim interesom za društvene nauke, a napose za krunu društvenih nauka — sociologiju, nastala prijeko potreba za izdavanjem jednog novog, suvremenog uvoda u sociologiju. Tome je sada doskočio naš poznati sociolog ing. Viktor Horvat, koji je preveo knjigu američkog sociologa E. Bogardusa, inače pristašu njemačke formalističke škole, dodavši ujedno, uz suradnju Dr. E. Marksa i Dr. Z. Gašparovića, nekoja razmatranja o nekim aktuelnim problemima, koji se nas tiču. Tako je dodan odsjek o životnom prostoru, o zadružnoj obitelji, o organizaciji seljaštva, o rasnom razlikovanju, o rasnoj terminologiji, o Židovima, Ciganima, fašizmu, društvenim reformama u Americi, socijalnom zakonodavstvu i zadrugarstvu kod Hrvata, te o razvoju statistike i sociologije kod nas. Napose su interesantna i danas aktuelna razmatranja o rasnom pitanju, koje je vrlo minuciozno izrađeno s osobitim obzirom na naše prilike.

Sama je knjiga inače zamišljena kao popularni uvod u sociologiju. Zbog toga se nije uzelo apstraktno raspravljanje o sociološkim pojmovima, nego se je pokušalo prikazati čitaocu sociološke probleme na živim primjerima, koje se može naći u životu. Jedna takva jedinica je skupina i oko nje se vrti praktično sav čovječji društveni živo. Sociologija je u ovoj knjizi shvaćena kao teorija o skupinama, koja

se bavi znanstvenim proučavanjem društvenih procesa. Čovjek može biti član različitih skupina i više skupina najedamput. Najvažnije takove skupine su obrađene u knjizi; to su obiteljska skupina, vjerska skupina, seoska i gradska skupina, skupina za igru i zabavu, rasna skupina, profesionalne skupine, skupine društvenih zajednica, te odgojne skupine. Napose je pažnja obraćena na problem, koji je u vezi s utjecajem na držanje i vladanje skupina t. zv. grupnom kontrolom. To je pitanje i od vrlo praktičnog značenja. Prvo se razmatra narav samog grupnog nadzora, a zatim pokazuje, kako taj nadzor djeluje preko javnog mišljenja, zakona i umjetnosti; konačno se pokazuje, kakva uloga kod nadzora pripada vodstvu, te probleme, koje stvara etički dualizam. Na primjeru kazne i popravka pokazuje se praktično djelovanje svjesne grupne kontrole. Kao uvod u čitavo to raspravljanje o skupinama, prikazani su utjecaji ekoloških, bioloških, i psihosocijalnih faktora na skupine. Na koncu je dodan prikaz metodâ sociološkog rada i praktičnog rada na pojedinim sociološkim problemima.

Sva ova razlaganja protkana su jednim višim socijalno-filozofski-praktičnim problemom, socijalizacijom vladanja pojedinca. Pisac drži, da u tom pogledu leži glavna praktična crta sociologije, i da se je nikad ne smije smetnuti s uma. Socijalizirani čovjek će reći, čovjek, koji uvijek pazi ne samo na svoje interese, nego i na interese svoga susjeda, kako bi uzajamnom solidarnošću čovječanstvo krenulo k boljoj budućnosti. Pisac nam tako pokazuje, kakova teorija i praksa mogu zajednički raditi prema jednom cilju, koji je vrijedan svih napora čovječanstva. Time ta knjiga »Uvod u sociologiju« dobiva još više na praktičnoj vrijednosti.

Z. Gašparović

NJEMAČKI ZAKON O UREĐENJU NARODNOGA RADA OD 20. SIJEČNJA 1934.

(Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit.)

(stupio na snagu, usporedi § 64. odl. 1.)

Vlada Rajha je zaključila slijedeći zakon, koji se ovime objavljuje:

Prvi dio.

VOĐA PODUZEĆA I POVJERENIČKO VIJEĆE

§ 1.

U poduzeću rade poduzetnik kao voda poduzeća, namještenici i radnici kao sljedbenici zajedno na unapređenju svrhe poduzeća i za općenitu korist naroda i države.

§ 2.

(1) Voda poduzeća odlučuje prema sljedbenicima u svima prilikama, u koliko ih ovaj zakon određuje.

(2) On se mora brinuti za dobrobit sljedbenika. Ovi mu pak duguju vjernost, koja se temelji na zajednici poduzeća.

§ 3.

(1) Kod pravnih osoba i kod zajednica je voda poduzeća njihov zakonski zastupnik.

(2) Poduzetnik ili zakonski zastupnici kod pravnih osoba i zajednica mogu povjeriti zastupstvo osobi, koja odgovorno sudjeljuje u vodstvu poduzeća; oni to moraju učiniti, ako sami ne vode poduzeća. U manje važnim slučajevima mogu oni ovlastiti i koju drugu osobu.

(3) Ako časni sud oduzme vodi poduzeća, u smislu § 38, pravomoćnom presudom njegovu sposobnost vodstva, onda se za vodu poduzeća postavlja druga osoba.

§ 4.

(1) Kao poduzeća, u smislu ovog zakona, smatraju se također i uprave.

(2) Sporedna poduzeća (pogoni) i sastavni dijelovi poduzeća, koji su sa glavnim poduzećem povezani zajedničkim vodstvom, smatraju se kao samostalna poduzeća samo onda, kada su prostorno daleko udaljeni od glavnog poduzeća.

(3) Propisi ovoga zakona, izuzev §§ 32 i 33, ne primjenjuju se na brodove pomorske, riječne i zračne plovidbe te na njihovu posadu.

§ 5.

(1) U poduzeću sa najmanje dvadeset redovno zaposlenih osoba dodjeljuju se vodi poduzeća savjetodavci iz redova sljedbenika. Oni tvore s njime i pod njegovim vodstvom povjereničko vijeće poduzeća.

(2) Među sljedbenike, u smislu odredaba o povjereničkom vijeću, spadaju također kućni obrtnici, koji rade uglavnom za isto poduzeće, bilo sami, bilo sa pripadnicima svoje obitelji.

§ 6.

(1) Dužnost je povjereničkog vijeća, da unutar zajednice u poduzeću produbljuje uzajamno povjerenje.

(2) Zadaća je povjereničkog vijeća, da raspravlja o svim mjerama, koje služe poboljšanju efekta rada, stvaranju i sprovođenju općih radnih uvjeta, napose poslovnog reda, sprovođenju i poboljšavanju zaštitnih mjera u poduzeću, jačanju povezanosti pripadnika poduzeća međusobno te između njih i poduzeća, te dobru svih članova zajednice. Ono će nadalje utjecati, da odstrani sve razmirice unutar zajednice poduzeća. Njega se mora saslušati prije utvrđivanja kazna na temelju poslovnoga reda.

(3) Povjereničko vijeće može povjeriti određenim povjerenicima, da vrše pojedine njegove zadaće.

§ 7.

(1) Broj povjerenika iznosi:
u poduzećima sa 20 do 49 zaposlenih — dva,
u poduzećima sa 50 do 99 zaposlenih — tri,
u poduzećima sa 100 do 199 zaposlenih — četiri,
u poduzećima sa 200 do 399 zaposlenih — pet.

(2) Njihov se broj povećava na svakih daljnjih tristo zaposlenih za jednog povjerenika te iznosi najviše deset.

(3) U istom broju moraju se predvidjeti i njihovi zamjenici.

(4) Kod izbora povjerenika moraju se uzeti u obzir razmjerno namještenici, radnici i kućni obrtnici.

§ 8.

Povjerenik može biti samo onaj, koji je navršio dvadesetipetu godinu života, te najmanje godinu dana pripada pogonu ili poduzeću a barem dvije godine radi u istoj ili srodnoj grani zanimanja ili obrta. On mora imati građanska časna prava, pripadati Njemačkoj fronti rada, mora se odlikovati uzornim ljudskim osobinama te pružati jamstvo, da će u svako doba, bez ustezanja, istupiti za narodnu državu. Kod prvog imenovanja povjerenika, koje će uslijediti nakon stupanja na snagu ovog zakona, može se odstupiti od uslova jednogodišnjeg pripadništva poduzeću.

§ 9.

(1) U ožujku svake godine sastavlja vođa poduzeća, u sporazumu sa glavarom ćelije nacionalnosocijalističke organizacije u poduzeću, listu povjerenika i njihovih zamjenika. Sljedbenici će u najkraćem roku iza toga zauzeti tajnim glasanjem stanovište prema toj listi.

(2) Ako se vođa poduzeća i glavar ćelije nacionalnosocijalističke organizacije u poduzeću ne sporazume, koji povjerenici i zamjenici treba da budu predloženi, ili ako se bilo iz kojeg drugog razloga ne može sastaviti povjereničko vijeće, naročito ako sljedbenici ne odobre listu, onda može inspektor rada imenovati potreban broj povjerenika i zamjenika.

§ 10.

(1) Članovi povjereničkog vijeća polažu na dan narodnog rada (1. svibnja) pred sljedbenicima svečani zavjet, da će kod vršenja svoga zvanja služiti samo dobru poduzeća i zajednice svih sunarodnjaka, zapostavljajući kod toga sebične interese, te da će pripadnicima poduzeća biti uzor svojim načinom života i ispunjavanjem dužnosti.

(2) Nastupe li u poduzeću pretpostavke za stvaranje povjereničkog vijeća tek nakon roka, predviđenog u § 9. odl. 1, onda će se odmah izvršiti saziv povjerenika (§ 9) i polaganje zavjeta članova povjereničkog vijeća.

§ 11.

Služba povjereničkog vijeća počinje nakon položenog zavjeta — redovno 1. svibnja — a svršava svakog 30. travnja.

§ 12.

Vijeće povjerenikâ saziva vođa poduzeća po potrebi. On ga mora sazvati, ako to zatraži polovica povjerenikâ.

§ 13.

(1) Služba povjerenikâ je počasna, te se za njeno vršenje ne smije odobravati nikakva odšteta. Dođe li uslijed vršenja zadataka do gubitka radnog vremena, plaća se za nj uobičajena nadnica. Potrebne troškove mora snositi vodstvo poduzeća.

(2) Uređaj i kancelarijski pribor, potreban za pravilno izvršenje zadataka što ih ima povjereničko vijeće, mora dati na uporabu vodstvo poduzeća. Vođa poduzeća je dužan davati povjerenicima sva obavještenja, koja su potrebna za izvršenje njihovih zadataka.

§ 14.

(1) Dužnost povjerenika prestaje, — ne uzevši u obzir samovoljnu ostavku na položaju, u času kada isti napusti poduzeće. Nije dopušteno da se otkaže službenički odnos sa povjerenikom, osim ako se mora obustaviti rad u poduzeću ili u jednom dijelu poduzeća ili ako nastupe razlozi, koji opravdavaju otkaz službeničkog odnosa a bez otkaznog roka.

(2) Inspektor rada može opozvati povjerenika uslijed njegove stvarne ili osobne nepodesnosti. Služba opozvanog povjerenika prestaje u času, kada inspektor rada pismeno obavijesti o toj odluci vijeće povjerenikâ.

(3) Dužnost povjerenika prestaje nadalje sa pravomoćnom odlukom časnog suda o kazni, izrečenoj prema § 38 br. 2 do 5.

§ 15.

Na mjesto isključenih ili privremeno spriječenih povjerenika dolaze zamjenici po redu, kako su navedeni u listi. Ako nema više zamjenika, onda inspektor rada poziva za preostalo trajanje dužnosti nove povjerenike.

§ 16.

Protiv odluka vođe poduzeća, kojima on određuje opće uslove rada, napose poslovnog reda (§ 6. odl. 2.), može većina povjereničkog vijeća u poduzeću odmah podnijeti pismenu žalbu inspektoru rada, ako smatra da se odluke ne mogu dovesti u suglasnost sa privrednim i socijalnim prilikama u poduzeću. Žalba ne zadržava od izvršenja odluku, koju je donio vođa poduzeća.

§ 17.

Ako se više privredno ili tehnički istovrsnih ili prema svrsi poduzeća jednorodnih poduzeća (pogona), nalazi u rukama jednog poduzetnika, onda mora on ili, ako sam ne vodi poduzeće, od njega postavljeni vođa poduzeća, u cilju savjetovanja u socijalnim pitanjima iz povjereničkih vijeća pojedinih poduzeća (pogona), sazvati (središnje) savjetodavno vijeće.

Drugi dio.

INSPEKTOR RADA*

§ 18.

(1) Za veća gospodarska područja, razgraničenje kojih određuje ministar rada Rajha u sporazumu sa ministrom gospodarstva Rajha i ministrom unutrašnjih poslova Rajha, imenuju se inspektori rada. Oni su državni činovnici i nadzor nad njima vrši ministar rada Rajha. Njihovo sjedište određuje ministar rada Rajha u sporazumu sa ministrom gospodarstva Rajha.

(2) Inspektori rada vezani su na smjernice i upute, koje im daje vlada Rajha.

§ 19.

(1) Inspektori rada brinu se za održavanje poslovnog mira. Radi izvršenja ove zadaće povjerenici rada:

1. nadziru stvaranje i poslovanje povjereničkih vijeća i rješavaju u spornim slučajevima;

2. pozivaju i opozivaju povjerenike poduzeća prema §§ 9. odl. 2, 14. odl. 2. i 15;

3. rješavaju žalbe povjereničkog vijeća prema § 16; oni mogu, poništavajući odluke vođe poduzeća, sami izdavati potrebne odredbe;

4. odlučuju prema § 20. kod namjeravanih odpusta;

5. nadziru izvršivanje odredaba poslovnog reda (§§ 26. i sl.);

6. određuju pod uslovima iz § 32., smjernice i tarifne odredbe te nadziru njihovo izvršenje;

7. sudjeljuju kod provođenja socijalnog časnog sudovanja prema §§ 35 i sl.;

8. obavještavaju stalno vladu Rajha o socijalno-političkom razvoju prema bližim uputama ministra rada i ministra gospodarstva Rajha.

(2) Ministar rada i ministar gospodarstva Rajha mogu, u granicama zakonskih propisa, prenositi druge zadatke na inspektore rada.

(3) Inspektori rada mogu raspravljanje o prilikama iz odl. 1. toč. 3. prenijeti na odbor vještaka (§ 23. odl. 3). Donošenje odluka prepušta se inspektoru rada.

* Taj je naziv upotrebljen mjesto hrvatske riječi »pouzdanik rada« zato, što je već upotrebljen u našem socijalnom zakonodavstvu.

§ 20.

(1) Poduzetnik je dužan obavijestiti pismeno inspektora rada prije, nego što:

a) u poduzećima sa manje od sto redovnih zaposlenika odpusti više od devet zaposlenika,

b) u poduzećima sa najmanje sto redovnih zaposlenika odpusti deset od sto redovnih zaposlenika poduzeća ili pak odpusti više od 50 zaposlenika u toku od četiri tjedna.

(2) Odpuštanja, koja trebaju poduzetnici prijaviti u smislu odl. 1, stupaju na snagu nakon izminuća od četiri tjedna poslije dolaska prijave inspektora rada i to samo uz njegovo odobrenje; inspektor rada može dati odobrenje, koje ima povratno djelovanje. On može također narediti da otkazi ne stupaju na snagu prije izminuća roka od najdulje dva mjeseca nakon izvršene prijave. Ukoliko odpuštanja nijesu sprovedena unutar četiri tjedna, računajući od dana kada prema rečenici 1 ili 2 stupaju na snagu, smatra se da prijava nije uslijedila. Pravo odpuštanja bez otkaznog roka ostaje netaknuto.

(3) U slučaju da poduzetnik nije u stanju zadržati zaposlenike na radu do roka, određenog u odl. 2., onda može inspektor rada, dopustiti da poduzetnik, za međuvrijeme uvede u svome poduzeću skraćeno radno vrijeme (Streckung der Arbeit). Ipak, tjedno radno vrijeme jednog zaposlenika ne smije biti skraćeno ispod dvadesetičetiri sata. U slučaju skraćenja radnog vremena ima poduzetnik pravo, da srazmjerno sa skraćenjem radnog vremena, snizi i nadnicu ili plaću onim zaposlenicima, koji su zaposleni sa skraćenim radnim vremenom; skraćenje stupa na snagu tek nakon onog vremenskog razdoblja, nakon kojeg bi prestao službovni odnos prema općim zakonskim i ugovornim odredbama.

(4) U poduzećima, koja redovno rade pojačano u određeno godišnje doba (sezonski pogoni) ili koja ne rade više od tri mjeseca u godini (»Kampagnebetriebe«), ne će se na otpuštanja, koja uslijeduju zbog ove osobitosti, poduzeća primjenjivati propisi odlomaka 1 do 3.

§ 21.

Ukoliko to zahtjevaju veličina i naročite privredne prilike njegovog gospodarskog područja, može ministar rada Rajha inspektoru rada podrediti zastupnike, kojima mogu ministar rada Rajha ili inspektor rada u cijelosti ili djelomično prenijeti dužnosti povjerene inspektoru rada, bilo za određen kotar, bilo za određene obrtne grane, bilo za određene zadatke. Zastupnici su vezani na upute ministra rada Rajha i inspektora.

§ 22.

(1) Tko namjerno i opetovano radi protiv pismenih općih naredaba inspektora rada, koje on izdaje u vršenju povjerenih mu dužnosti, kaznit će se novčanom kaznom; u osobito teškim slučajevima može nastupiti na mjesto novčane kazne ili uz nju i kazna zatvorom. Kazneni progon nastupa samo na zahtjev inspektora rada.

(2) Osuda na javnu kaznu ne isključuje progon djela, koje se kažnjava javnom kaznom, kad je povrijeđena socijalna čast.

§ 23.

(1) Inspektori rada sazivaju radi savjetovanja u općim i osnovnim pitanjima svojih područja rada pomoćni savjet vještaka iz raznih gospodarskih grana svojih područja. Tri četvrtine vještaka uzet će se iz liste koju predlaže Njemačka fronta rada, koja u prvom redu predloži veći broj podesnih članova iz povjereničkih vijeća a iz poduzeća kotara inspektorata, uzimajući u obzir razne grupe zanimanja i

razne gospodarske grane. Vođe poduzeća i povjerenici moraju biti uvršteni u listu u približno jednakom broju. Jednu četvrtinu potrebnog broja vještaka mogu povjerenici pozvati između drugih podesnih osoba iz svoga kotara.

(2) Ukoliko bude zakonima vlade Rajha izvršena staleška podioba gospodarstva, onda Njemačka fronta rada predlaže potreban broj vještaka u sporazumu sa staležima.

(3) U svrhu savjetovanja u pojedinom slučaju, inspektor rada može nadalje sastaviti i odbor vještaka.

§ 24.

Vještake zaklinje, prije početka njihovog poslovanja, povjerenik rada. Oni se zaklinju da će po najboljem znanju i savjesti, nepristrano obavljati dužnost vještaka, da se ne će obazirati na nikakve posebne interese i da će služiti samo dobru narodne zajednice. Za polaganje zakletve važe odgovarajući propisi § 481. građanskog parbenog postupka (Reichsgesetzbl, 1933 I str. 821).

§ 25.

Inspektori rada i drugi njemački uredi dužni su, unutar svoje nadležnosti, pružati si uzajamno službenu pomoć kod provođenja ovoga zakona.

(Ing. M. Ružicky)

(Nastavit će se).

SOCIJALNO-EKONOMSKI PREGLED

RUDNIK KOŠUTA KOD TRLJA (HRS). Nakon 4-dnevnog štrajka radnici su posredovanjem HRS,a sklopili kolektivni ugovor, kojim su dobili Din 1.— povišice po satu, te od 6 do 8 dana plaćenog godišnjeg dopusta, plaćenu vojničku vježbu i bolovanje, kao i druge beneficije.

RADNICI TALIONICE U CAPRAGU DOBILI SU POVIŠICU (HRS). Na raspravi u Radničkoj komori postignut je sporazum, kojim se povisuju plaće radnika za 12%. Tako da sada najmanja nadnica stalnih radnika iznosi: Din. 54.— za nadničare, dok za ostale stručne radnike kod težih poslova nadnica se kreće od 57.— do 78.— dinara.

VELIKI USPJEH HRS-a U GJURGJEVAČKOM RUDOKOPU. Posredovanjem HRS-a radnici su sklopili novi kolektivni ugovor po kojemu plaće za 8-satno radno vrijeme za kopače iznose: 60.— dinara (prije 47.— dinara). Pomoćni kopači imaju sada 51.— dinara (prije 39.— dinara). Vanjskim je radnicima povišena nadnica od 35.— na 42.— i 45.— dinara, a zanatlijama od 45.— na 65.— dinara. Vode se pregovori s istom tvrtkom, da se povise nadnice i drugim radnicima i namještenicima kod te tvrtke.

NOVI KOLEKTIVNI UGOVOR U SISKU (SHPN). Između uprave talionice i SHPN-a, sekcije strojara, došlo je do ponovnih pregovora, te je potpisan novi kolektivni ugovor po kojemu dobivaju strojari i strojovođe stalnu mjesečnu plaću od Din. 2.900.— dok nadzorni strojari i strojovođe Din. 3.400.—.

TEHNIČKO RADNIŠTVO HRVATSKOG NARODNOG KAZALIŠTA SPLIT (HRS) dobilo je posredovanjem HRS-ove podružnice u Splitu kolektivni ugovor. Tim ugovorom radnici su dobili povišicu od 50%.

RADNICI ZAPOSLENI U SVIM TVORNICAMA SARDINA U PRIMORJU (HRS) dobili su povišicu od 3.— dinara po radnom satu.

POSTOLARI, VINKOVCI (HRS). Odlukom suda u Osijeku, koja vrijedi umjesto kolektivnog ugovora, utvrđene su slijedeće minimalne satne plaće:
1. Postolarskim pomoćnicima do 1 god. prakse utvrđuje se zarada po radnom satu 4.50 dinara.
2. Postolarskim pomoćnicima do 5 god. prakse utvrđuje se zarada po radnom satu 6.— dinara.
3. Postolarskim pomoćnicima sa praksom od preko 5 god. dalje ustanovljuje se zarada po radnom satu 7.50 dinara.
4. Herihteri dobivaju na sat 7.— dinara, a oni, koji samostalno kroje, dobivaju na sat 8.— dinara. Akordni rad se potpuno ukida, ali ako se ukaže potreba, da se radi u akordu, sistem akordnog rada mora biti takav, da se postolarskom pomoćniku garantira minimalna satna zarada od 8.— dinara na sat. Doplatak na skupoću ima se izračunati prema indeksu Artura Benka Grada u Zagrebu.

VELETERGOVINA VINA, VINKOVCI (HRS). Kol. ugovorom, sklopljenim između veletrgovaca vinom i HRS-a, sekcija vinarsko-podrumskih radnika, radnicima je povišena plaća, i to mjesečarima za 10% a dnevničarima za 20%, tako da sada prosječna plaća radnika iznosi 5.20 dinara po satu.

UDRUŽENJE TRGOVACA ZA SREZ JASTREBARSKO I PISAROVINU (SHPN). Kol. ugovorom sklopljenim između Udruženja trgovaca za srez Jastrebarsko i Pisarovinu i SHPN-a u zastupstvu trgovačkih pomoćnika i ostalih namještenika, ustanovljene su slijedeće minimalne temeljne plaće: do 1 god. službe 1.000.— dinara, do 2 god. službe 1.100.— dinara, do 3 god. službe 1.200.— dinara.

MIROSLAV HLEBEC, GRAĐEVNO PODUZEĆE, VARAŽDIN (HRS). Kol. ugovorom, sklopljenim između građevnog poduzeća Miroslava Hlebeca Varaždin i HRS-a podružnica Varaždin od 1. travnja 1941., prosječna plaća radnika iznosi 5.— dinara po satu.

FILIPA DEUTSCHA SINOVI ZA PILANSKE RADNIKE U ĐURMANCU (HRS). Dodatkom kol. ugovoru od 1. travnja 1941. dobili su radnici na dosadašnje plaće bez razlike povišicu od 1.— din. po satu, tako da sada prosječna plaća radnika iznosi 6.— dinara po satu. U postotcima iznaša ta povišica 20%.

GRAĐEVINARI, VUKOVAR (HRS). Kol. ugovorom, sklopljenim između građevinarskil poduzetnika Vukovar i HRS-a u zastupstvu, ustanovljene su slijedeće minimalne satne plaće: novooslobođeni do 18 god. starosti po radnom satu 6.50

dinara, zidari stariji od 18 god. do 1 god. po radnom satu 8.— dinara, zidari od 1 do 3 god. po radnom satu 10.— dinara, zidari preko 3 god. po radnom satu 12.— dinara, zidari preko 60 god. starosti po radnom satu 10.— dinara. U slučaju poskupljenja živežnih namirnica više od 5% radnici će dobiti skuparinski doplatak prema indeksu statističkog odjeljenja Radničke komore u Zagrebu, a prema mjesnim prilikama u Vukovaru.

GRAĐEVINARSKI PODUZETNICI, ČAKOVAC (HRS). Kol. ugovorom, sklopljenim između građevnih poduzetnika u Čakovcu i HRS-a, prosječna plaća radnika iznosi za kvalificirane radnike 7.40 dinara po satu a za nekvalificirane 4.80 dinara po satu. U slučaju poskupljenja životnih troškova za 10%, radnici će dobiti skuparinski doplatak prema indeksu Artura Benka Grada u Zagrebu.

UGLJENOKOP »MARIJA«, VARAŽDIN (HRS). Kol. ugovorom, sklopljenim između ugljenokopa »Marija« i HRS-a u zastupstvu radnika zaposlenih u navedenom rudniku, prosječna plaća radnika iznosi 4.20 dinara po satu plus 18% skuparinskog doplatka. Zajedno sa skuparinskim doplatkom prosječna plaća radnika iznosi 4.65 dinara po satu.

PRVA ZAGREBAČKA MANIPULACIJA RUBLJA KISLINGER, ZAGREB (HRS). Kol. ugovorom, sklopljenim između Zadrebačke manipulacije rublja i HRS-a, prosječna plaća radnika i radnica iznosi 4.60 dinara po satu.

LEICH KUDELJARA IZ MRZOVIĆA OPĆINA VRBICA (HRS). Kol. ugovorom osigurana je minimalna plaća od 4.— dinara po satu.

VUNA-TRIKOT, VLASNIK MARKO H. MARKOVIĆ, ZAGREB (HRS). Prema starom kol. ugovoru prosječna plaća radnika i radnica iznosila je 4.50 dinara po satu. Radnici su dobili u dva navrata skuparinski doplatak, i to prvi puta 20% a drugi puta 0.75 dinara po satu, tako da sada prosječna plaća radnika iznosi 6.— dinara po satu. Ovim kol. ugovorom radnici dobivaju novi skuparinski doplatak od 0.45 dinara po satu, te sada prosječna plaća iznosi 6.50 dinara po radnom satu.

RADIONICA KAPA G. BRENER, ZAGREB (HRS). Kol. ugovorom prosječna plaća radnika iznosi 5.40 dinara po satu. Ukoliko bi životni troškovi porasli za 10%, radnici će dobiti skuparinski doplatak prema indeksu Radničke komore.

UPRAVA UDRUŽENIH ELEKTRIČNIH CENTRALA, ZAGREB (HRS). Plaća radnika iznaša kako slijedi:

Godine službe	Kategorije I Kvalificirani	II Polukvalificirani	III Nekvalificirani
	dinara po satu		
0— 2	8.50	6.50	6.—
2— 4	9.75	7.50	6.50
4— 6	10.25	8.—	7.—
6— 8	11.—	8.50	7.50
8—10	12.—	9.—	8.—

Nakon 10 godina službe primat će radnici svakih 5 godina automatsku povišicu plaće, i to svaki put u iznosi od 5% na tadanju plaću. U slučaju poskupljenja i sniženja troškova života za najmanje 10% pristupit će se reviziji plaćevnih odredaba, pri čemu služi kao baza indeks cijena Radničke komore.

TVORNICA ŠTAPOVA MIKULIĆ MIJO, BUDIČINA KOTAR PETRINJA (HRS). Kol. ugovorom ustanovljuje se, da će se radnici plaćati prema Uredbi o minimalnim nadnicama.

JOSEFINA TENZER TVORNICA ŠTAPOVA, PETRINJA (HRS). Plaće radnika novim kol. ugovorom podjeljuju se u 3 kategorije:

		din.
I. kategorija	ložači i kuhari na sat	5.—
II. „	pilari i dvorba na sat	4.50
III. „	Početni radnici na sat	4.—

TVORNICA ČEŠLJEVA BONDY MORAND K. D., ZAGREB (HRS). Prosječna plaća kvalificiranih radnika novim kol. ugovorom iznosi 9.60 dinara, a nekvalificiranih 5.50 dinara po satu. U slučaju poskupljenja životnih potrebština za najmanje 10% prema indeksu Radničke komore u Zagrebu pristupit će se reviziji plaća.

ČETIRI MILIJUNA DINARA ZA RADNIČKO KUPALIŠTE NA MORU. Za gradnju radničkog odmarališta na Krku kraj Malinske, Zagrebačka Radnička komora dobila je od Glavne bratimske blagajne zajam od 4 milijuna dinara. Zavisi o razvoju prilika, da li će se već ove godine urediti prve radničke kolonije na moru, i gdje će se urediti.

SASTANAK SINDIKATA I SOCIJALNIH USTANOVA. 17. travnja 1941. sastali su se u Radničkoj komori predstavnici HRS-a, Radničke komore, SUZOR-a, Mi-

rovinskog zavoda, SHPN-a i Glavne uprave za posredovanje rada. Kao ustaški povjerenici prisustvovali su Ing. Ivo Bulić i kapetan Illik. Na sastanku se raspravljalo o položaju nacionalnih sindikata u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, te o ulozi i sudjelovanju istih u izgradnji države.

PREDSTAVNICI NACIONALNIH SINDIKATA U AUDIJENCIJI KOD POGLAVNIKA. Kod Poglavnika su bili primljeni u audijenciji predsjednik HRS-a Aloiz Pećnik. Ustaški povjerenik kod nacionalnih sindikata Vjekoslav Blaškov, predsjednik Radničke komore Viktor Galinec i predsjednik SHPN-a Ing. Mladen Baković. Poslije razgovora s Poglavnikom svi su dali jednodušnu izjavu, da hrvatski radnici i namještenici mogu s mirom i zadovoljstvom gledati u budućnost, jer da će se konačno odlučno riješiti sva socijalna pitanja, koja tište hrvatsko radništvo i namještenštvo.

REZOLUCIJA KONFERENCIJE HRVATSKIH NACIONALNIH SINDIKATA. Na Konferenciji nacionalnih sindikata i radničkih ustanova u prisuću političkog povjerenika za radnička pitanja raspravljalo se o pitanju obustave rada u nekim židovskim i nehrvatskim poduzećima. Tom prilikom izrađena je opširna rezolucija s prijedlozima hrvatskoj vladi. Čini se, da će radničkim prijedlozima biti udovoljeno, jer su u skladu s ideologijom Hrvatskog ustaškog pokreta.

POZIV HRSA NEUPOSLENIM RADNICIMA. Hrvatski Radnički Savez u Zagrebu pozvao je sve neuposleno radništvo, muško i žensko, da se javi u saveznim prostorijama radi uposlenja. Veći dio tih radnika upućen je na rad. Namjera je HRS-a, da svi radnici budu što prije zaposleni.

22 NAMJEŠTENIKA RADNIČKE KOMORE STAVLJENO JE NA RASPOLOŽENJE. Po nalogu Hrvatske državne vlasti stavljeni su na raspoloženje svi namještenici Komore koji su u njoj služili sve moguće režime bivše Jugoslavije. Takvih namještenika bilo je 22, što muških što ženskih.

UKINUTA USTANOVA JAVNOG BILJEŽNIŠTVA. Na prijedlog Ministra pravosuda propisuje se i proglašuje zakonska odredba o ukidanju javnog bilježništva. Razlozi ukidanja javnog bilježništva jesu što su ona bila uvijek sinekure miljenika režima, a osim toga potrebno je narodu omogućiti, da može što lakše i jeftinije prenašati nasljednu imovinu. Nagradâ, koje su ubirali javni bilježnici, više neće biti, a nasljednici će plaćati samo državnu pristojbu i propisanu biljegovinu.

POVJERENICI. Odlukom Ministra unutrašnjih poslova postavljeni su povjerenici u Vatrogasnoj zajednici, Merkuru, Studentskom domu »Josipovac«, Seljačkoj Slozi i Glavnoj Bratimskoj Blagajni.

POVJERENICI. Na zapovjed zapovjednika svih oružanih snaga i uprave u Osijeku postavljeni su povjerenici u uredima, školama, trgovinama i industrijsko-novčanim poduzećima.

PRINUDNA UPRAVA U RUDARSKOM UDRUŽENJU TALIONICA CAPRAG. Povjerenik za šume i rude postavio je prinudnu upravu u Rudarskom udruženju talionica Caprag.

UKINUTA SU POVJERENIŠTVA KOD PRIVATNIH NOVČANIH ZAVODA. Izdana je naredba, kojom se razrješuju dužnosti svi povjerenici, koji su bili postavljeni kod privatnih novčanih zavoda, ali po potrebi postavljat će se kod pojedinih novčanih zavoda povjerenici s posebnim ovlastima.

POVJERENICI KOD PRIVREDNIH PODUZEĆA. Na prijedlog Ministra narodnog gospodarstva dužnost povjerenika u privrednim poduzećima i ustanovama mogu vršiti samo oni povjerenici, koji su postavljeni po Ministarstvu narodnog gospodarstva. Povjerenici, koji nisu postavljeni u smislu ove Odredbe, razrješuju se njihove dužnosti.

ODREDBA O NIŠTETNOSTI POSLOVA. Proglašeni su ništetnim svi novčani poslovi, sklopljeni između Židova međusobno, te Židova i onih koji nisu Židovi. To su poslovi kojih vrijednost prelazi 100.000 dinara a sklopljeni su unatrag 2 mjeseca. Osim toga određeno je, da židovska poduzeća moraju dobiti povjerenika.

ODREDBOM MINISTARSTVA UNUTARNJIH POSLOVA zabranjuje se Židovima, da idu u javne lokale, i to u gostionice, restauracije i kavane.

IZVJEŠTAJ O RADU ZAGREBAČKE BURZE U PROŠLOJ POSLOVNOJ GODINI. 4. travnja 1941. održala je Zagrebačka burza svoju 22. redovitu glavnu godišnju skupštinu. Tom prilikom pročitan je opširan izvještaj o radu i poslovanju u prošloj godini. Cjelokupni promet zagrebačke burze iznosio je 1940. godine 1.752.386.000.— dinara. Medju ostalim govorilo se i o našem nov-

čanom tržištu i opticaju novčanica, pa je tom prilikom rečeno da je u bankama broj uloga bio u porastu.

ZABRANJENO JE POVISIVATI CIJENE SVIM PROIZVODIMA U PROMETU. (»Hrvatski Narod« 16. IV. 1941.). Gradsko poglavarstvo je zabranilo da se povisuju cijene živežnim namirnicama kao i svoj drugoj robi, bez obzira, da li spada po dnadzor cijena ili ne. Na snazi su cijene, koje su bile zaključene 24. ožujka 1941. Prekršitelji te naredbe biti će strogo kažnjeni.

KONFERENCIJA O PREHRANI PUČANSTVA GRADA ZAGREBA. 20. travnja 1941. održana je u Ministarstvu za narodno gospodarstvo konferencija, na kojoj se raspravljalo o osiguranju prehrane grada Zagreba. U prvom redu nastoji se, da se što prije uspostave dobre prometne veze, a osim toga doneseni su zaključci, po kojima će se znatno olakšati prehrana grada Zagreba.

NAREDBA O UVOZU ROBE U DRŽAVU HRVATSKU. Tom se naredbom naređuje: 1. Da su svi uvoznici dužni odmah cariniti robu, koja leži neocarinjena po carinarnicama ili carinskim javnim skladištima na području Države Hrvatske. Sva se roba ima iskupiti u roku od 3 tjedna. U obratnom slučaju dužne su carinske vlasti dostaviti robu Uredu za vanjsku trgovinu, koji će odlučivat o dispoziciji te robe. 2. Sva roba izdavat će se uvoznicima na osnovu uvozne dozvole Ureda za vanjsku trgovinu za područje grada Zagreba. Za ostala područja izdavat će uvoznu dozvolu na licu mjesta sama carinarnica. Ta dozvola izdat će se uvoznicima bez obzira, da li je uvoznik registriran ili ne; odnosno da li uvoznik ima odobrenje za plaćanje bivše Narodne banke ili ne. 3. Kod svake uvozne dozvole plaća uvoznik pristojbu od 5 pro mille od vrijednosti, koja se dostavlja Uredu za vanjsku trgovinu.

ZABRANA OTUĐIVANJA I OPTEREĆIVANJA NEKRETNINA. Na prijedlog Ministra pravosudja proglašena je zabrana o otudjivanju i opterećivanju nekretnina. Otudjivanje i opterećivanje nekretnina bilo kakvim pravnim poslovima medju živima, kao i putem dobrovoljnih i prisilnih dražbâ, može se izvršiti samo uz dozvolu Ministarstva pravosuđa.

HRVATSKA ZEMLJA VRAĆA SE HRVATSKOM SELJAKU. 18. travnja 1941. izdana je zakonska odredba kojom se sva zemljišta, koja su bila podijeljena t. zv. dobrovoljcima na području Nezavisne Države Hrvatske proglašuju narodnom imovinom. Nitko od dosadanjih vlasnika i posjednika nema pravo na bilo kakvu odštetu za tu zemlju niti za bilo šta na toj zemlji sagrađeno. Svi su prenosi te zemlje na treće osobe, koji su uslijedili iza 1. veljače 1941. godine ili će od sada uslijediti, ništetni. Gornje zemlje podijelit će se hrvatskim seljacima na temelju posebnog zakona, koji će se izdati. Dotle će tom imovinom upravljati državni organi.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA PREUZIMA POKRETNU IMOVINU TVORNICA SANITETSKOG MATERIJALA. Da bi se zaštitio narod od iskorišćivanja kod obskrbe nužnim sanitetskim materijalom izdana je zakonska odredba, da cjelokupna pokretna imovina tvornica, veledrogerija i veletrgovina sa cjelokupnim sanitetskim materijalom i lijekovima te dezinfekcionim sredstvima, prelazi u vlasništvo Nezavisne Države Hrvatske. Ministar zdravstva postavit će ravnatelje u svako poduzeće u svrhu popisa i procjene cjelokupne imovine i daljnjeg vođenja poduzeća. Ravnatelja plaća poduzeće, a plaću mu određuje Ministar zdravstva. Nakon izvršene procjene Država će platiti procijenjeni iznos vlasnicima poduzeća. Za svako zatajenje i neistiniti iskaz o imovini kaznit će se vlasnici odnosno krivci najstrožom globom i zatvorom.

SVI LIJEČNICI STAVLJENI SU NA RASPOLOŽENJE MINISTARSTVU ZDRAVLJA. Na prijedlog Ministra zdravlja izdana je naredba, kojom su svi liječnici u državnoj i samoupravnoj službi a isto tako i privatni liječnici stavljeni na raspolaganje Ministarstvu zdravstva, osim onih koji su u službi Ministarstva Bogoštovlja i nastave. Ministarstvo zdravstva ima pravo, da navedenim liječnicima određuje liječničku službu prema potrebi i interesima narodnog zdravlja.

OSOBLJE SUDOVA I DRŽAVNIH ODVJETNIŠTVA STAVLJENO NA RASPOLOŽENJE. Poglavnik je Dr. Ante Pavelić propisao je zakonsku odredbu, kojom su svi suci, i sve ostalo osoblje redovnih i upravnih sudova kao i sve osoblje državnih nadodvjetništava, viših državnih tužiteljstva i državnih tužiteljstva stavljeni na raspoloženje za vrijeme od 3 mjeseca od dana proglašenja ove zakonske odredbe. Za to vrijeme mogu se svi gore navedeni postavljati, premještati, prevoditi na drugu službu ili struku, postavljati u niži položaj ili grupu, umiroviti

ili otpustiti bez obzira na sve dosadanje zakonske propise.

ZAKONSKA ODREDBA O NEPRIZNAVANJU PRAVA NA MIROVINU. Zakonskom odredbom 23. travnja 1941. svim kraljevskim namjesnicima, ministrima, državnim podsekretarima, pomoćnicima ministara, banovima, podbanima, pokrajinskim namjesnicima, odjelnim predstojnicima pokrajinskih vlada u Zagrebu, Splitu, Sarajevu, velikim županama županija i oblasti, dalje svim diplomatskim predstavnicima, konzulima, novinskim atašejima kod stranih država, namještenicima obavještajnih novinskih ureda, koji su te službe vršili aktivno u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca ili u kraljevini Jugoslaviji ma kada iza 1. prosinca 1918., svima, kojima je za tako zvani nacionalni rad priznata mirovina i trajna potpora ma pod kojim nazivom, ne priznaje se pravo, da na temelju tih služba dobivaju mirovinu na račun proračuna i blagajne Nezavisne Države Hrvatske, a udovama i djeci pravo na mirovinu. Spomenutim službenicima, koji su tom odredbom izgubili pravo na mirovinu na račun Nezavisne Države Hrvatske, ako su po dosadanjim zakonima imali pravo na mirovinu na temelju drugih činovničkih službi, koje su obavljali prije navedenih, ukoliko su 1. prosinca 1918. bili zavičajnici ma koje općine, koja je dio teritorija Nezavisne Države Hrvatske, priznaje se pravo na mirovinu temeljem te službe prema dosadanjim zakonima, a njihovim udovama i djeci priznaje se pravo na obiteljsku mirovinu, a kod toga se neće u godine službe nikako uračunati vrijeme iza 1. prosinca 1918.

ODREDBA O IMENOVANJIMA, PROMAKNUĆIMA I UMIROVLJENJIMA. Zakonskom naredbom koju je propisao Poglavnik Dr. Ante Pavelić određuje se, da do donošenja proračuna za Nezavisnu Državu Hrvatsku mogu se imenovati, promaknuti i umiroviti službenici Nezavisne Države Hrvatske bez obzira na predvideni broj mjesta kao i predvidenih i osiguranih izdataka u proračunu i u i u ostalim propisima.

ZAKONSKA ODREDBA O ISPRAVLJANJU NEISPRAVNOSTI I NEPRAVDA POČINJENIH PREMA ČINOVNICIMA. Zakonskom odredbom od 23. travnja 1941. svi činovnici bivše banovine Hrvatske koji su po članu 7. Uredbe o službenim odnosima banovinskih službenika od 12. listopada 1939. postavljeni ili promaknuti na više položaje od onih, na koje bi inače pravo imali, imaju se postaviti na mjesta, koja su im pripadala, ukoliko se kod njih ne primjene daljnji propisi ove zakonske odredbe. Svi činovnici i drugi službenici u službi države, bivših banovina, ostalih samoupravnih tijela, ustanova i poduzeća državnih i samoupravnih tijela, svih ustanova javnog poretka, stavljaju se na slobodno raspolaganje nadležnom ministru. On ih može bez obrazloženja otpustiti, promaknuti ili umiroviti, a da se nitko kod izvršenja ovih ovlasti ne može pozivati na stečena prava, budući su svi ugovori i odluke ništavi. Svi gore spomenuti činovnici i službenici, koji su postavljeni na više položaje, nego su im po zakonu pripadali i koji su promaknuti prije reda, dužni su u roku od 8 dana podnijeti nadležnom Ministarstvu putem ustanova, kod koje sada služe, iscrpiv izvještaj s pozivom na svoju prisegu. Nadležno Ministarstvo ispitat će svaki slučaj, pa će neispravnosti ispraviti prema vlastitoj ocjeni.

HRS ZABRANJUJE SVAKE ŠTRAJKOVE SVOJIM RADNICIMA. Hrvatski Radnički Savez uputio je svim podružnicama obavjest, da nijedna podružnica ne smije dozvoliti radništvu, da stupi u bilo kakve štrajkove, jer će se to smatrati najtežim prekršajem protiv interesa države i radništva. Štrajkovi ni u kom slučaju nisu potrebni, jer se može doći do punog uspjeha suradnjom HRS-a i državnih vlasti.

HITAN POPIS ZALIHA KRUŠNIH ŽITARICA I BRAŠNA. Po naredbi Ministra narodnog gospodarstva, a u interesu pučanstva pasivnih krajeva Nezavisne Države Hrvatske izdana je naredba, da sva područna općinska poglavarstva u najkraćem mogućem roku podnesu popise zaliha pšenice, raži, suražice, ječma, kukuruza kao i brašna od tih žitarica. Od obvezne prijave izuzete su sve one količine, koje služe za kućnu i gospodarsku potrebu. Popisivanje zaliha ima se izvršiti po skraćenom postupku.

KOORDINACIJA SISTEMA NADZORA CIJENA U HRVATSKOJ I U REICHU. 22. travnja 1941. nastavljeni su razgovori između predstojnika dra Mirka Lamera i kapetana Reichswehra dra Keysera, koji su svojedobno vođeni prilikom boravka dra Lamera u Berlinu. Predstojnik dr. Lamer i von Fürstenberg konferirali su o koordinaciji sistema cijena u Hrvatskoj i u Njemačkoj.

NIJEMCI SE ODREKLI DOBAVE KOŽE. Na pregovorima, koji su se održavali u Zagrebu za dobavu kože njemačkoj vojsci, ustanovljeno je da kože nemamo.

Nestašica kože nastupila je zbog poteškoća u uvozu kože iz inozemstva i iz krajeva bivše Jugoslavije, koji danas nisu u sastavu Nezavisne Države Hrvatske. Na konferenciji predstavnika industrija kože i njemačkih vojnih vlasti ova je okolnost došla do potpunoga izražaja. Dr. Lamer izvjestio je predstavnika njemačke vojne vlasti, da su zalihe kože minimalne, pa da industrija kože ne bi bila u stanju preuzeti predvidene dobave za njemačku vojsku. Njemački su predstavnici vojske uvidjeli, da se od postojeće zalihe koža ne može ništa uzeti, pa su odustali od namjeravanih dobava.

VELIKA KONFERENCIJA O ORGANIZACIJI VANJSKE TRGOVINE. 26. travnja 1941. održana je konferencija o organizaciji vanjske trgovine. Konferenciji su prisustvovali predstavnici svih privrednih resora, privrednih komora, bankarstva, i ostalih interesiranih privrednih ustanova. Ministar narodnog gospodarstva Dr. Lovro Sušić istakao je među ostalim potrebu, da svi privrednici sarađuju pri izgradnji hrvatske privrede. Odjelni predstojnik Dr. Lamer istakao je potrebu, da se sva vanjska trgovina stavi pod kontrolu, koja će se povjeriti uredu za vanjsku trgovinu. Nikakav uvoz ni izvoz ne može se dozvoliti bez posebne dozvole. Dr. Lamer je posebice istakao, da je potrebno pristupiti reorganizaciji ureda za vanjsku trgovinu koji će preuzeti sve funkcije, potrebne za vođenje vanjske trgovine Nezavisne Države Hrvatske. Pri ovom uredu potrebno je formirati poseban odbor za vanjsku trgovinu, u koji će ući ne samo predstavnici interesiranih resora državnih vlasti, nego i predstavnici privrede, koji će pri budućim trgovačkim pregovorima biti pozvani na suradnju. Osim toga pitanja na konferenciji su raspravljana pitanja našeg plaćevnog prometa, pitanja željezničkog prometa te razna carinska pitanja.

OSNOVANA PRODAJNA SREDIŠNJICA ZA TEKSTIL. Na konferenciji, koja je održana 25. travnja 1941. u Industrijskoj komori, na kojoj su osim naših predstavnika prisustvovali predstavnici njemačkih vojnih vlasti, Odjelni predstajnik dr. Mirko Lamer stavio je do znanja svim učesnicima konferencije, da se u cilju, omogućavanja pregleda rada u tekstilnim tvornicama i da njemačke vlasti ne bi imale posla sa nizom poduzeća, osniva prodajna centrala za tekstil. Za povjerenika centrale imenovan je major dr. ing. Radić.

VELETRGOVINE NAJVAŽNIJOM ROBOM MORAJU OSAM DANA BITI ZATVORENE. Obzirom na to što je uslijed ratne psihoze naša publika počela u velikim količinama kupovati i nagomilavati robu, a pošto je uvoz izvana za sada još nemoguć, moralo se pristupiti racioniranju. U tu svrhu od dana 30. travnja 1941. do 8. svibnja 1941. zabranjena je prodaja naveliko i malo gotove odjeće, sukna za građanska odjela, gotovog rublja od raznih tkanina, pletenog rublja, čarapa svih vrsti platna svih vrsta, pelina i zefira, pokrivača, izrađene kože svih vrsta, obuće svih vrsta, sapuna svih vrsta, te konzerve od mesa i povrća. Trgovine naveliko i malo, koje prodaju samo ove proizvode, morat će zatvoriti svoje lokale kroz osam dana.

RAD KOMORE

Dne 4. IV. 1941. održana je sjednica Predsjedništva. Na toj se sjednici raspravljalo o nekim pitanjima, što se tiču internog rada Komore.

Dne 21. IV. 1941. održana je sjednica Nadzornog i Upravnog odbora Komore, na kojoj je položena svečana zakletva članova Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i Poglavniku.

21. travnja 1941. održana je svečana sjednica upravnog i nadzornog odbora Radničke komore, kojoj su prisustvovali predsjednik Hrvatskog Radničkog Saveza Alojz Pećnik, Podpredsjednik Saveza hrvatskih privatnih namještenika Đuro Petermanec, te ustaški pouzdanik u nacionalnim sindikatima Vjekoslav Blaškov. Sjednicu je otvorio predsjednik Radničke komore Viktor Galinec, koji je istakao, da je ovo prva sjednica u novo stvorenoj slobodnoj hrvatskoj državi. Nakon toga je izvršena svečana prisega članova. Zatim je predsjednik predložio, da se pošalje pozdravni brzojav Poglavniku, a nakon toga je još predložio, da se odobri 50.000 dinara za hrvatsku vojsku i 50.000 dinara za ustaške žrtve. Oba su prijedloga popraćena pljeskom i odobravanjem.

7. svibnja raspušten je Upravni odbor a Ministar zdravlja imenovao je Vjekoslava Blaškova državnim povjerenikom za Radničku komoru.

STO MILIJUNA DINARA ZA HRVATSKO RADNIŠTVO

Na prijedlog ministarstva zdravstva propisujem i proglašujem zakonsku odredbu o gradnji hrvatskih radničkih obiteljskih kuća.

1. Odredjujem iznos od 100 milijuna dinara za gradnju obiteljskih kuća za hrvatske radnike.

2. Graditi se imaju radničke obiteljske kuće sa malim vrtom a na osnovi, da ih radnici plaćanjem stanarine otkupe i postanu njihovi vlasnici.

3. Načelnik grada Zagreba ima stupiti u vezu s upravama gradova sa brojnim radništvom i predložiti ministarstvu zdravstva na imenovanje povjerenstvo, koje će ustanoviti mjesto, gdje će se kuće graditi, red kojim će se graditi i način gradnje.

4. Provedenje ove zakonske odredbe povjerava se ministarstvu zdravstva, a drugim ministarstvima nalažem da ga u provedenju u svemu pomaže.

5. Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim Novinama.

Obrazloženje:

Svaki Hrvat mora imati uredan krov nad glavom, pod kojim će moći dostojno čovjeka živjeti i odgajati zdravu obitelj.

U pogledu stanovanja danas su najgore prilike kod radništva. Loši radnički stanovi, više puta nedostojni čovjeka, uglavnom ne zadovoljavaju niti u pogledu zdravlja, niti zahtjevima morala.

Svrha je ove zakonske odredbe, da se učini prvi korak, da se toj nevolji učini kraj.

Mora se radniku omogućiti, da stanarinom, koju plaća, postane vlasnikom svoje kuće. Uz razloge zdravstvene, to je razlog, da se ne misli na gradnje velikih radničkih kuća sa mnogo stanova, nego na male obiteljske radničke kuće sa malim vrtom, u kojima će se radnik osjećati slobodan na svome. Ovaj narodni rad treba smatrati hitnim, pa mu sve oblasti moraju pružiti svaku pomoć. Općine su dužne, da ovaj narodni rad podupru izdavanjem zemljišta za gradnju tih kuća.

Ovo je početak. Taj rad ne smije da prestane, dok se potpuno ne ispuni zamišljena svrha, koju smo si postavili.

U Zagrebu dne 29. travnja 1941.

Poglavnik
Dr. Ante Pavelić v. r.

Predsjednik zakonodavnog povjereništva pri poglavniku:
Dr. Milovan Žanić, v. r.

Izdavač: Radnička komora, Zagreb, Krešimirov trg broj 6. — Odgovorni urednik povjerenik Vjekoslav Blaškov. Glavni urednik Dr. Ing. Ernest Marks. Uredništvo i uprava Krešimirov trg 6. IV. kat. (Radnička komora). Izlazi svakoga mjeseca. Pretplata godišnje Din. 144·—. Pojedini broj Din. 12·—. Tisak: Hrvatske Državne Tiskare, Zagreb, Frankopanska ulica 26.

Zagorska tvornica vuneniß tkanina d. d.

Zagreb, Zvonimirova ul. 4 polukat, tel. 35-60
Tvornica u Oroslavlju, tel. interurban 1
Želj. stanica Zabok Krapinske Toplice

Proizvadja

sve vrste vuneniß i poluvuneniß tkanina, vunene pokrivače i t. d.

Zastupstva:

Zagreb: g. **Srećko Oeßm,** Zvonimirova ul. 4. polukat
Zagreb: g. **Makso Borovic,** Smičiklasova ul. 22
Beograd: g. **Lazar J. Koen,** Njeguševa ul. 14
Beograd: g. **Milivoj Ninković,** Dobrinska ul. 1a
Sarajevo: g. **Josef L. Alkalay,** Šaßin Agića 14
Skoplje: g. **Fr. de Choch,** Kej 13. oktobra 3

Prva hrvatska tvornica salame sušena mesa i masti

M GAVRILOVIĆA SINOVI D. D.

PETRINJA

Preporučuje svoje priznate proizvode:

Prvorazrednu salamu marke GAVRILOVIĆ

Konzerve od šunke, svinjskih jezika, hrenovke kobasica sa kupusom, gulaš, filjeci, jetrenu paštetu itd. sve u hermetično zatvorenim kutijama

Šunke a la Praha i ostalu suhomesnatu robu, sve vrsti suhe slanine i čistu domaću svinjsku mast

Zatražite cjenike!

DIAGRAM A.

INDEKS ZLATNE

1939/VIII — 1940/XII

(Vidi tabelu 2)

XI XII — Ukupno u % prema 1939/VIII.

A) VRIJEDNOST DINARA (Y)

(Najviši kurs)

I. Prema šv. franku

U Beogradu a) Službeni kurs — 1033.64 — + 3.36%

(100 šv. fr.) b) Privatni kurs — 1276.10 — + 2.49%

U Zürichu (100 Din) (Y) — 4.455 — + 0.63%

II. Prema dolaru

U Beogradu a) Službeni kurs — 5.500 — + 0

(100 $) b) Privatni kurs

U New Yorku (1 Din) — 5.71 — 1.76%

B) INDEKS ZLATNE VRIJEDNOSTI — 18.4%

Švicarskog franka (Šv. Fr.) — 0.43%

Dolara ($) (Z) — 5.91 — + 0

Dinara — — 1.15%

Prema $ (1929 = 1.7612) (Z)

DIAGRAM A.

INDEKS ZLATNE VRIJEDNOSTI DINARA u razdoblju 1939/VIII — 1940/XII

Prema podacima Društva Naroda i izvještajima Narodne banke u Beogradu (Vidi tabelu 2)

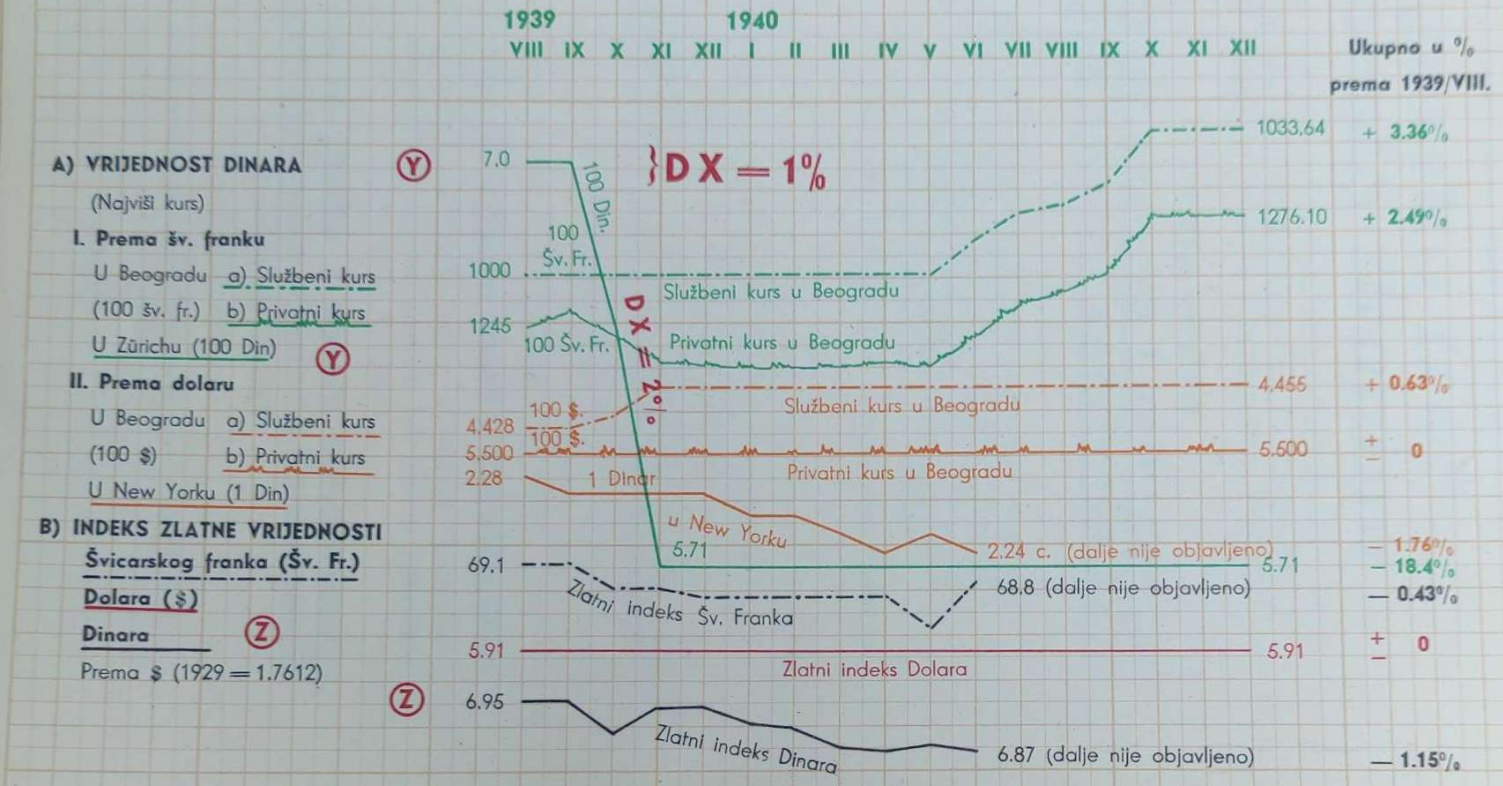

SISTEM RELATIVNIH DIAGRAMA V.M.

DIAGRAM B.

PORAST TROŠKOVA ŽIVOTA (u dinarima)

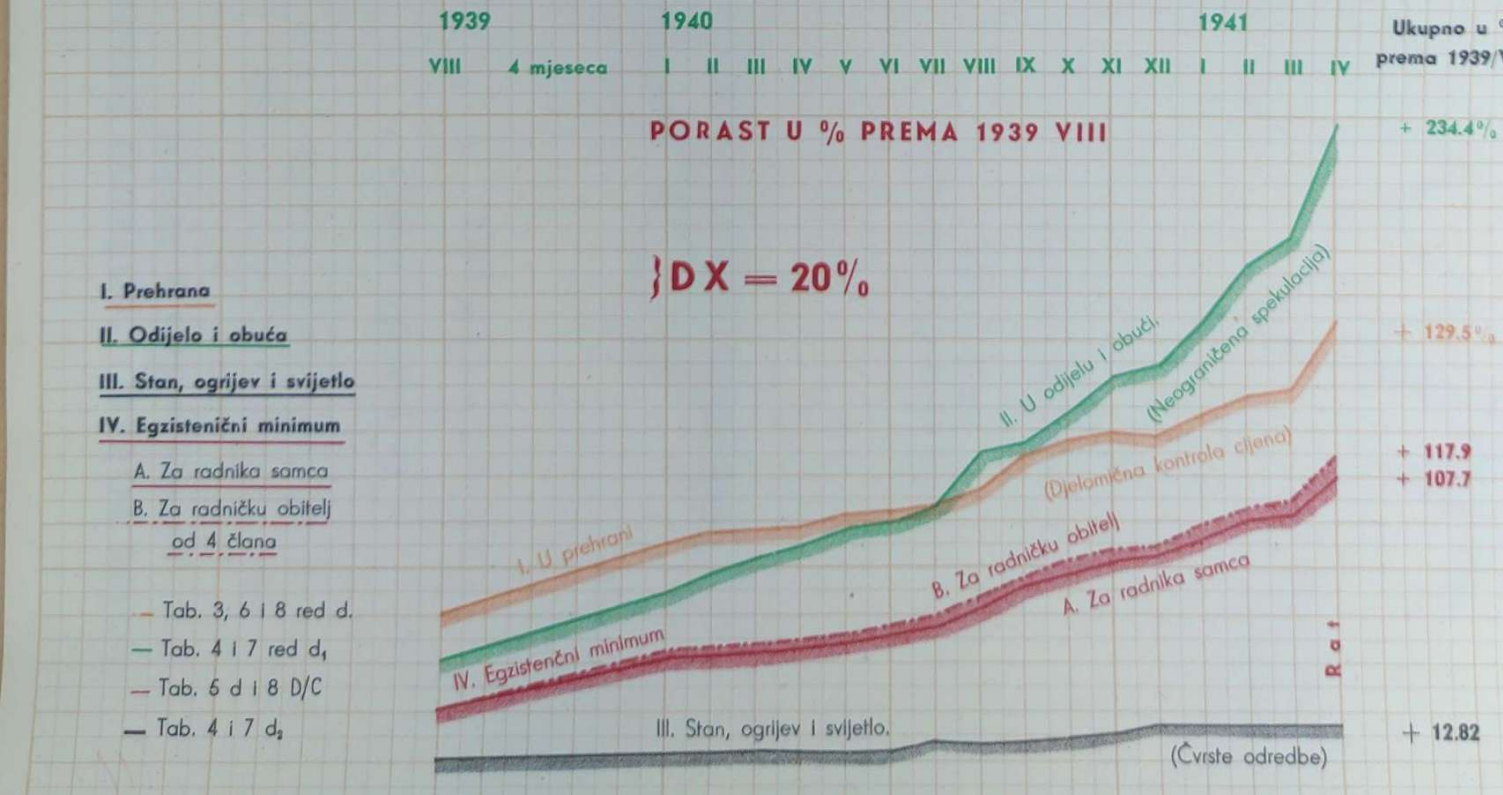

SISTEM RELATIVNIH DIAGRAMA V.M.

DIAGRAM C.

PROCES PORASTA TROŠKOVA ŽIVOTA
po mjesecima g. 1940/41

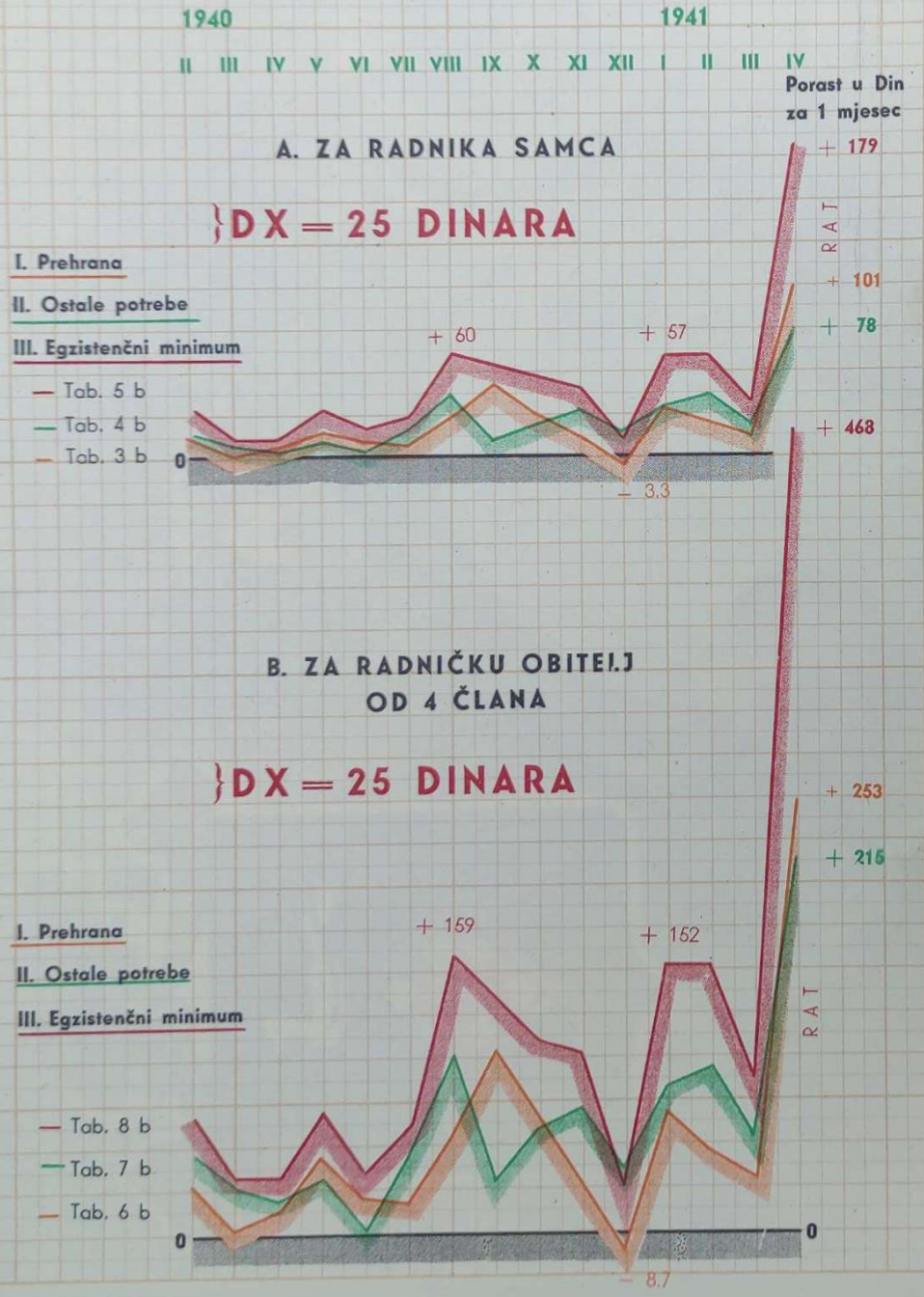

DIAGRAM D.

ZLATNI INDEKS EGZISTENČNOG MINIMUMA
(prema 1914)

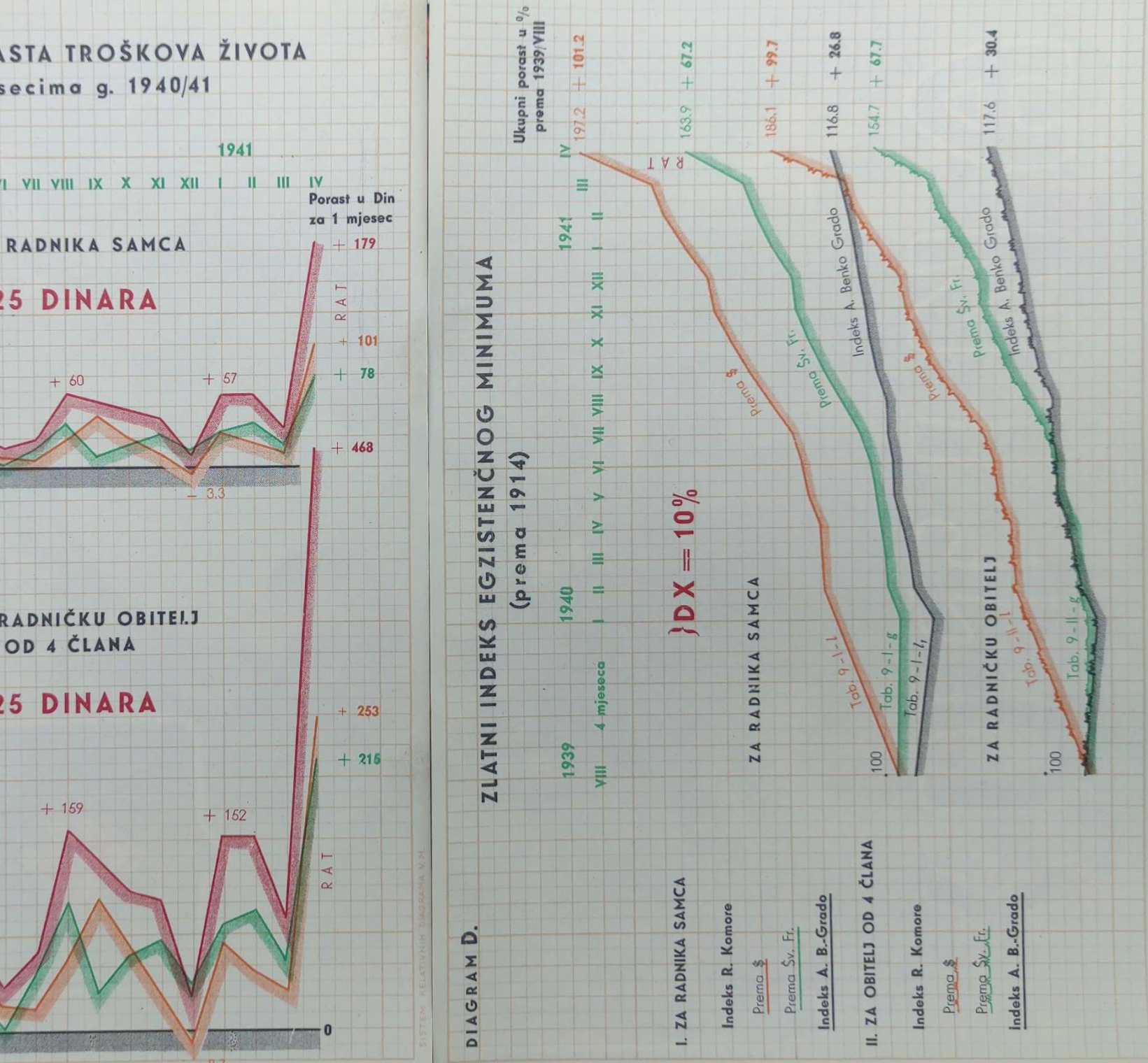

DIAGRAM E.

PAD STANDARDA ŽIVOTA

prema Šv. Fr. i prema dolaru ($)

U prehrani (Tab. 3 i 6 h-m)

U ostalim potrebama

Radnika samca (Tab. 4 h-m)

Radničke obitelji (Tab. 7 h-m)

Egzistenčni minimum

Radnika samca (Tab. 5 h-m)

Radničke obitelji (Tab. 8 h-m)

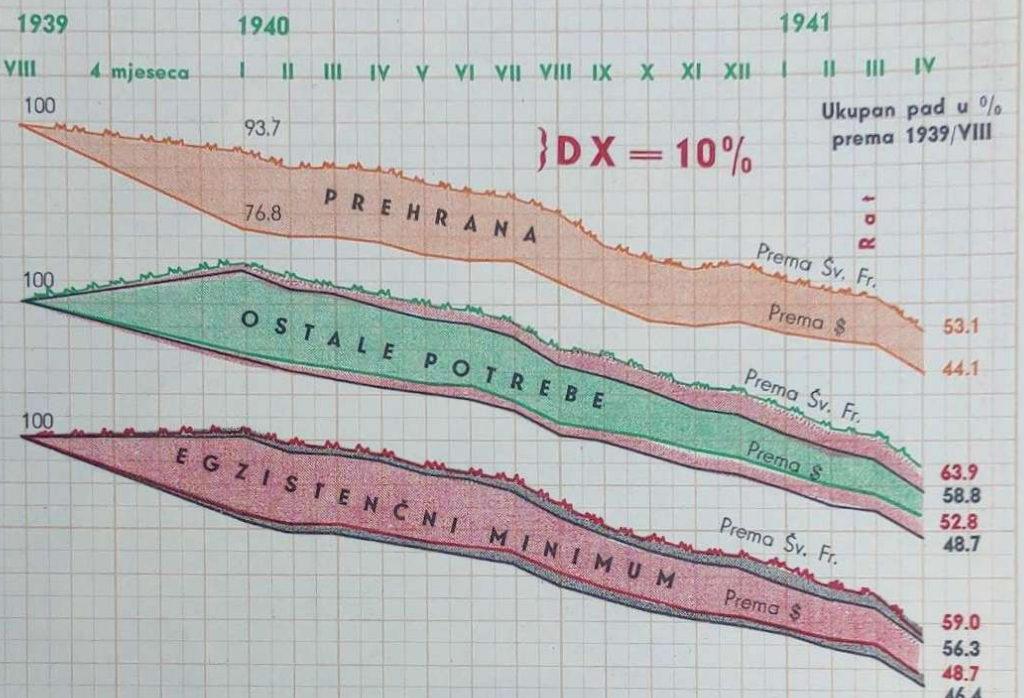

SISTEM RELATIVNIH DIAGRAMA V.M.

DIAGRAM F.

OPĆI PREGLED PADA STANDARDA ŽIVOTA

1939/VIII — 1941/IV

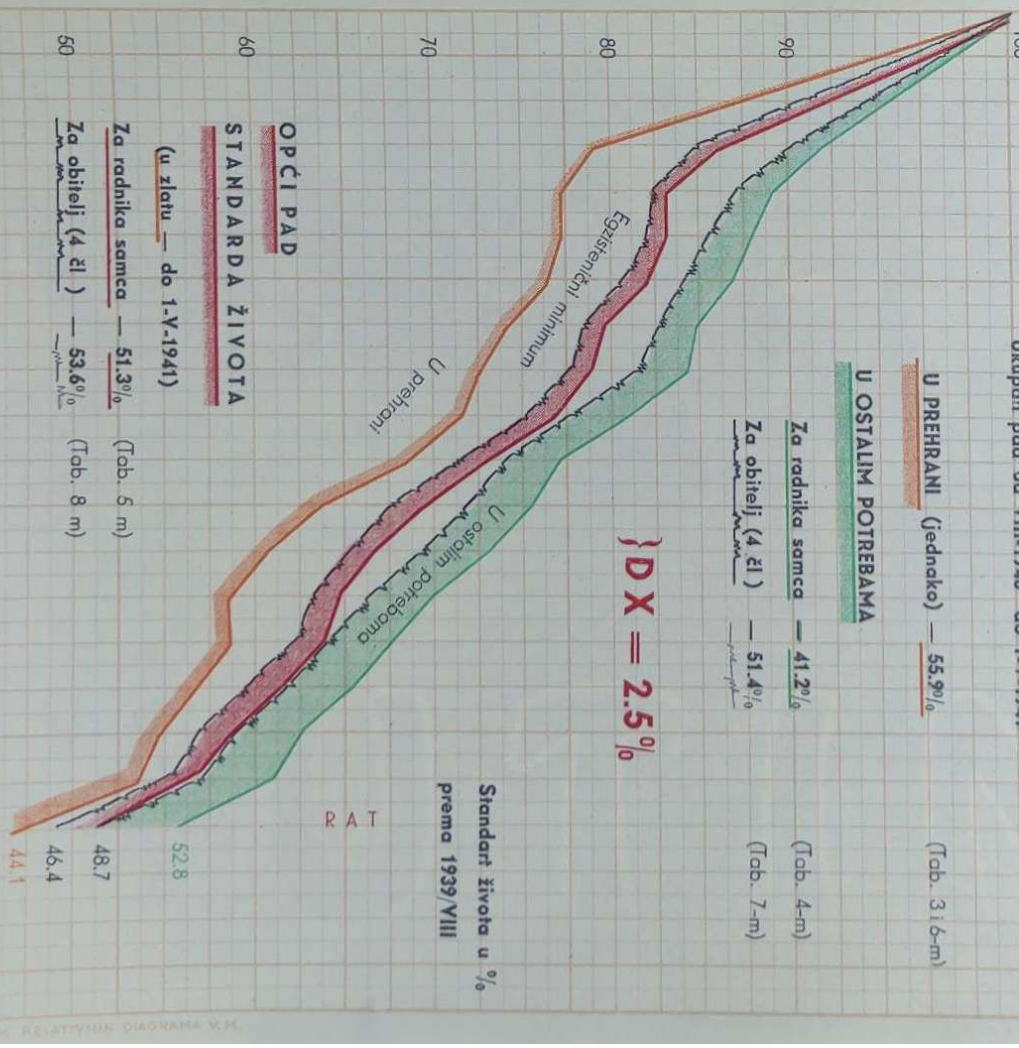

U PREHRANI (jednako) — 55.9% (Tab. 3 i 6-m)

U OSTALIM POTREBAMA

Za radnika samca — 41.2% (Tab. 4-m)

Za obitelj (4 čl.) — 51.4% (Tab. 7-m)

Ukupan pad od VIII-1940 do I-V-1941

Standart života u % prema 1939/VIII

OPĆI PAD STANDARDA ŽIVOTA (u zlatu — do 1-V-1941)

Za radnika samca — 51.3% (Tab. 5 m)

Za obitelj (4 čl.) — 53.6% (Tab. 8 m)

SISTEM RELATIVNIH DIAGRAMA V.M.

DIAGRAM G.

INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA

u pojedinim zemljama

u srednjim godišujim brojkama za g. 1933-1940

Ukupno u % prema 1939/VIII.

33 34 35 36 37 38 39 40

Prema podacima međunarodne statistike

BAZA 1929 = 100

}DX = 10%

VELIKE DRŽAVE

- Njemačka — 76.6 … 144.8 +80.3 %
- Italija — 79.6 … 102.7 +29.0 %
- Japan — 80.3 … 84.9 +10.8 %
- Engleska — 85.4 … 110.4 +29.3 %
- S. A. D. — 76.2 … 83.3 +9.3 %

JUGOISTOČNA EVROPA

- Jugoslavija — 66.2 … 91.3 +37.9 %
- Mađarska — 77.3 … 92.2 +19.3 %
- Rumunjska — 68.2 … 65.4 −4.1 %
- Bugarska — 69.3 … 138.2 +133 % (špekulacija) … 144.1 +26.5 % (prevrati)
- Grčka — 113.9 …
- Turska — 75.8 … 76.8 +1.3 %

DIAGRAM H.

INDEKS RADNIČKIH PLAĆA

u pojedinim zemljama

u srednjim godišujim brojkama za g. 1933-1940

33 34 35 36 37 38 39 40

Prema podacima Društva Naroda

1929 = 100

}DX = 10%

Ukupno u % prema 1933

VELIKE DRŽAVE

- Njemačka (po satu) — 79 … 112 +25.8 %
- Italija (po satu) — 89 … 80 +1.3 %
- Japan (po danu) — 86 … 111 +29.0 %
- Engleska (tjedno) — 95 … 94 +42.4 %
- S. A. D. (tjedno) — 66 … 116 +22.1 %

JUGOISTOČNA EVROPA

- Jugoslavija (pa danu) — 88 … 97 +10.2 %
- Mađarska (po danu) — 78 … 74 −5.1 %
- Rumunjska (mjesečno) — 63 … 69 +9.5 %
- Bugarska (po satu) — 84 … 101 +30.2 %

SISTEM RELATIVNIH DIAGRAMA V. M.